

GHENDTSCHIE TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

41e jaargang nr. 1

januari - februari 2012

Inhoud

- Guy Schrans: “Pierre-Victor, Jacques Clément et les autres”. Minder bekende Gentse notabelen uit de periode 1780-1840. 7. Jean-Baptiste Hellebaut. (1774-1819).	2
- Victor Van der Haeghen: Inventaire Archéologique: Preekstoel door J.B. Helderberg.	16
- Daniël Van Ryssel: Minder bekende en/of verdwenen locaties: Het Miljoenenkwartier.	18
- Herdenkingsdagen 2012.	22
- Erik De Keukeleire: Hoever men in 1911 stond met de Wereldtentoonstelling van 1913. Deel 2. (juli 1911 - december 1911).	26
- Hugo Collumbien: Gentse Memoriedagen: 8-9-10 December.	41
- Luc Devriese: <i>Ghendtsche</i> toestanden: Rondje Gent varen... maar niet zonder hindernissen.	47
- Pierre Kluyskens: Kloosterorden (vervolg).	57
- Daniël Van Ryssel: Vergeten Gentse schrijvers: Georges Chabot (Ledeberg 1883 - Gent 1969).	68
- Hugo Collumbien: Het Kroniekje van een oude Gentenaar. Vandaag met de U en de V.	70
- Bibliografie.	72
- Documentatiecentrum. Dank aan de milde schenkers 2010-2011.	76
- Vraag en antwoord.	81
- Lezers schrijven ons. Arthur De Decker: Jacob van Zevécote. Aanvullende informatie.	88

“PIERRE-VICTOR, JACQUES-CLÉMENT ET LES AUTRES” MINDER BEKENDE GENTSE NOTABELEN UIT DE PERIODE 1780-1840 (DEEL 8)

7. Jean-Baptiste Hellebaut (1774-1819)

Advocaat en hoogleraar Jean-Baptiste Hellebaut bleef bij de Gentse bevolking tot lang na zijn dood bekend als “Primus Hellebaut” sinds hij in augustus 1793 aan de universiteit van Leuven tot “Primus” in de wijsbegeerte werd uitgeroepen en in zijn geboortestad als een welhaast mythische held werd ingehaald. Hij was een uitzonderlijk begaafd man. Hij werd een gerespecteerd advocaat, hoogleraar in de rechten bij de stichting van de universiteit in 1817, en verwierf ook vermaardheid als mathematicus en *latiniste distingué*¹. Van hem is nochtans geen wetenschappelijk werk bewaard. Mogelijk was hij een perfectionist voor wie een tekst nooit voldoende “af” was of verleidde de veelheid van zijn talenten hem tot enig dilettantisme. Hij overleed vrij jong, kort na zijn benoeming tot rector magnificus van de universiteit.

Een nijvere Gentse jeugd

Jean-Baptiste Hellebaut werd geboren te Gent op 8 augustus 1774 in het Valkenstraetje tussen de Veldstraat en de Leie². Vader Willem-Joannes Hellebaut was *horlogiemaeker*³ en een telg van een oude Gentse familie uit de vlotende categorie van de lagere middenburgerij⁴. Moeder Maria-Caroline Minne was een dochter van de erfelijke vleeshouwer Christiaan Minne die bij zijn overlijden in 1818 niet minder dan achtennegentig levende nakomelingen telde, over vierentwintig gezinnen verspreid⁵. De Minnes behoorden sedert lang tot het kruim van de ambachtenwereld en bezaten heel wat invloed in de stad. Zo werd bijv. Maria Minne’s broer Pieter Minne na de eerste Franse inval in november 1792 een van de zestig “provisieel representanten” van Gent⁶. Onmiddellijk na de tweede Franse inval (1794) zetelde hij in het voorlopig stadsbestuur⁷. Haar broer François Minne werd in 1797 tot vrederechter verkozen voor de *sectie der Vereenige (de la Réunion)*, later *Gend westen*⁸. Vooral tijdens zijn eerste jaren aan de balie kon Jean-Baptiste op de wijze raad van deze oom rekenen⁹.

Omdat nog zes kinderen werden geboren verhuisde het gezin rond 1782 naar een recente en ruimere woning (met drie bouwlagen) aan de Oude Vlasmakkt bij de Sint-Jacobskerk¹⁰.

Jan-Baptiste Hellebaut

Jean-Baptiste volgde lager onderwijs bij twee ervaren *vrye schoolmeesters*, meester Teirlinck in de Heilige-Geeststraat en meester Delbecq in de Schepenhuisstraat¹¹. Spoedig bleek het ventje een bijzondere intellectuele aanleg en een verbluffend geheugen te bezitten. Met de financiële steun van twee vrienden van de familie (de kanunniken Ambroise Goethals en Emmanuel Hellin)¹² kon Jean-Baptiste de humaniorastudies volgen in het gunstig aangeschreven augustijnencollege in de Sint-Margrietstraat. In deze instelling plukte hij talrijke lauweren en behaalde hij erepenningen voor grammatica en dichtkunst¹³.

De laatste studiejaren volbracht hij nochtans in het Koninklijk college (ook “Theresiaans college”) gevestigd in het voormalige jezuïetencollege aan de Voldersstraat. Mogelijk meenden zijn ouders (zoals ook die van Charles van Hulthem)¹⁴ dat een “officiële” school meer kansen bood op een betrekking in het openbaar bestuur van keizer Jozef II. Dit kan op korte termijn een misrekening zijn geweest vermits het Koninklijk college tijdens de Brabantse Omwenteling in maart 1790 door de opstandige Statisten werd gesloten¹⁵.

In zijn vrije tijd verdiende Jean-Baptiste wat geld bij twee vooraanstaande Gentse drukkers-uitgevers. Bij Philip Spillebaut (toen aan de Steendam) was hij letterzetter, en meer dan eens mocht hij boeken in een kraam op de Vrijdagmarkt te koop aanbieden¹⁶. Bij deze drukker kwam bijv. op 4 januari 1790 het revolutionaire *Manifest van de provincie van Vlaenderen* van de pers, waarbij de Staten van Vlaenderen keizer Jozef II vervallen verklaarden als graaf van Vlaenderen. De toen vijftienjarige Hellebaut kan een van de letterzetteren van dit historisch document zijn geweest¹⁷.

Hij werkte ook bij de befaamde drukker Pieter-Francies de Goesin aan de Hoogpoort, ditmaal als corrector.

Zijn boezemvriend uit deze jaren was en bleef Jozef Kieckepoost (1773-1837), de latere *Ontwerp-maeker van Oost-Vlaenderen en aennemer van het vervoer der lyken*, wiens naam nog steeds (zij het in een ietwat verbasterde vorm) voortleeft in de Gentse volkstaal¹⁹.

Primus van Leuven!

Met de steun van zijn weldoeners de kanunniken Goethals en Hellin werd Jean-Baptiste aan de universiteit van Leuven ingeschreven in het college van de Heilige Drievuldigheid om zich gedurende een jaar in de welsprekendheid te bekwamen.

Daarna stapte hij over naar het college De Lelie waar hij de wijsbegeerte zou studeren. Aan zijn familie en vrienden te Gent had hij wat voortvarend verklaard dat hij als Primus (een zeer geëerde eer) zou terugkeren²⁰. Te Leuven

was hij een vlijtig student die evenwel niet afzijdig bleef van de gebruikelijke studentikozeiteit.

Volgens een jeugdvriend was de student Jean-Baptiste vol *fougue* en zou hij niet weerstaan hebben aan *la dissipation du jeune âge... donnant quelques heures de plus au plaisir qu'à l'étude*²¹. Een sympathiek student dus, die ook blijk kon geven van een zelfstandige mening. Dat zulks binnen de te Leuven aanvaarde normen bleef, blijkt uit een in het Latijn gesteld getuigschrift van februari 1793 waarin priester J.B.Liebaert, hoogleraar filosofie in het college De Lelie, de religieuze en morele eigenschappen van zijn student beklemtoont²².

In de zomer 1793 had de jaarlijkse prijskamp in de wijsbegeerte plaats. Meer dan 400 binnen- en buitenlandse studenten uit alle Leuvense “colleges” namen deel aan deze bijzonder zware proef. De overwinnaar genoot internationale erkenning als *Primus der Philosophie* van Leuven. Totnogtoe waren slechts drie geboren Gentenaren met deze lauweren bekroond, de laatste in 1681.

's Morgens vroeg op 20 augustus 1793 werd Jean-Baptiste Hellebaut met algemeenschap van stemmen uitgeroepen tot Primus. De universiteit verwittigde onmiddellijk het Gentse stadsbestuur, Jean-Baptiste's ouders, de directie van de scholen die hij had bezocht en zelfs de *Gazette van Gend* die meldde dat zij *door eene estafette de aengenaeme tydinghe had vernomen*. Het Gentse stadsbestuur stelde onverwijld een gedetailleerd en gedrukt programma samen²³ voor een vierdaagse huldiging die een aanvang zou nemen op zondag 25 augustus.

Een “volksfeest in den vollen zin des woords”²⁴

De inhaling van de Primus te Gent werd als de hulde aan “een zegevierend Veldheer, ja van een aengebeden Vorst”²⁵. “Jamais souverain ne fut reçu avec autant de faste et de solennité”²⁶. Men kan zich vandaag moeilijk voorstellen welk uitbundig volksfeest deze huldiging is geworden. We kunnen slechts verwijzen naar de enkele auteurs die de feestelijkheden uitvoerig hebben beschreven²⁷.

Alles begon de zondagochtend met het luiden der klokken van het Belfort en van alle parochiekerken. In de vroege namiddag vertrok van de stadsgrens aan de Brusselsepoort (nu Keizerpoort) een praalstoet met 57 luisterrijk aangeklede rijtuigen die door de meeste straten van de binnenstad schreed om zich te begeven naar de Sint-Baafskathedraal en het stadhuis. Al wie naam had te Gent nam met vreugde deel aan deze stoet: de schepenen van de Keure en van Gedele, de hoog-baljuw en de onderbaljuw, de Gedeputeerden van de Staten van Vlaanderen, president en raadsheren van de Raad van Vlaanderen, bal-

juws en leenmannen van de heerlijkheden van Sint-Pieters, Sint-Baafs en de Oudburg, de abten van Sint-Pieters, Baudeloo en Drongen, de overste van de priorij van Waarschoot²⁸, het kapittel van St. Baafs en St. Pharaïldis, de “eed” van de schuttersgilden (Sint-Joris, Sint-Sebastiaan, St. Antonius, St. Michiel) en van de rederijderskamer De Fontaine, de heuvesten en bestuursleden van de erfelijke neringen (vleeshouwers, visverkopers, “kraankinders”²⁹, vrije schippers), bestuursleden van de Koninklijke Academie en de Kamer van Koophandel, directie en leraars van het augustijnen-college³⁰ en het Koninklijk college, enz. – allen in groot ornaat en omgeven door hallebardiers en muzikanten.

De Primus, in het zwart gekleed met een jas van goudlaken, was op een wit paard gezeten. In de rechterhand hield hij een lauriertak terwijl hij met de linkerhand de toejuichende menigte groette. In de *kostbare parade-koetse van den bisschop* hadden zijn trotse ouders plaatsgenomen. Op de gevel van talrijke huizen waren verzen en chronogrammen aangebracht³¹ terwijl de vensters waren “bezet met vrouwen en jonge dochters die den lof des Helds verkondigen en hem met vrolijk handgeklap verwelkomen”³².

Na een Te Deum in de kathedraal volgde een plechtige hulding in het stadhuis. De Primus werd overladen met gelukwensen en geschenken, liederen werden gezongen (o.m. op muziek van de Gentse componist Pierre Verheyen)³³, gelegenheidsversjes voorgedragen in het Nederlands, het Frans en het Latijn. ’s Avonds bood het stadsbestuur een groot banket aan voor 174 disgenoten. Aan de eretafel was J.B. Hellebaut gezeten tussen de bisschop van Gent en de pauselijke nuntius. Was het verveling of vermoeidheid? Hoe dan ook, op een bepaald tijdstip dommelde Jean-Baptiste aan tafel eventjes in.

Na het banket werd de familie Hellebaut in een koets doorheen de stad gereden om het vuurwerk en de feestverlichting te kunnen bewonderen, met honderden (misschien duizenden) kaarsjes, *olieglazen en Chineesche lantaernen*. En daarna was er vanaf middernacht in de toneelzaal van de St. Sebastiaansgilde aan de Kouter een openbaar dansfeest waar ook de Leuvense medestudenten van Jean-Baptiste het jolijt tot in de kleine uurtjes bleven aanwakkeren.

En zo ging het verder tot de woensdagavond: allerlei festiviteiten ingericht door parochies, gilden, rederijders, ambachtsnerigen, gebuurten, muziekmaatschappijen enz., met een of twee banketten per dag alsmede tientallen dichtstukken en geschenken en zelfs een “waterspel” op de Leie. Het slotbanket van de woensdag werd aangeboden door de paters augustijnen en was *for men only*.

Voorwaar, onze voorouders konden vieren en hun verdienstelijke kinderen eren. In augustus 1793 was natuurlijk ook van belang dat men in de verte de

Franse en Oostenrijkse kanonnen hoorde bulderen³⁴ en dat het volksfeest dus voor de nodige afwisseling zorgde.

Leraar wiskunde en advocaat

Anders dan de meeste vorige Primussen zou J.B. Hellebaut geen priester worden, maar de rechten studeren. Waar en wanneer hij in het bezit kwam van het licentiaatsdiploma is niet duidelijk. Toen de Franse bezetter in oktober 1797 de universiteit van Leuven afschafte was Hellebaut er alleszins nog niet als jurist afgestudeerd. Sloot hij de rechtenstudies af in Parijs zoals wordt geopperd?³⁵ Meer waarschijnlijk is dat hij de nodige kennis door zelfstudie verwierf³⁶. Zo kon hij in 1802 worden opgetekend als *rechtsgeleerde residérende binnen Gend*³⁷, d.w.z. een opgeleid jurist die (nog) niet bij de rechtbank is toegelaten. Hij woonde toen aan de *Majorlynstraete*.

Intussen moest de minder bemiddelde jongeman aan de kost komen. Zo werd hij in 1797 tot leraar benoemd aan de recent opgerichte *Ecole Centrale* (aan de Ottogracht, toen *Baudeloo-leye*)³⁸. Niet in de rechten (dit diploma bezat hij immers nog niet), maar in de wiskunde – welke voor hem sedert zijn prilste jaren een beklijvende hobby is gebleven. Na zijn overlijden ontdekte men overigens in zijn nagelaten papieren handgeschreven nota's over burgerlijk recht waarvan de gedachten vaak in de vorm van wiskundige formules waren uitgedrukt³⁹. Jammer dat dit nooit werd gepubliceerd.

Toen in 1804 bleek dat de *Ecole Centrale* zou worden vervangen door een *Lycée* met uitsluitend Franse leraars, stapte Hellebaut over naar de door het stadsbestuur gesubsidieerde privéschool van Pierre Botte waar hem de cursus in het handelsrecht werd toevertrouwd⁴⁰. Hij zou bovendien ook op *free lance* basis voor het stadsbestuur hebben gewerkt en talrijke besluiten en reglementen hebben opgesteld⁴¹. Hoewel voorstander van een *wys en gematigt vryheidstelse*⁴² liet hij zich nooit door de actieve politiek verleiden. Alleen na het vertrek van de Fransen in 1814 aanvaardde hij om gedurende enkele weken lid te worden van een voorlopig bestuurscomité van het onbeheerde Schelde-departement⁴³.

Inmiddels was het beroep van advocaat heringericht en kon Hellebaut zich in maart 1804 aan de balie van zijn geboortestad laten inschrijven. Dit werden drukke jaren vermits er voor hem “slechts weinig onderscheid [was] tusschen een onkundig en een ondeugend Regtsgeleerde vermits de gevolgen doorgaans even verderffelyk [waren]”⁴⁴. Hij moet vrij snel een bevredigende praktijk hebben opgebouwd vermits men zijn naam bijv. niet aantreft in de grote groep kandidaten voor een benoeming als rechter, substituut of griffier⁴⁵.

In die periode werd hij ook actief in het Gentse gezelschapsleven. Hij werd

o.m. opperdeken van de St. Antoniusgilde⁴⁶, voorzittend meester van de vrijmetselaarsloge La Félicité Bienfaisante⁴⁷, lid van de Société des beaux-arts⁴⁸ en van de Société d'agriculture et de botanique⁴⁹. Men vroeg hem ook herhaaldelijk als gelegenheidsredenaar voor allerlei plechtigheden. Op de tweejaarlijkse prijsuitreikingen van de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten was hij bijv. de feestredenaar in alleszins 1802, 1804, 1806, 1808, 1812, 1814 en 1817⁵⁰.

Laatstgenoemde voordracht, waarin hij handelde over de bouwkunst⁵¹, wordt beschouwd als “een juweel van welsprekendheid”⁵². Als redenaar was Hellebaut daarom zeer gevierd, maar hij schreef zijn tekst niet gaarne neer. Wanneer nochtans op een academische zitting werd verwacht dat hij een rede zou “voorlezen”, dan deed hij vaak alsof hij las terwijl hij geen geschreven tekst bezat en gewoon improviseerde⁵³.

Huwelijk

“Il avait connu le plaisir sans connaître l’amour”, getuigde een jeugdviend⁵⁴. Hierin kwam verandering toen J.-B. Hellebaaut in augustus 1806 in het huwelijk trad met de negentienjarige Angéline Roelandts (1787-1863). Het was een “grote liefde” maar ook een “verstandig” huwelijk. Angéline was immers een dochter van vermogende en “verlichte” notabelen en grootgrondbezitters uit Aalter. Haar vader Jean-Baptiste Roelandts (1739-1813) was er in opdracht van de prins van Rubempré, graaf van Merode, griffier van het Land van de Woestyne en van Woeste⁵⁵. Hij bezat o.m. het kasteel Blekkervijver (nu Stanislasgesticht)⁵⁶ en een traditioneel herenhuis dat men nog kan bewonderen rechtover het gemeentehuis⁵⁷. Angéline’s oudere zus Blandine Roelandts huwde met Vincent-Jean Libbrecht uit Ingelmunster; zij werden de ouders van Charles Libbrecht (geboren in 1796) die, na rechtenstudies onder leiding van zijn oom Jean-Baptiste, te Gent advocaat en katholiek politicus werd⁵⁸.

J.B. Hellebaut en zijn echtgenote gingen in een ruim herenhuis aan Onderbergen wonen⁵⁹ en hadden drie kinderen.

- Jean-Baptiste Jr. werd luitenant-kolonel in het Belgisch leger. Zijn zoon en kleinzoon brachten het allebei tot luitenant-generaal en minister van Oorlog (resp. Landsverdediging)⁶⁰.
- Maria huwde de historicus en hoogleraar Philippe de Rote die nog rector werd van de universiteit Gent⁶¹. Hun dochter Emma de Rote werd de echtgenote van Auguste Wagener, hoogleraar klassieke talen en liberaal schepen van onderwijs te Gent⁶².
- Angélique huwde de Gentse advocaat Hippolyte Rolin die advocaat en liberaal minister van openbare werken werd⁶³. Ook hun nakomelingen Rolin en

Rolin-Jaequemyns vervulden aanzienlijke functies in het rechtswezen en de politiek.

Een rustiger levenswandel

Na zijn huwelijk verzaakte Hellebaut tal van zijn extramurale activiteiten en legde hij zich toe op zijn gezin en zijn beroep. Als advocaat stond hij voor arm en rijk steeds in de bres. Vermoedelijk was hij op een bepaald tijdstip de raadsman van de industriële pionier Lieven Bauwens⁶⁴. Ook aarzelde hij niet de verdediging op zich te nemen van stadsgenoten die overhoop lagen met de Franse bezetter⁶⁵. Inmiddels werd hij ook nog advocaat bij het Hooggerechtshof te Brussel⁶⁶.

Niettemin nam hij nu meer tijd om te lezen, in het Frans, het Engels, het Italiaans en het Duits. Ook met de Noord-Nederlandse letteren was hij bijzonder vertrouwd.

Zijn latere collega de Noord-Nederlander J.M. Schrant, hoogleraar in de vaderlandse letteren, beschreef hem als “een Nederlander van den echten stempel”⁶⁷ (hoewel concrete voorbeelden van deze verbondenheid ontbreken). Hij bezat een rijke bibliotheek waarvan ook enkele minder stichtende boeken deel uitmaakten⁶⁸.

Anderzijds moet men vaststellen dat Hellebaut’s intellectuele talenten dermate groot waren en dat hij zo vlot kon improviseren dat hij stilaan de nauwkeurige studie en voorbereiding van dossiers ging verzuimen omdat hij “trouve plus aisé, plus honorable peut-être, de se laisser aller d’abondance à l’inspiration du moment, que de s’y préparer dans le recueillement de la pensée et le silence du cabinet”⁶⁹. Hellebaut verwierf zelfs een zekere afkeer voor het werk zodra het geschreven teksten vereiste⁷⁰. Zo komt het dat deze uitzonderlijke geleerde geen wetenschappelijk werk heeft nagelaten⁷¹.

Hoogleraar en rector magnificus

Toen in 1817 hoogleraren in de rechten moesten worden benoemd in de bij koninklijk besluit van 25 september 1816 opgerichte universiteit, rapporteerde een vertrouwensman aan koning Willem I: “Praters ja, die heb ik in overvloed ontmoet, maar geleerden, zoo als wij dit woord in de Noordelijke provinciën opvatten, geen en enkelen”⁷². Niettemin werden, naast de veelbelovende jonge Duitser Jacques-Joseph Haus, twee Gentse advocaten benoemd⁷³. Hellebaut werd belast met het onderwijs in het burgerlijk recht, het procesrecht en de “statistiek”⁷⁴, even later ook het publiek recht en het volkenrecht

(die als één geheel werden gedoceerd) en de Europese politieke geschiedenis⁷⁵. Aan een vriend had hij nochtans toevertrouwd dat hij liever in aanmerking kwam voor de leerstoel in de wiskunde⁷⁶. Deze innerlijke spreidstand tussen rechten en wiskunde werpt enig licht op de complexiteit van Hellebaut's intellectuele persoonlijkheid. Was hij misschien moegekeken op het recht? Ondanks zijn zware leeropdracht werd Hellebaut meteen ook decaan van de rechtsfaculteit en secretaris van de "academische senaat" (raad van hoogleraren).

"Il fut le modèle des professeurs"⁷⁷. Hellebaut's colleges (in het Latijn!) kenden grote bijval wegens zijn welsprekendheid, eruditie en pedagogische aanleg: "hij bezat het onschatbaar vermogen... om zijne denkbeelden vast aan een te verbinden, om die in het helderste licht te plaatsen, en op eene bevattelijke wijze aan anderen over te brengen⁷⁸... Zijne kweekelingen... beminden hem als hunnen vriend en vader. Dikwijls begeleidden zij hem naar zijn huis, en vonden aldaar het gunstigste onthaal. Was er iemand onder hen die zich bijzonder onderscheidde, hij mogt op Hellebaut's voorspraak en bijstand hopen"⁷⁹. Een van zijn eerste studenten was de jonge Gentenaar Hippolyte Metdepenningen die hij in 1818 als zijn stagiair aan de balie voordroeg. Toen deze na vijftig jaar beroepspraktijk door zijn confraters werd gevierd, bracht hij een ontroerde hulde aan zijn leermeester⁸⁰.

Hellebaut voelde reeds de eerste tekenen van de ziekte die hem zou vellen toen hij door zijn collega's eenparig werd voorgedragen om tijdens het academiejaar 1819-1820 het ambt van rector magnificus te vervullen. Begin oktober werd hij in dit ambt plechtig aangesteld. In deze periode verzocht hij in een eigenhandig testament dat zijn jongere collega en vriend J.-J. Haus⁸¹ de voogd over zijn minderjarige kinderen en de raadsman van zijn echtgenote zou worden.

Eind oktober werden herhaalde bloedspuwingen hem fataal. Ondanks de kundige bijstand van zijn collega's de artsen Jean-Charles van Rotterdam en Joseph-François Kluyskens overleed hij in zijn woning op 27 oktober 1819. Zijn oudste kind, de latere kolonel, was nauwelijks negen geworden. Overeenkomstig Hellebaut's minstens impliciete wens trad zijn jonge weduwe in september 1820 in het huwelijk met Jacques-Joseph Haus, met wie ze nog vier zonen had.

Jean-Baptiste Hellebaut was een aanzienlijk personage in de plaatselijke samenleving. Ook na zijn dood bleef hij erg populair te Gent⁸². Omdat hij een oprecht en eenvoudig mensenvriend was en vermoedelijk ook omdat hij het door zijn eigen krachten zover had gebracht. Hij was ongetwijfeld een groot geleerde, maar een productief wetenschapper mag men hem niet noemen. Hij

is waarschijnlijk te jong gestorven om de volle maat te kunnen geven. Wat men in zijn nagelaten papieren heeft ontdekt (zie hierboven) wettigt nochtans de veronderstelling dat hij, zo hem de tijd was gegund, een vernieuwende bijdrage tot de rechtswetenschap had kunnen opleveren: regels van het burgerlijk wetboek in wiskundige formules vertalen!

Guy Schrans

- ¹ A. Siret, *Récits historiques belges*, 6de druk, 1869, p. 479
- ² Er heeft onenigheid bestaan over de nauwkeurige locatie van dit straatje. F. De Potter (*Gent*, III, p. 460) en J.J. Steyaert (*Volledige beschrijving van Gent*, 1857, p. 63) situeerden het in de buurt van de huidige gebouwen FNAC en Inno. Een akte van 1783 vermeldt evenwel het *Valckestraetjen uytcoomen[de] op de predickheere leye* terwijl een akte van ca. 1814 precieseert: *de nodenaaysteghe alias valckestraetjen* (W. Devoldere, “De nalatenschap van Marie Thérèse Loobuyck te Gent in 1808”, *Vlaamse Stam*, 2004, p. 149). Relevant is wellicht ook het feit dat een “weduwe Hellebaut” in 1776 een bouwaanvraag indiende voor een huis in de Schuurkenstraat (die uitgaat in de Nodenaeysteeg; Beeldbank.gent.be, tw. Hellebaut, p. 149). Nap. de Pauw achtte het vanzelfsprekend dat Hellebaut in de *Nodenaistege* was geboren (*Bull. MGOG*, 1901, p. 86). Hij had immers het standaardwerk van Hellebaut’s levenslange jeugdvriend J.-J. Kieckepoost gelezen (*Den ontwerp-maeker van Oost-Vlaenderen, ofte kasteelen in Spagnien*, 1824) waarin deze (die het toch kon weten) als adres van de geboorte nauwkeurig “Nodenaeysteeg nr 1” vermeldt (p. 204). Ook voor Th. Schellinck (geb. 1797) was dit het juiste adres (*Alphabetische beredeneerde naem-lyst der Gentenaeren die eenen onsterfelyken naem verworven hebben*, bijlage bij het 2de deel van de heruitgave van: M. Van Vaernewyck, *Historie van Belgis of Kronyke der Nederlandsche oudheyd*, Gent, 1829, p. 49)
- ³ In de enkele jaren voor en na de geboorte van Jan-Baptist treft men zijn naam niet aan in de *Wegwyzer*. Wel in bijv. 1795, by *S. Jacobs* (p. 96)
- ⁴ G. Simons, “Jan-Baptist Hellebaut, de laatste Gentse primus”, *Oostvl. Zanten*, 1970, p. 9. Verder ook: Id., *N.B.W.*, IV (1970), 404-408; Ch. Piot in: *Biogr. Nat.*, VIII (1884-1885), 894-896
- ⁵ P. Claeys, *Mémorial de la ville de Gand, 1792-1830*, 1902, p. 358
- ⁶ Universiteitsbibl. Gent, nr G. 17687, nr 42; J. Nève, *Gand sous la domination française*, 1927, p. 14 ; H. Balthazar, *Structuren en mutaties bij het politiek personeel. Een studie over het sociaal wisselingsproces te Gent in de vormingsjaren van de hedendaagse tijd, 1780-1850*, onuitg. doct. verh. univ. Gent, 1970 I, p. 256
- ⁷ H. Balthazar, *Structuren en mutaties, o.c.*, III, p. 281
- ⁸ *Mess. sciences hist.*, 1893, p. 349; J. Delhaize, *La domination française en Belgique à la fin du 18e et au commencement du 19e siècle*, V/1 (1911), p. 99. Zie bijv.: *Wegwyzer*, 1809, p. 40.
- ⁹ N. Cornelissen, “Notice biographique et nécrologique puisée et recueillie dans les souvenirs de quelques amis”, *Annales belgiques des sciences, arts et littératures*, Gent, IV (1819), p. 309.

- ¹⁰ BeeldbankGent.be, tw. Guilielmus Hellebaut; *La quintessence du guide fidèle de Gand pour l'année 1794*, p. 58
- ¹¹ Zie bijv.: *Wegwyzer*, 1782, p. 55. Delbecq was deken, Teirlinck boekhouder, van de schoolmeestersgilde.
- ¹² F. De Potter, *Gent*, III, p. 465
- ¹³ J.M. Schrant, *Hulde aan de nagedachtenis van wijlen den hooggeleerden Heer Joannes-Baptista Hellebaut, Hoogleraar in de Rechtsgeleerdheid in de Hoogeschool van Gend*, Gent, 1819. De lijkrede werd ook gepubliceerd in: J.M.Schran, *Redevoeringen en verhandelingen*, Gent, I, p. 153-177
- ¹⁴ F. Leleux, *Charles van Hulthem, 1764-1832*, 1965, p. 40
- ¹⁵ D. Destanberg, *Gent onder Jozef II, 1780-1792*, 1910, p. 217
- ¹⁷ Zie de verdere gegevens in: F. Vanderhaeghen, *Bibl. Gant.*, IV, p. 236, nrs 6667-6670.
- ¹⁸ N. de Pauw, "Gand au XXe siècle", *Bull. MGOG*, 1901, p. 86. Zie ook Kieckepoost's *Samenspraek tusschen den Ontwerpmaker en eenen bouwkundigen boer*, gec. in: F. Vanderhaeghen, *Bibl. gant.*, IV, p. 95
- ¹⁹ L. Lievevrouw-Coopman, *Gents woordenboek*, 1950, I, p. 646
- ²⁰ J.M. Schrant, *o.c.*, p. 7
- ²¹ N. Cornelissen, "Notice biographique", *o.c.*, p. 309. Ook F. De Potter vermeldt een "eenigermate ordeloze jeugd" (*Gent*, III, p. 477).
- ²² J.M. Schrant, *o.c.*, p. 34 (met de tekst van het getuigschrift)
- ²³ *Etiquette, order ende Optogt van den Prael-treyn ter onthaelinge van den zeer geleerden Heer Joannes-Baptista Hellebaut, tot Primus der Philosophie uitgeroepen binnen Loven den 20 Augusti 1793, en den 25 derzelve maend tot zijn Geboortestad wederkeerende*; tekst in: J.M. Schrant, *o.c.*, p. 35 e.v.; A. Keelhoff, *Geschiedenis van het klooster der Eerw. Paters Eremyten Augustynen te Gent*, 1846, p. 133 e.v.
- ²⁴ F. De Potter, *Gent*, III, p. 461
- ²⁵ J.M. Schrant, *o.c.*, p. 8
- ²⁶ P. Claeys, *Mémorial, o.c.*, p. 15
- ²⁷ Zie vooral: F. De Potter, *o.c.*, III, p. 464 e.v.; P. Claeys, *Pages d'histoire locale gantoise*, 1885, I, p. 25 e.v.; G. Simons, *o.c.*; G. Schrans, "De Gentse 'Primus' Jan-Baptist Hellebaut (1774-1819), eerste decaan van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Gentse universiteit", in: *Recht in beweging – opstellen aangeboden aan Prof. Mr René Victor*, 1973, II, p. 849-872
- ²⁸ Betr. deze congregatie aan de Stoppelstraat: F. De Potter, *Gent*, VIII, p. 260-270; M. Storme ed., *De Coupure in Gent. Scheiding en verbinding*, 2009, p. 29-30
- ²⁹ Betr. deze gilde: E. Dekeyser, "De vrije ambachtslieden van de nering van de Wijnschroeders, gezegd Kraankinders", *G.T.*, 2010, p. 154-171
- ³⁰ Betr. de aanzienlijke deelneming van de augustijnen aan de viering: A. Keelhoff, *o.c.*, p. 131-143
- ³¹ Een gedrukte verzameling van deze opschriften telt 14 pag. in-8° (F. De Potter, *Gent*, III, p. 469; P. Claeys, *Pages d'histoire Locale gantoise, o.c.*, p. 32)
- ³² J.M. Schrant, *o.c.*, p. 8-9
- ³³ J.M. Schrant, *o.c.*, p. 54. Zie verder: Pr. van Duyse, "Notice historique sur Pierre Verheyen", *Mess. sc. hist.*, IX (1841), p. 433 (vertaling in: *G.T.*, 2005, p. 82).

- ³⁴ Zie bijv. het relaas van de maanden augustus en september 1793 in: P. Claeys, *Mémorial de la ville de Gand*, p. 14-18, alsmede: V. Fris, *Histoire de Gand*, 1913, p. 305-306
- ³⁵ F. De Potter, Gent, III, p. 477; [Th. Schellinck], *Alphabetische beredeneerde naem-lyst, o.c.*, p. 49
- ³⁶ J. Nossent, in: Univ. Gand, *Liber Memorialis. Notices biographiques*, 1913, I, p. 291. Volgens Biogr. Nat. (o.c., 894) “il fut son propre professeur”. Voor N.B.W., (o.c., 405) studeerde hij eerst op eigen kracht en beëindigde hij zijn studies te Parijs in 1797. Er worden nochtans geen bronnen vermeld.
- ³⁷ *Wegwyzer*, 1802, p. 8
- ³⁸ J. Nève, *Gand sous la domination française, o.c.*, p. 198
- ³⁹ N. Cornelissen, *o.c.*, p. 323
- ⁴⁰ J. Nève, *o.c.*, p. 203
- ⁴¹ [Th. Schellinck], *Alphabetische beredeneerde naem-lyst, o.c.*, p. 50; J. Nossent, *o.c.*, p. 291
- ⁴² [Th. Schellinck], *o.c.*, p. 49
- ⁴³ H. Balthazar, *Structuren en mutaties, o.c.*, II, p. 403
- ⁴⁴ J.M. Schrant, *o.c.*, p. 9-10
- ⁴⁵ Ph. van Hille, *Het Hof van beroep te Brussel en de rechtbanken van Oost- en Westvlaanderen onder het Frans bewind (1804-1814)*, 1970, p. 103-127
- ⁴⁶ F. Vanderhaeghen, *Jaerboeken van het soevereine Gilde der kolveniers, busschieters en kanonniërs, gezegd Hoofdgilde van St Antone te Gent*, 1867, I, p. 210, 231; Id., *Histoire de la gilde souveraine ... dite chef-confrérie Saint Antoine*, 1866, p. 45
- ⁴⁷ H. De Schamphelaere, E. Witte & F. Borne, “Vrijmetselaars te Gent tijdens het Empire en de Hollandse periode (1804-1824)”, *Hand. MGOG*, 1971, p. 72
- ⁴⁸ E. De Busscher, *Précis historique de la Société royale des beaux-arts et de littérature de Gand*, 1845, p. 40
- ⁴⁹ J. Van Damme-Sellier, *Histoire de la Société royale d'agriculture et de botanique de Gand*, 1861, p. 36
- ⁵⁰ Zie de verdere verwijzingen in het register van: F. Vanderhaeghen, *Bibliographie gantoise*, VII, p. 156
- ⁵¹ *Discours prononcé par M. l'Avocat Hellebaut, Professeur de droit en l'Université de Gand, lors de la distribution des prix aux élèves le lundi 4 août 1817*, drukk. P.F. de Goesin-Verhaeghe, Gent, 11 pag.
- ⁵² G. Simons, *N.B.W.*, *o.c.*, 406
- ⁵³ N. Cornelissen, *o.c.*, p. 324
- ⁵⁴ N. Cornelissen, *o.c.*, p. 320
- ⁵⁵ Deze heerlijkheid omvatte de parochies Knesselare, Aalter, Ruiselede, Tielt, Zomergem, Oedelem, Sint-Joris-ten-Distel, Ursel, Lotenhulle, Bellem, Waarschoot enz. De griffier was een der voornaamste figuren van de heerlijkheid.
- ⁵⁶ Vlaams Inst. voor het Onroerend Erfgoed, *Inventaris onroerend erfgoed 2007-2010*, ID: 34574
- ⁵⁷ L. Stockman, “Een merkwaardig herenhuis te Aalter”, *Ons Meetjesland*, 1974/2. Op de schouwmantel in het salon bevindt zich een afbeelding in half-verheven beeldhouwwerk van keizer Jozef II
- ⁵⁸ N. Lehoucq & T. Valcke, *De fonteinen van de Oranjeberg. Politiek-institutionele geschiede-*

- nis van de provincie Oost-Vlaanderen van 1830 tot nu. II. Biografisch repertorium*, 1997, p. 286-287
- ⁵⁹ F. De Potter, Gent, VIII, p. 138. Oom vrederechter François Minne woonde eveneens in Onderbergen.
- ⁶⁰ *Mémoires du lieutenant-général Joseph Hellebaut, ancien ministre de la Guerre, précédés par une biographie par le lieutenant-général Albert Hellebaut, ancien ministre de la Défense nationale*, 1933, p. 16 e.v.
- ⁶¹ H. Van Houtte, in: Univ. Gand, *Liber Memorialis. Notices biographiques*, 1913, I, p. 46-47
- ⁶² F. Cumont, in: Univ. Gand, o.c., p. 148-157; M. Steels, *Geschiedenis van het stedelijk onderwijs te Gent, 1828-1914*, 1978, p. 135 e.v.
- ⁶³ J.L. De Paepe & C. Raindorff-Gérard, *Le Parlement belge, 1831-1914. Données biographiques*, 1996, p. 491
- ⁶⁴ G. Schrans, o.c., p. 859, 869 (noot 95)
- ⁶⁵ [Th. Schellinck], *Alphabetische beredeneerde naem-lyst*, o.c.; N. Cornelissen, o.c., p. 325
- ⁶⁶ *Almanach royal des Pays-Bas*, III (1819), p. 98
- ⁶⁷ J.M. Schrant, o.c., p. 25
- ⁶⁸ N. Cornelissen, o.c., p. 320
- ⁶⁹ N. Cornelissen, o.c., p. 322-323
- ⁷⁰ N. Cornelissen, o.c., p. 322; F., “Nécrologie”, *Le Mercure belge*, VIII (1819), p. 150
- ⁷¹ Buiten zijn gepubliceerde redevoeringen, kent men van hem alleen een zakelijke Réduction très-aisée des monnaies de Brabant, de Liège et de Hollande en monnaie décimale selon le décret du 18 août 1810 (in 12° ; F. Vanderhaeghen, *Bibl. gant.*, V, p. 2). Ook was hij in 1802 betrokken bij een humoristische publicatie: : Factum, ou mémoire qui étoit destiné à être prononcé dans une affaire contentieuse où il s’agissait de deux Têtes, l’une en Plâtre et l’autre en Marbre (F. Vanderhaeghen, *Bibl. gant.*, V, p. 403, met verdere gegevens). Voor een ander voorbeeld van Hellebaut’s zin voor humor: o.c., IV, p. 379, nr 7751.
- ⁷² Gec. in: K. De Clerck, “De stichting van de Gentse universiteit”, in: *Hoofdmomenten uit de ontwikkeling van de Gentse universiteit (1817-1967)*, 1967, p. 14
- ⁷³ Zie bijv.: *Wegwyzer*, 1819, p. 99
- ⁷⁴ Met “statistiek” bedoelde men “la science qui a pour but de faire connaître l’étendue, la population, les ressources agricoles et industrielles d’un Etat” (Littré, *Dict. langue française*). In 1817 bestond in het Gentse een grootscheeps plan om een “statistiek” van de provincie Oost-Vlaanderen samen te stellen: “Projet pour la formation d’une statistique de la Flandre orientale”, *Annales belgiques des sciences, arts et littérature*, 1817, p. 245 e.v. Hellebaut werd lid van de 4de studiecommissie, Industrie, source de subsistance et de prospérité (p. 263).
- ⁷⁵ L. Vandesteene, *De geschiedenis van de rechtsfaculteit van de universiteit Gent van haar ontstaan tot aan de Tweede Wereldoorlog (1817-1940)*, *Verh.MGOG*, 2009, p. 18, 24, 25.
- ⁷⁶ N. Cornelissen, o.c., p. 325
- ⁷⁷ N. Cornelissen, o.c., p. 326
- ⁷⁸ J.M. Schrant, o.c., p. 14 ; G. Simons, *N.B.W.*, o.c., 406
- ⁷⁹ J.M. Schrant, o.c., p. 23
- ⁸⁰ A. Verbessens, *Le barreau de Gand*, 1912, p. 20; “Banquet offert à H.Metdepenningen”, *La Belgique Judiciaire*, 1868, p. 925

⁸¹ Over deze aanzienlijke geleerde zie: Univ. de Gand, *Liber Memorialis. Notices biographiques*, I, p. 293-296; R. Warlomont, “Jacques-Joseph Haus, 1796-1881”, *Rev. droit pénal*, 1971-1972, p. 985-997; A.G.Bosch, “J.J. Haus en het wetboek van strafrecht”, *Rechtskundig Weekblad*, 1963-1964, k. 849-854.

⁸² Zie bijv. de notities die nog jaren na zijn dood verschenen in: *Alphabetische beredeneerde naem-lyst*, o.c., maar ook in meer algemene werken over Gent zoals J.J. Steyaert, o.c., p. 357, en A. Voisin, *Guide des voyageurs dans la ville de Gand...*, bijv. 1ste druk, 1826, p. 399-401; ed. 1837, p. 316

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE N° 218

Op 1 Augustus 1901 stelde Victor Van der Haeghen in de rubriek “Beeldhouwwerken - Begijnhofkerk van Onze Lieve Vrouw-ter Hoye - XVIIIe eeuw (1731)” in het Frans een fiche op over

Preekstoel, door J.-B. Helderberg

De voornaamste groep van deze compositie stelt het Geloof, de Hoop en de Barmhartigheid voor. Men krijgt toegang tot de preekstoel door een dubbele trap waarvan de keurig uitgesneden leuningens versierd zijn met vijf medaillons: Christus en de Samaritaanse vrouw, het Laatste Avondmaal, de Goede Herder, Christus die de eerste plaats verleent aan St-Pieter, en, helemaal bovenaan: Christus die Zacheus oproept. Op de bas-reliëfs van de kuip zijn de Evangelisten afgebeeld. Op de vier hoeken engelen die de tijd, de dood, het gebed en de meditatie symboliseren.

Andere grotere engelen ondersteunen de kuip van de preekstoel. Het valt te noteren dat de trap onafhankelijk is van de kuip die gesloten wordt bij middel van een deur.

Door Mr. Kervyn de Volkaersbeke als “een sterk eikenhouten beeldhouwwerk, goed geconcipieerd en met talent verwerkt” beschreven, is deze preekstoel inderdaad merkwaardig door een eenvoudige elegantie en distinctie, alles tot in de details afgewerkt. Maar de historicus van de Gentse kerken heeft de maker niet gekend.

Wij hebben in de rekeningen van het begijnhof gevonden dat hij afkomstig is van de uitstekende beeldhouwer Jean-Baptiste Helderberg., die hem in 1731 maakte met de hulp van zijn zoon Lieven (1).

Ziehier in dit verband enkele niet gekende inlichtingen die het artikel zouden kunnen aanvullen dat de *Biographie nationale* wijdde aan deze beeldhouwer: in Antwerpen geboren ontving Jean-Baptiste Helderberg op 12 juli 1684 het poorterschap van Gent en werd in dit zelfde jaar toegelaten tot de Nering der schilders en beeldhouwers. Hij stierf op 83-jarige leeftijd en werd op 19 Juli 1734 begraven in de St-Baafskerk. *In templo secreto*. Hij had bij zijn eerste vrouw Petronilla van der Schaffelt, onder andere kinderen, een zoon Lieven genaamd die geboren werd op 11 Augustus 1686. Lieven kwam maar in de Nering in 1734.

Een gift van 16 ponden 13 schellingen 4 deniers groot voor de oprichting van de preekstoel van het begijnhof, was in 1731 gedaan door Juffrouw Jeanne-

Catharina van Alstein (2).

Cf. Kervyn de Volkaersbeke, *Eglises de Gand* - Archief van het O.LV.begijnhof - Stadsarchief.

(1) *1 july 1731*. Betaelt aan aan Heldererbergh voor een belt om den preekstoel, comt met quantitie tot 2 lb.-6-8. - *7 augustus 1731*. Betaelt aan Jan-Baptiste van Heldenberch ter rekening tot het maecten van den preekstoel, 33 lb.-6-8 gr., *22 nov. 1731*. Betaelt aan Livinus Heldererbergh op het accort van den preekstoel 8 lb.-6-8. - *12 januari 1732*. Betaelt aen J.B.Helderberch tot het maecten van preekstoel, voor het leste, tot 12-10-0. - *15 Januari 1732*. Betaelt voor het beelt te alen, 7 gr.

(2) *5 july 1731*. Ontfaen van jouff. Joanne Catherine van Alstein voor eene jonste tot het maecten van den preekstoel, 1b.16-13-4.

De afbeelding op de fiche leende zich niet tot publicatie.

MINDER BEKENDE EN/OF VERDWENEN LOCATIES

Het Miljoenenkwartier

Bloemenoord Prima Vera

In 1917 kende Gent de aanloop naar een bloemenoord met burgerwoningen “Bloemenoord Prima Vera” op de driehoek grond tussen de Kortrijksesteenweg, de Pacificatielaan en de Krijgslaan. De gronden mochten enkel gebruikt worden voor alleenstaande of per twee gekoppelde villa's en de omheiningen moesten bestaan uit groene hagen. Het openhouden van dranksluiterijen, danszalen, cinema's en handelswerkplaatsen was verboden. Door de oorlogsomstandigheden en de daaropvolgende schaarste aan bouwmaterialen en werkkrachten is het bij een concept gebleven. De eerste Gentse tuinwijk zal er pas een tiental jaren later komen met het Miljoenenkwartier.

Het Miljoenenkwartier

Het Miljoenenkwartier verrees tussen 1926 en 1940 uit het niets, op de verlaten gronden van de Wereldtentoonstelling. Het unieke van deze wijk ligt in het doordachte aanlegplan, en de harmonieuze verscheidenheid van de bebouwing.

Het Miljoenenkwartier kreeg die naam omdat de bouwgronden er bijzonder duur waren en dus alleen voor miljonairs bestemd.

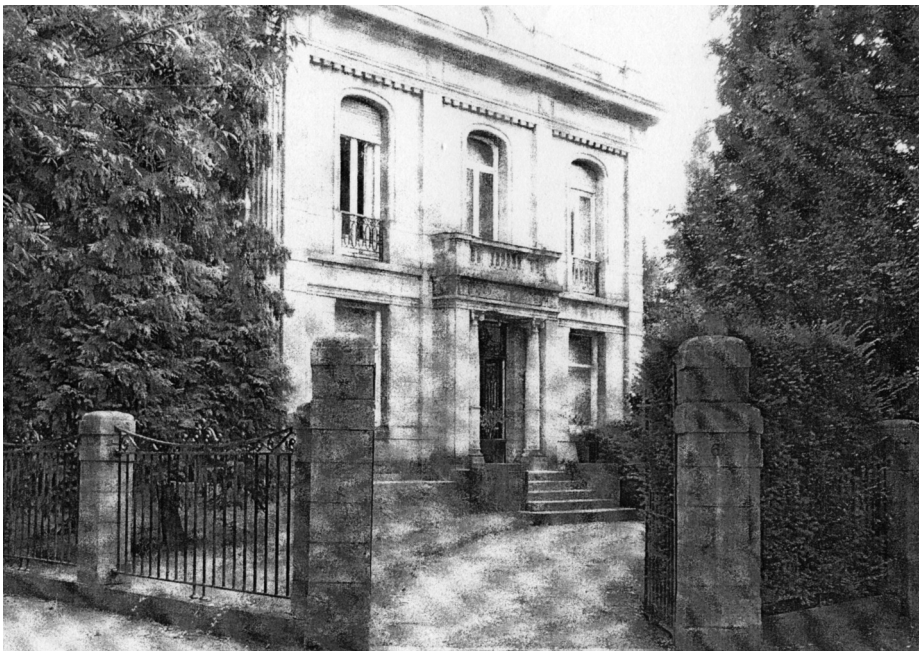
De Sint-Pieters-Aalstwijk gaat terug op een Frankische nederzetting, die koning Dagobert I in de 7e eeuw aan de Sint-Pietersabdij schonk. Tot 1795 maakte de Sint-Pieters-Aalstwijk deel uit van het Sint-Pietersdorp. Bij de afschaffing van de kerkelijke goederen door de Franse Revolutie kwam het Sint-Pietersdorp onder het bestuur van de stad Gent. Vóór de verkaveling van 1926 bestond de wijk vooral uit een eerder arme plattelandsbevolking, die leefde van de opbrengst van de verkoop van groenten in de stad.

Door de snelle industriële aangroei kende Gent in de 19e eeuw een bevolkingstoename. De industrie verplaatste zich van het stadscentrum naar het noorden en het oosten; de burgerij trok uit de overbevolkte binnenstad weg om zich te vestigen in nieuwe residentiële wijken ten zuiden van de stad.

Reeds in 1899 was er sprake van het urbaniseren van de Sint-Pieters-

Beauté, Force, Sagesse.

Een van de villa's in het Miljoenenkwartier.

Aalstwijk. In 1905 werden de eerste wegeniswerken gestart, maar de urbanisatie werd vanaf 1907 vertraagd; doordat men het plan opvatte de Wereldtentoonstelling van 1913 gedeeltelijk op die gronden te laten doorgaan. Na de oorlog werden nieuwe plannen opgemaakt, die in 1926 door de gemeenteraad werden goedgekeurd. De stad opteerde voor een residentiële wijk voor de gegoede burgerij, met in de zone voor open bebouwing percelen van minstens 800 m² groot. De gronden waren veel te duur om ze op te offeren aan arbeidershuisvesting.

Vandaar ook geen tuinwijk. Een tuinwijk is sociaal geïnspireerd. Bovendien bracht een verkaveling voor grote villa's meer op voor de stadskas dan de aanleg van een arbeiderswijk. Het geheel is aangelegd met een centrale as, met nevenassen die parallel met of loodrecht op de hoofdas staan. Dit rationeel opzet werd nog eens beklemtoond in de parkaanleg en door de bomenrijen. Daar ligt ook het Graaf de Smet de Naeyerplein met het Ros Beyaert van Aloïs De Beule en Domien Ingels en de beeldengroep "Sagesse, Force, Beauté" door Jules Van Biesbroeck. De stad oefende controle uit vanaf het concept tot de uiteindelijke realisatie. De nadruk lag op het groene, het residentiële en het esthetisch karakter. Ook hier waren fabrieken, drankslijterijen en werkhuizen verboden. Door de bekommernis om de esthetiek was het verder verplicht de storende afhankelijkheden zoals gemakken, wasplaatsen en stapelplaatsen van huiselijk afval te verbergen en de tuinen in te richten als luthoven, met beperking van platte daken. Een andere nadruk werd gelegd op het kunstkarakter van de smeedijzeren hekken Er werd verder gestreefd naar een zekere eenheid en continuïteit in de bebouwing en de tuinaanleg. Die eenheid werd bereikt door straat per straat de aard van de bebouwing vast te leggen. De plannen van de woning moesten ter goedkeuring aan het College worden voorgelegd: de maximumhoogte (10,5 meter) en de oppervlakte van de woningen werden vastgelegd, de diepte van de voortuinstrook werd bepaald, de afsluiting van het perceel aan de voorzijde met een smeedijzeren hek (maximum 1,25 meter) was verplicht. Verdere verbouwingen of aanpassingen moest aan een nieuwe goedkeuring van het College onderworpen worden.

Het feit dat verschillende belangrijke architecten zoals Gaston Eysselinck, Marc Neerman, Charles Hoge, Jules Lippens, Jean-Albert De Bondt, Jean Hebbelynck, Geo Bontinck deze wijk uitkozen om er hun eigen woning als visitekaartje op te richten, wijst op de waardering van het project.

Het Miljoenenkwartier is de enige door de stad gerealiseerde verkaveling waarin rijwoningen en villa's in het groen werden ingeplant in een esthetisch overdacht en streng gereguleerd stedenbouwkundig kader. De wijk vormt hierdoor een unieke getuige van de grote stedenbouwkundige ambitie van de stadsdiensten en het stadsbestuur tijdens en kort na de Eerste Wereldoorlog.

Doordat ze op een zeer korte tijd bebouwd werd, biedt ze bovendien een rijke staalkaart van de diverse architectuurstijlen in het interbellum. Door haar uitgesproken conservatieve houding ging de voorkeur van de Gentse burgerij in het interbellum uit naar neostijlen.

Om zijn historische, artistieke en documentaire waarde werd het Miljoenenkwartier in 1994 beschermd als stadsgezicht.

Voor de architectuurliefhebbers: in deze wijk staat een grote concentratie van architecturaal belangrijke woningen. In die zin is hij, alle verschillen en omstandigheden in acht genomen, te vergelijken met het Patershol in het stadscentrum, waar men op een kleine oppervlakte een sterke concentratie van 17e eeuwse woningen (gerestaureerd) aantreft.

Literatuur

L. Meganck, N. Poulain en A. Demey, Het Miljoenenkwartier, 1995.

L. Meganck, Bouwen te Gent in het Interbellum (1919-1939), onuitgegeven doctoraatsproefschrift, UGent, 2001-2002.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Ontwerp van lijst interbellumarchitectuur te Gent. Het Miljoenenkwartier, s.d.

Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium. Jaarverslag van de provincie Oost-Vlaanderen, 1993-1994.

Ghendtsche Tydinghen, De Monumentale groepen “Het Ros Beyaert”, “Kracht, Schoonheid en Wijsheid” en het Miljoenenkwartier, 34e jg., nr 5, september-oktober 2005.

Het Nieuwsblad, Het Miljoenenkwartier, 15 februari 2007.

Daniël Van Ryssel.

HERDENKINGSDAGEN IN 2012

Wat gebeurde er

50 jaar geleden

- 1 Maart 1962: Sluiting van het Militair Hospitaal.
27 Mei 1962: Blijde Intrede van Koning Boudewijn en Koningin Fabiola.
19 Augustus 1962: Laatste rit van Tram 8.
2 September 1962: Onthulling van een gedenkplaat aan het geboortehuis van Maurice Maeterlinck.
9 September 1962: Opening van het vernieuwd Folkloremuseum in het Kinderen Alyns-Hospitaal.
11 September 1962: Dood van Oswald II De Schamphelaere. Einde van het Rubberbedrijf.
12 November 1962: De Piste brandt af.

75 jaar geleden

- 29 Maart 1937: Dood van Camiel De Bruyne.
9 Mei 1937: Onthulling van het Ruitersstandbeeld van Koning Albert I in het Zuidpark.
19 Juli 1937: Onthulling van "De Vijf geknielde Jongelingen".

100 jaar geleden

- 29 Maart 1912: Geboorte van Gaston Hebbelynck.
2 September 1912: Geboorte van Johan Daisne.
9 September 1912: Dood van Sieske de Gistmarchand.
28 Oktober 1912: Dood van Edgar Tinel.
19 November 1912: Ingebruikname van St-Pietersstatie.
22 November 1912: Stichting van de "Ecole de Photographie" (Lux Nova)
27 November 1912: Dood van Guillaume Verspeyen.

125 jaar geleden

- 3 Januari 1887: Dood van Cesar Fredericq.
6 Februari 1887: Edward Anseele komt vrij uit de gevangenis.
11 Februari 1887: Dood van François Laurent.

- 18 Februari 1887: Stichting van de "Commissie van het Gravensteen".
- 8 April 1887: Stichting van "Het Volksbelang".
- 22 April 1887: Ontbinding van de St-Jorisgilde.
- 8 Juli 1887: Geboorte van Jean Ray.
- 10 Juli 1887: Inhuldiging van het Standbeeld van Guislain.
- 6 September 1887: Dood van Charles Nollet.
- 29 Oktober 1887: Dood van Philippe Cauderlier.
- 31 December 1887: Geboorte van Edgar De Pont.

150 jaar geleden

- 4 Februari 1862: Geboorte van Mgr. Van den Gheyn.
- 10 Maart 1862: Dood van Pieter Van Hanselaere.
- 15 Maart 1862: Geboorte van Jules Lagae.
- 2 April 1862: Geboorte van Lodewijk Lievevrouw-Coopman.
- 29 Mei 1862: Dood van Adolphe Bartels.
- 24 Juni 1862: Huwelijk van Auguste Kekulé met Stéphanie Drory.
- 29 Augustus 1862: Geboorte van Maurice Maeterlinck.
- 2 Oktober 1862: Inhuldiging van de nieuwe ateliers van Carels.
- 27 Oktober 1862: Inwijding van de St-Annakerk.
- 7 November 1862: Dood van Hector Van Wittenberghe.
- 23 November 1862: Geboorte van Theo Van Rysselberghe.
- 23 November 1862: Geboorte van Maurice De Weert.
- 25 November 1862: Het Klooster van de Alexianen wordt verkocht aan Piers de Raveschoot
- 4 December 1862: Geboorte van Constant Montald.
- 6 December 1862: Dood van Félix De Vigne.
- 25 December 1962: Geboorte van Henri Pirenne.

175 jaar geleden

- 13 Februari 1837: Geboorte van Jan Broeckaert.
- 29 Maart 1837: Trouw van Henri Van Peene met Virginie Miry.
- 8 April 1837: Dood van Kieckepoost.
- 16 April 1837: Slotvertoning in de St-Sebastiaansschouwburg.
- 27 April 1837: Dood van Bernard De Pauw.
- 6 Mei 1837: Men begint de afbraak van de St-Sebastiaansschouwburg.
- 10 Mei 1837: Geboorte van Guillaume Verspeyen.
- 26 Juni 1837: Geboorte van Frederik Burvenich.
- 28 Augustus 1837: Bezoek van Victor Hugo aan Gent.

- 28 September 1837: Officiële inhuldiging van de Zuidstatie.
3 Oktober 1837: Benoeming van Minne-Barth als Burgemeester.

200 jaar geleden

- 17 April 1812: Geboorte van Philippe Cauderlier.
19 Mei 1812: Dood van André Bénéoit Steven I.
17 Juli 1812: De Fransen brengen het systeem van de huisnummering in.
29 Juli 1812: Geboorte van Pierre De Vigne.
13 Augustus 1812: Geboorte Van Polydoor Van der Meersch.
26 Oktober 1812: Eerste concert van de “Académie de Musique” in de Sodaliteit

300 jaargeleden

- 7 September 1712: Geboorte van Josse Clemmen.

350 jaar geleden

- 5 September 1662: Geboorte van de Primus Judocus Goethals.
9 September 1662: Het hoofd van het houten standbeeld van Keizer Karel op de Vrijdagmarkt ploft op de grond.

400 jaar geleden

- 23 Januari 1612: Dood van Jan Cools, Prior van de Augustijnen.
25 April 1612: Stichting van het Spaans Militair Hospitaal.
21 Mei 1612: Dood van Carolus Maes, 4e Bisschop van Gent.

450 jaar geleden

- 18 Januari 1562: Dood van Lucas Munich.

550 jaar geleden

- 25 Mei 1462: Filip Courault, Abt van de St-Pietersabdij, legt de 1^e steen van de nieuwe toren van St-Baafskerk.

650 jaar geleden

- 3 Mei 1362: Lodewijk van Male schenkt genade aan de gebroeders Rym.

700 jaar geleden

12 November 1312: Geboorte van Edward III.

750 jaar geleden

12 Augustus 1262: Dood van Theodorus, de 43e Abt van de St-Baafsabdij.

800 jaar geleden

10 September 1212: Dood van Eustachius, de 46e Abt van de St-Baafsabdij.

1000 jaar geleden

10 April 1012: Dood van St-Macharius.

**HOEVER MEN IN 1911 STOND MET DE
WERELDTENTOONSTELLING VAN 1913.
DEEL 2: (JULI 1911 - DECEMBER 1911)**

**VOOR U VERZAMELD UIT 31 500 EDITIES VAN DE
GAZETTE VAN GENT**

1 juli 1911

De werkmanshuisjes in de Musschestraat, die met de tuintjes bij het terrein van de tentoonstelling moesten ingelijfd worden, zijn deze week totaal gesloopt. Weldra zal dit deel van de straat verbreed worden.

3 juli 1911

Men is begonnen met het effen leggen van de grond waar vroeger de *Belvédère* stond en het ophogen van het terrein waarover, in verbinding met de viaduct onder de spoorbaan, recht op de Krijgslaan een nieuwe gemeenschap zal worden verwezenlijkt met de *Wereldtentoonstelling*.

Buiten de aardewerken zijn slechts onbeduidende afbraken noodzakelijk, om een brede weg te geven tussen het park en de tentoonstelling.

5 juli 1911

De kunstschilders Bastien en Mathieu zijn door de regering aangeduid om naar Boma en Leopoldstad te vertrekken. In Congo zullen ze een panorama van de kolonie vervaardigen, bestemd voor de *Wereldtentoonstelling te Gent*.

8 juli 1911

Men is langs de Krijgslaan begonnen aan het afsluiten van het overgroot terrein voor de tentoonstelling. Langs de Musschestraat zijn talrijke wagonladings ijzeren gebinten, kolommen en spanroeden aangebracht, alsook grote hoeveelheden planken voor de vloeren van de hallen, waaraan men weldra zal beginnen.

Voor het *Paleis van de stad Gent* zal zo getrouw mogelijk het oud Prinsenhof worden nagebootst, waar de wieg van Keizer Karel stond. Van heel het domein *Sanderswal* blijft thans nog slechts de overwelfde poort met torentjes over, gezegd de *Donkere Poort*.

11 juli 1911

Gisteren had in het lokaal *Vrede Sint-Pieter* in de Sint-Pieters-Aalststraat een protestmeeting plaats, samengeroepen door de *Boerenbond* en de dekenij van de wijk, teneinde te spreken over de toestand die daar in het leven wordt geroepen indien het *Algemeen Bestuur* de verbinding voor alle rijtuigenverkeer zou sluiten tussen de beide delen van de straat, die het terrein van de tentoonstelling dwars doorsnijdt.

De heer pastoor Van Kerckvoorde zette ten overstaan van een vijftigtal belanghebbenden breedvoerig de talrijke nadelen uiteen, die uit het opschorten van de openbare weg zouden voortspruiten en twee wijken met 7000 inwoners over een afstand van 4 kilometer van een rechtstreekse verkeersweg zouden beroven.

Er zal in de wijk een petitie aan de bevoegde overheid worden ingericht om te verkrijgen dat het verkeer voor rijtuigen door de straat behouden blijft. De twee delen van de toekomstige tentoonstelling zouden dan niet gelijkvloers, maar door een brede overgangsbrug verbonden zijn. De voerders van rijtuigen die door de Sint-Pieters-Aalststraat trekken zullen ook verzocht worden, een plakbriefje op hun kar te hechten met de woorden: *Wij vragen het behoud van het vrije verkeer in de Sint-Pieters-Aalststraat*.

18 juli 1911

De hallen in opbouw zijn toevertrouwd aan de heer Bertaux en de maatschappij *Baume et Mercier*. Ze moeten voor 1 maart 1912 voltooid zijn. De exposanten zullen al de tijd hebben om hun voortbrengselen te plaatsen.

De ruchtbaarheid voor de tentoonstelling werd door de Belgische, Franse, Engelse en Duitse pers aangevangen. Zij zal op drukke wijze doorgedreven worden tot bij het sluiten van onze *Wereldfoor*.

De drie eerste nummers van het blad *Gent-Tentoonstelling* zijn verschenen. Het vierde zal een rouwartikel bevatten, gewijd aan de nagedachtenis van de heer Gustaaf Carels. Het officieel blad zal 13 nummers uitgeven in 1911, 27 in 1912 en 30 in 1913.

Het *Algemeen Bestuur* heeft zich in betrekking gesteld met verscheidene kunstenaars voor de uitvoering van de herinneringsmedailles en kentekens.

De officiële onderhandelingen voor de deelneming van de vreemde landen zullen maar kunnen aangevat worden, na de goedkeuring van het verdrag met de staat en de benoeming van de *Algemene Commissaris van de Regering*.

22 juli 1911

Voor het bouwen van het *Feestpaleis* worden de vestingsmuren van de gewezen citadel grotendeels afgebroken. De steenbrokken zullen overigens uitstekend van pas komen voor de grondwerken van het nieuw gebouw.

1 augustus 1911

Het departement van oorlog heeft er in het vooruitzicht van de *Wereldfoor* in toegestemd, de gronden die het in de wijk van Sint-Pieters-Aalst heeft aangekocht om er kazernen te bouwen voor de ruitery, ter beschikking te stellen van de stad..

In afwachting dat de officiële formaliteiten vervuld zijn, heeft het bestuur der domeinen de stad gemachtigd bezit te nemen van deze gronden en er alle noodzakelijke afbraken en aardewerken uit te voeren. De stad zal de werken tot het effen leggen uitvoeren op kosten van de staat.

De weg te ruimen aarde wordt geschat op ongeveer 150 000 m³ en de uitgave bedraagt 102 000 frank. De terugbetaling zou geschieden binnen de twee maanden na de volledige uitvoering van de werken.

De aarde zal gedeeltelijk benut worden om de streep ten westen van de krijgsgronden op te hogen en gedeeltelijk om de gronden tussen de Sint-Pieters-Aalststraat en de spoorweg op het peil te brengen dat werd aangenomen door het *Algemeen Bestuur*. De overige aarde wordt bewaard om de Oudenaardse- en Kortrijksesteenweg ten zuiden van de herberg *De Sterre* te verbreden en op te hogen.

De aanbesteding zal plaatshebben op 19 augustus en het proces-verbaal zal aan de goedkeuring van de minister van oorlog worden onderworpen. De duurtijd van de onderneming wordt geraamd op vier maanden. In die voorwaarde moeten ongeveer 1200 m³ aarde per dag worden afgevoerd.

3 augustus 1911

De drie afgevaardigden van het *Uitvoerend Comité*, de heren Casier, Coppieters en de Smet de Naeyer, kwamen in Luik de officiële deelneming vragen van de stad aan de Gentse tentoonstelling. De heren Kleyer, burgemeester en Falloise, schepen van schone kunsten, hebben gedacht dat het

nodig was de uitnodiging aan te nemen en geantwoord dat zij aan de gemeenteraad zullen voorstellen, een bijzonder paviljoen van de stad te doen oprichten.

7 augustus 1911

Teneinde te voldoen aan de talrijke vragen naar postkaarten en reclamezegels hebben de *Algemene Bestuurders* besloten deze aan de volgende prijzen te verkopen:

- postkaarten aan 2 centiemen, met een minimum van 10;
- reclamezegels aan 30 centiemen per 100 en 2,50 frank per 1000.

Kaarten en zegels zijn ter beschikking van de kopers gesteld bij de heer Lavreau, portier van het *Algemeen Beheer*, Kortrijksesteenweg 203.

10 augustus 1911

Het verdrag tussen de *Naamloze Maatschappij der Wereldtentoonstelling van Gent*, de staat, de stad en Belgisch Congo is na langdurige onderhandelingen met verscheidene ministeriële departementen eindelijk ondertekend.

Belgisch Congo komt op de begroting van de kolonie tussen voor al wat betreft het indrukwekkend *Koloniaal Paleis* dat zal worden opgericht.

Het verdrag somt de belangrijkste gunsten en voordelen op welke aan de stad Gent verleend worden door de *Maatschappij der Tentoonstelling*.

De Belgische staat verleent gelijktijdig met zijn officiële steun de machtiging om een tombola in te richten, het gebruik van de militaire gronden, enz. In één woord, al de voordelen welke de tentoonstellingen te Luik en te Brussel hebben genoten.

14 augustus 1911

De grote Gentse nijveraar de heer Jan de Hemptinne is *Algemene Commissaris der Regering bij de Wereldtentoonstelling van Gent* benoemd en de heer A. Vercruyse-Bracq is voorzitter van het *Beschermcomiteit*.

15 augustus 1911

Teneinde het aanbrengen van de materialen voor de tentoonstelling te vergemakkelijken en tevens het personeel van de statie Gent-Sint-Pieters enigszins te ontlasten, zal het deel van de oude lijn Gent - Kortrijk tussen De Pinte en

Maaltebrugge weer in dienst worden gesteld. Al wat voor de tentoonstelling bestemd is zal in het vervolg naar De Pinte worden gestuurd en van daar naar het terrein van de krijgsgronden, welke juist naast de spoorbaan gelegen zijn. Bijna heel dit deel van het terrein is ook reeds afgeslagen en veel materieel voor het optrekken van hallen en hangaars is er aangebracht.

26 augustus 1911

Gedurende de maand augustus werden meer dan een half miljoen eenkleurige postkaarten uitgedeeld in de badsteden en de grote centra.

De werken voor gelijklegging van de krijgsgronden aan Sint-Pieters-Aalst straat zijn aangevangen. Ze zullen in vier maanden voltooid zijn.

In de burelen had de aanbesteding plaats voor de hoofdingang en de voorna-me en ondergeschikte gevels van de paleizen der Belgische en vreemde nij-verheden.

2 september 1911

Er is nog een nieuwe naamloze maatschappij gesticht onder de titel Oud-Vlaanderen, welke voor doel heeft het oprichten en uitbaten van een kring kunstgebouwen en verschillende aantrekkelijkheden. Het zal een oppervlakte beslaan van 2 ha 50 a aan de Kortrijksesteenweg, voorbij de Sint-Pieters-Aalststraat in de richting van *De Sterre* en toevertrouwd worden aan de heer bouwkundige Vaerwijck.

5 september 1911

Het *Uitvoerend Comiteit* heeft de onderneming van de hoofdgevel langs de kant van de Kortrijksesteenweg toegewezen aan de heer Schauwvlieghe van Gent.

De versieringswerken in *staff* zullen uitgevoerd worden door de heer Verstappen van Antwerpen, een specialist in dergelijke ontwerpen. De schilderwerken werden toegewezen aan de firma *Weduwe Mathieu* van Gent voor 1 680 frank.

9 september 1911

Het hoofdbestuur van het *Vlaamsch Handelsverbond* had aan het bestuur van de aanstaande *Wereldtentoonstelling* zijn warme ondersteuning toegezegd, zo dit wilde beloven dat in alles wat van het bestuur zou uitgaan, de beide land-

stalen volstrekt gelijkwaardig zouden behandeld worden.

Het *Handelsverbond* verzocht Z. M. koning Albert deze wens bij het *Algemeen Bestuur der Wereldtentoonstelling* te ondersteunen. Het heeft daarop nu als antwoord ontvangen, dat Z. M. het gemeld verzoek met bijzondere nadruk heeft doen aanbevelen, om door het *Comiteit der Tentoonstelling* in welwillende overweging te worden genomen.

19 september 1911

De heer Cooreman, voorzitter van het *Uitvoerend Comiteit*, Cassier en de Smet de Naeyer, *Algemene Bestuurders*, hebben in Parijs een bijeenkomst gehad met de leden van het *Frans Bureel der Buitenlandse Tentoonstellingen*. De deelneming van Frankrijk is in grote lijnen besproken. *Het Frans Comiteit* heeft de meest inschikkelijkste houding aangenomen en zal binnen de 14 dagen een ontwerp van overeenkomst opsturen.

Alles doet zich dus ten beste voor en voorspelt een spoedige en zeer bevredigende oplossing. Het is waarschijnlijk dat de deelnemers uit Frankrijk niet minder dan 30 000 m² zullen innemen. Groot en goed nieuws dus!

23 september 1911

Het *Comiteit van de Wereldtentoonstelling* stelde als paviljoen van de stad Gent een nabootsing voor van het oud *Prinsenhof*. Het plan werd opgemaakt door de bouwkundige Janssens. Het bestek bedraagt 60 000 frank, maar met de volledige inrichting zou men tot 100 000 frank komen.

Het plan werd algemeen aangenomen en de nodige fondsen zullen worden gevonden in de laatste lening. De steden Brussel, Antwerpen en Luik zullen insgelijks een paviljoen doen oprichten.

Men is op de Grondwetplaats volop bezig aan de bouw van de eerste hallen. De geraamten voor niet minder dan vijf bogen zijn reeds voltooid.

Men legt thans in de tentoonstelling een kleine *Decauville*-spoorweg om de nodige aarde aan te brengen die van de krijgsgronden worden gehaald.

30 september 1911

Gisteren hadden de aanbestedingen plaats voor het bouwen van een portierswoning en een loods voor automobielen nabij de burelen van het *Algemeen Bestuur*; alsook voor de afsluiting in hout rond het park van de citadel.

6 oktober 1911

De heer Jozef Casier bepleit als man van het vak de stelling, dat de kunst van de fotografie over een bijzonder paviljoen moet beschikken. Hij heeft dit trouwens reeds met zijn medebestuurders Coppieters en de Smet de Naeyer besproken.

In het midden van de *World's Fair* zal de *Belgische Photographiebond* een salon openen voor heel de tijd van de tentoonstelling. Hij zal de grote fotografie maatschappijen van het land en de vreemde uitnodigen om hun werken tentoon te stellen. Die zullen beoordeeld worden door een jury, die alle andere inzendingen dan kunstwerken ten strengste zal weren. Binnen dit salon zal ook geen enkel nijverheidsproduct mogen tentoongesteld worden.

Het voorstel van de heer Casier werd aan de *Belgische Photographiebond* onderworpen en aldaar goedgekeurd.

9 oktober 1911

Onze minister van openbare werken zal eerstdaags de gemeenschapswegen doen herstellen die op Gent uitlopen en zullen gebruikt worden door de Belgische en vreemde automobilisten die onze aanstaande *Wereldtentoonstelling* bezoeken.

De grote steenwegen die Gent met Brussel en Rijsel verbinden zullen eerst aan de beurt komen, dan zal men de baan naar Oudenaarde herstellen, alhoewel de uitgave voor dit werk zeer aanzienlijk zal wezen.

14 oktober 1911

Het opstellen van de geraamten voor de grote middenhal nabij de hoofdingang vordert goed. Reeds zijn een groot getal bogen kant en klaar en hoeven zij nog slechts gesteld en afgesloten te worden.

19 oktober 1911

In vervanging van de heer Gustaaf Carels is de heer burgemeester Emiel Braun tot voorzitter benoemd van de *Raad van Bestuur*, een bediening die hij samen met de heer Cooreman zal vervullen. De heer Firmin De Smet is benoemd tot lid van het *Uitvoerend Comité*, in vervanging van de heer Jan de Hemptinne.

De senator De Bast, bestuurslid, wordt onder-erevoorzitter van het *Uitvoerend*

Comiteit, in vervanging van de heer Braun.

Het verdrag met de regering is ondertekend en zal binnenkort aan de *Wetgevende Kamers* onderworpen worden. Zulks is enkel een formaliteit. De stemming door het parlement is een zekere zaak.

23 oktober 1911

Een eerste aanplakbrief werd op verscheidene exemplaren verspreid. De zeven eerste nummers van het officieel blad *Gent-Tentoonstelling* zijn verschenen. In de loop van het jaar zullen nog vier nummers openbaar worden gemaakt.

Een reclamekaart werd bij de vleet verspreid in alle kuststeden, te Parijs, Londen, Berlijn, Frankfurt en Bazel, alsook in de tentoonstellingen van Roubaix en Turijn. Binnenkort zal een panoramisch zicht van de tentoonstelling worden uitgedeeld.

De vooruitzichten op vreemde deelnemingen zijn zeer bemoedigend. De officiële uitnodigingen werden door de zorgen van het ministerie van buitenlandse zaken aan de vreemde regeringen gestuurd.

28 oktober 1911

De heren Cooreman, Casier en de Smet de Naeyer zijn naar Londen geweest om zich met de Britse regering te verstaan over de officiële deelneming van Engeland aan de Wereldtentoonstelling.

Anderzijds heeft de *Board of Trade* welke door de heer Sidney Brixton bestuurd wordt, van de Belgische minister van buitenlandse zaken een uitnodiging ontvangen.

De Londense bladen geven aan de Engelse nijveraars en handelaars de raad, niet te vergeten dat België een mogendheid is waarmee Engeland een aanzienlijk zakencijfer heeft. Alles schijnt aan te duiden dat Engeland op waardige wijze op onze *World's Fair* zal vertegenwoordigd zijn.

1 november 1911

De kunstschilders Bastien en Mathieu zijn uit Congo teruggekeerd. Na 48 uren te Boma doorgebracht te hebben, waren ze naar Matadi gegaan. Ze hebben 70 studies gemaakt, zonder van de talrijke lichtprenten te spreken. Ze hebben geklaagd over de moeilijkheden om negers als modellen te hebben. De Congolezen meenden dat de schilders duivels waren.

Het panorama zal 115 meter lang worden en 4 meter hoog, zoals dat van

Cairo. Op het voorplan zal men de spoorweg en één van de stoomboten zien. Behalve het groot panorama zullen zij nog vier diorama's borstelen van 100 meter op 6.

3 november 1911

De Franse koloniën zullen aan de Gentse tentoonstelling deelnemen. De heer Thézée, secretaris van het Frans *Comiteit der Koloniale Tentoonstellingen*, zal tot algemeen commissaris worden benoemd.

De Duitse deelneming zal groot zijn, alhoewel niet zo volledig als te Brussel. Zo de regering de tentoonstellers niet steunt, zal de *Bestendige Commissie ter Bewerking van de Deelneming der Duitse Nijverheid aan Tentoonstellingen in het Buitenland*, in het belang van de nationale nijverheid deze deelneming op eigen kosten verzekeren, op een wijze die waardig zal wezen aan de Duitse faam op nijverheidsgebied.

4 november 1911

Daar waar voor enige maanden niets dan stapels ijzerwerk te zien waren, verrijzen thans een twintigtal hangaars, die alleen nog moeten overdekt en gesloten worden. Voor nog een groter aantal andere zijn de nodige grondvesten gemetseld. Geen twijfel of dit deel van de hallen zal tegen de overeengekomen datum van 1 mei 1912 voltooid wezen.

Men is niet alleen druk bezig met het opstellen van de hallen, een aantal hoveniers arbeiden aan het uitdoen en verplanten van bomen. Het tuintje dat op de Grondwetplaats bestond zal weldra worden verplaatst.

Het aanvullen met aarde tussen en in de hallen ter hoogte van de grondvesten vordert goed. Het geschiedt met een locomotief en wagonnetjes *Decauville*, die telkens een schoon aantal kubieke meters van de krijgsgonden naar het terrein overbrengen.

In de Kleistraat is men begonnen met het slopen van de huizen rechtover de viaduct van de Krijgslaan, teneinde de nieuwe laan aan te leggen tussen de tentoonstelling en het park, welke zal uitgeven op de plaats waar vroeger de *Belvédère* stond.

11 november 1911

De staat zal aan de *Naamloze Maatschappij van de Tentoonstelling* nog andere gronden afstaan langs de Krijgslaan, aan de overkant van deze welke bestemd zijn voor de nieuwe kazernen, evenals de gronden die beschikbaar

werden langs de Woeringen- en Musschestraten.

Deze gronden zullen één jaar na het sluiten van de tentoonstelling aan de staat teruggegeven worden, na de afbraak van al de gebouwen, erin begrepen de grondvesten, het weghalen van de materialen, het effen leggen van de uitgravingen en het terugbrengen van de gronden op hun tegenwoordig peil.

15 november 1911

De stad Gent, vertegenwoordigd door het schepencollege, handelend ter uitvoering van de overeenkomst met de *Naamloze Maatschappij der Wereldtentoonstelling* verklaart, als solidaire borg een som van 2 500 000 frank aan te stellen tot verzekering van het krediet, aan die maatschappij geopend door de *Banque de Flandre, de Banque de Gand en de Banque Centrale Gantoise*, ten bedrage van één derde van de som, in het voordeel van elk van de drie banken.

Derhalve verbindt zij zich tegenover de drie banken, voor zichzelf en voor de *Naamloze Maatschappij van de Tentoonstelling*, voor het geval dat deze laatste in gebreke moest blijven het te doen, alle sommen te betalen welke genoemde maatschappij aan ieder der drie banken verschuldigd is, om welke reden ook.

17 november 1911

In plaats van één groot paleis op te richten voor de afdeling landbouw zou men een gemeentehuis bouwen met aanhorigheden, een school, enz. Men zal aan de tentoonstellers die gewoonlijk afzonderlijke paviljoenen oprichten verzoeken die rond het gemeentehuis te bouwen, in nagenoeg dezelfde stijl.

Een dorp in die voorwaarden geschikt, met goed aangelegde wegen waar dan allerlei betogingen en feesten van de buiten kunnen ingericht worden, zou tevens leerzaam en aantrekkelijk zijn.

20 november 1911

Een Franstalig blad van onze stad meldt dat het uit Berlijn een slechte tijding heeft ontvangen. Het *Duits Bestendig Comité der Tentoonstellingen in het Buitenland* zou beslist hebben om niet officieel deel te nemen aan onze Wereldoor.

Uit goede bron hebben we echter vernomen dat die beslissing hoegenaamd niet gevallen is. De onderhandelingen met ons *Algemeen Bestuur* duren voort en alles doet een schitterende medewerking van het Duits keizerrijk voorzien.

Wij achten het zoveel te nuttiger deze verklaring te doen, daar een Brussels blad andermaal op het feit terugkeert en de zaak nog erger voorstelt. De Gentse bladen hebben nochtans de tentoonstelling van Brussel niet tegengewerkt!

29 november 1911

De heer Cooreman, voorzitter van het *Uitvoerend Comité van de Wereldtentoonstelling*, werd gisteren om 11 uur in het paleis te Brussel ontvangen, waar hij met de koning een lang onderhoud had.

De voorzitter heeft aan Z. M. uitgelegd hoe ver de werken gevorderd zijn en meer bepaald gesproken over de kwestie van de buitenlandse deelnemingen. De koning heeft in de aanmoedigendste bewoordingen herhaald hoezeer hij de onderneming genegen is en de voorzitter gelast aan zijn collega's te zeggen, dat zijn medewerking in de ruimst mogelijke mate verworven en behouden blijft.

30 november 1911

Na eerst Luik en Brussel bezocht te hebben, reizen een vijftigtal leden van de *Kölner Vereinigung für rechts- und staatswissenschaftliche Fortbildung* naar Gent. Alhoewel dit bezoek niets officieels in zich heeft, is het niettemin zeer belangrijk. De afvaardiging reist onder het bestuur van de heer doctor Grever, assessor van de burgemeester van Keulen en de heer professor Eckert, doctor en bestuurder van de hogere handelsschool van Keulen.

Uit officieuze bron werd vernomen dat de onderhandelingen aangaande de deelneming van Duitsland op goede weg zouden zijn. Een groot getal nijveraars en handelaars van over de Rijn hebben naar het schijnt hun medewerking beloofd en hun toetreding gezonden. De officiële bescherming van de Duitse regering is gevraagd en alles laat het wellukken van die onderhandelingen tegemoet zien.

5 december 1911

In de werkhuizen van de waterleiding aan de Stropkaai worden weldra drie machinepompen geleverd en geplaatst, bestemd voor de dienst van de *Wereldtentoonstelling*. Twee ervan zullen bestendig in werking moeten zijn, de derde zal dienen als reserve. Iedere pomp zal 300 m³ water kunnen ophalen, met een drukking van 8 atmosfeer op de uitgangsbuizen.

Het voordeligste aanbod werd gedaan door het huis Heinrichs van Hédômont

en beloopt de som van 101 875 frank, waarvan 18 000 moet afgetrokken worden voor de overname van de pompen na de *Wereldtentoonstelling*, want zij zijn in gewone tijden niet noodzakelijk voor de dienst.

9 december 1911

Ongeveer 30 000 m² hallen zijn reeds opgericht en moeten nog slechts gedekt worden. Aan enkele is men bezig de bekleding in staff aan te brengen. Voor die werken zijn op het tentoonstellingsterrein twee grote werkhuisen opgericht, het ene van de heer Verstappen, het andere van de heer Van Hecke. Ganse massa's afgewerkte stukken liggen gereed om geplaatst te worden.

Intussen wordt elders ook vlug voortgewerkt. Aan de ingang van de Musschenstraat is de portierswoning met de daaraan palende bergplaats voor de automobielen van de bestuurders en commissarissen bijna voltooid.

De hoofdingang van de *World's Fair* zal de breedte beslaan tussen de Musschestraat en de Sint-Pieters-Aalststraat. Een deel van de halve ronden is reeds opgetimmerd en de twee gemetselde middendelen die de torens moeten dragen waartussen de grote koepel komt, zijn bijna voltooid.

Het *Algemeen Bestuur* heeft een goede gedachte gehad. In de tentoonstellingen van Antwerpen, Brussel en Luik waren er kantienen ingericht waar de werklieden tijdens de schafttijd 's middags of 's avonds bier of broodwaren konden bekomen.

Men heeft dat te Gent niet gewild, dit in het voordeel van de talrijke neringdoenden van de omgeving, die dus reeds bij de onderneming baat hebben. Rechtover de ontworpen hoofdingang stonden een hele reeks kleine burgerswoningen. Zij worden nu veranderd in winkels voor spekslachters, bakkers en herbergen.

Het lijkt ook geen twijfel dat met het aanstaande lenteseizoen de wandelaars naar het terrein van de tentoonstelling talrijk zullen worden. En de vooruitziende neringdoenden maken zich daarom op tijd gereed.

Morgen bezoeken de afgevaardigden van de Franse Koloniën de terreinen van de *Wereldtentoonstelling*. Onder leiding van de heer Van de Voorde zullen ze de gronden langs de Krijgslaan en het park doorwandelen. Op één van deze twee plaatsen zal het paviljoen van de Franse kolonie worden opgericht.

Het *Algemeen Bestuur* zal die dag het bezoek ontvangen van enige Russische afgevaardigden, vergezeld door de gezant van de keizer te Brussel. Er zal hen een ontbijt worden aangeboden.

Maandag komt een Amerikaanse afvaardiging, aangevoerd door haar gevolmachtigde minister, om met het *Algemeen Bestuur* te onderhandelen over een

gebeurlijke deelneming van de Verenigde Staten.

11 december 1911

De beeldhouwer Arsène Mathieu van Brussel was door de regering naar Congo gezonden om er studies te maken voor het *Koloniaal Paleis* in de Gentse *Wereldfoor* en bracht niet minder dan 25 kisten mee vol schetsen welke in Congo werden gemaakt.

Voor zijn vertrek hield hij in Leopoldville een tentoonstelling die zo goed werd bezocht, dat ze 700 frank opbracht ten voordele van het werk tegen de slaapziekte.

Nu vraagt een Brussels blad dat de kunstenaar in onze hoofdstad een tentoonstelling zou inrichten met alles wat hij uit de Congo heeft meegebracht. Het is te hopen dat aan die vraag niet voldaan zal worden en onze *Wereldtentoonstelling*, waarvoor de reis opzettelijk werd gedaan, er de eerste eer zal van genieten!

Het *Koloniaal Paviljoen* zal 600 000 frank kosten maar wordt geheel door de staat betaald. Te midden van het gebouw komt onder een overgrote koepel het prachtige panorama van de schilders die daarvoor door de regering naar Congo werden gezonden. In de vorm van een kruis worden dan in de vier hoeken diorama's opgesteld, die de bezoekers een volledig denkbeeld zullen geven van het tegenwoordige Congo. Verder komen er salons voor de kunstvoorwerpen in ivoor en dergelijke. Na de tentoonstelling wordt het hele paviljoen naar Tervuren overgebracht.

Men had gedacht de textielnijverheid voor te stellen met allerlei in werking zijnde mechanieken. Daarvan heeft men echter moeten afzien wegens de ordereglementen van Engelse huizen. Nu heeft men beslist voor al de verschillende vakken diorama's in te richten, die bij voorbeeld de vlasnijverheid verbeelden van het zaaien tot aan de volledige bewerking en iets dergelijks voor het katoen. Men zal de vervaardiging van de kunstzijde te zien geven, als deze van de echte zijde niet kan worden voorgesteld.

Er is dan ook nog sprake van het inrichten van twee grote feesten, één voor de patroons en één voor de 12 000 werklieden van de vlasnijverheid. Al de andere groepen zullen zich op de tentoonstelling evenwaardig doen vertegenwoordigen.

Tijdens de vergadering van de burgemeesters van Brussel en de aanpalende gemeenten is besloten officieel en gezamenlijk aan de *Wereldtentoonstelling* van Gent deel te nemen. De tentoonstelling zal een schets geven van de verschillende bestuurlijke diensten. Een toelage zal door iedere gemeente worden gestemd.

16 december 1911

De maatschappij van de tentoonstelling heeft een nieuwe reeks reclamezegels uitgegeven, welke de voornaamste gebouwen van de stad voorstellen. Ze worden te koop aangeboden aan 30 frank voor 10 000, 18 frank voor 5000 en 5 frank voor 1000.

Van de eerste reeks werden er in vier maanden tijd 115 000 naar alle landen van de wereld gezonden. De nieuwe zijn te bestellen bij het *Algemeen Bestuur van de Wereldtentoonstelling* in de Musschestraat.

18 december 1911

De opsteller van een groot modeblad van Parijs heeft de ronde gedaan bij alle grote dameskleermakers, die verklaard hebben het volgend jaar echt buitengewone scheppingen in de wereld te zullen zenden. Het schijnt echter dat het in 1913 nog erger wordt en bij de tentoonstelling een *Frans Salon van het Confectievak* zal worden gevoegd, dat een echte openbaring zal zijn.

21 december 1911

Gisteren heeft rond 2 uur in de namiddag op het tentoonstellingsterrein een ongeval plaatsgehad waarbij echter niemand werd gekwetst en slechts stoffelijke schade veroorzaakte.

Aan de Kortrijksesteenweg zijn drie hangaars van de in aanbouw zijnde hoofdingang plotseling als een kaartenhuisje neergeploft. Teneinde rapper te kunnen doorwerken had de aannemer zeer waarschijnlijk verwaarloosd de hallen onderling met trek- en spanroeden te verbinden.

Van de hallen blijft niets recht en de grond is bedekt met een massa verwrongen ijzeren gebinten en verbrijzelde verbandstukken.

De schade zal voor de ondernemer denkelijk nogal aanzienlijk zijn. Het *Bestuur der Tentoonstelling* blijft er echter volkomen vrij van.

26 december 1911

Men zal bij het bouwen van het *Feestpaleis* een nieuwe werkwijze beproeven om voort te kunnen werken, zelfs als de temperatuur 25 graden onder nul aanwijst. Daartoe wordt bij de mortel een bijzondere stof gevoegd, vermengd met een soort zout.

Bij de eerste vorst zal de proef genomen worden. De ondernemers zullen die zeker met grote belangstelling volgen. Het stelsel zou overigens reeds in

Canada met goed gevolg toegepast zijn.

2 januari 1912

Het *Staatsblad* kondigde al de namen aan van de leden van de *Hogere Beschermingscommissie der Wereldtentoonstelling*, die werd samengesteld ten einde deze onderneming aan te moedigen en te bevorderen.

Het getal voorname personen uit heel België op gebied van handel, nijverheid, zeevaart, kunsten en wetenschappen is overgroot en beslaat niet minder dan 16 bladzijden!

ERIK DE KEUKELEIRE

Fragmenten uit “De Wereldtentoonstelling van 1913 te Gent (1896-1920)”; 352 pagina's, oktober 2004, uitgave in eigen beheer.

GENTSE MEMORIEDAGEN: 8-9-10 DECEMBER

8 December 1320

Dood van Nicolas, de 48e Abt van de St-Baafsabdij. Hij vervulde deze functie van 1311 tot 1320.

Zijn ware naam was De Jonghe.

8 December 1448:

De Rederijkerskamer “De Fonteyne” wordt erkend door het Gents Magistraat.

8 December 1810

Dood van Pierre Joseph Tiberghien.

Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 2005 - N2 6 - pp.395-396

8 December 1818

Plotseling overlijden van Jean-Baptiste Pisson in zijn huis in de Drabstraat. Hij werd hier geboren op 21 maart 1763.

Deze architect zou bekend blijven voor zijn mooie realisaties en berucht voor zijn ongelooflijke verminkingen. Of hoe een bekwame architect ineens volledig kan ontsporen.

Zijn ouders konden hem niet laten studeren en hij ging in de leer bij een timmerman. De knaap vertoonde evenwel veel talent voor tekenen en had het geluk in Ridder Dons de Lovendegem een beschermheer te vinden die zijn studies aan onze Academie bekostigde. Pisson beschaamde het in hem gestelde vertrouwen niet en in 1786 behaalde hij de Grote Prijs voor Architectuur. Het succes laat niet lang op zich wachten en de ene opdracht volgt op de andere. Hij verrijkt Gent met heel wat prachtige herenhuizen waarvan meerdere, helaas, inmiddels gesloopt werden zoals bvb. het Hotel de Meulenaere op de Nederkouter. Verder bouwde hij talrijke zogenaamde “hotels” op de Vlasmarkt, de Kouter, de Recollettenlei, het Koophandelsplein. Hij is inmiddels stadsarchitect geworden. Hij restaureert het Kasteel van Ooidonck en maakt plans voor de nieuwe Kortrijkse- en Keizerpoort. Hij ontpopt zich verder als tuinarchitect en ontwerpt de Kruidtuin in de hovingen van de gewezen Baudeloo-abdij.

En dan gebeurt het onbegrijpelijke: in 1803 zou Napoleon, vergezeld van Joséphine, naar Gent komen. Het Stadsbestuur besluit het Stadhuis wat te laten opknappen. Pisson zet zich onmiddellijk aan het werk: de buitentrap op de Hoogpoort wordt afgebroken en de Pacificatiezaal “gemoderniseerd”. U ziet het, die plaag die al zo veel van onze historische monumenten gedegradeerd heeft, bestond toen ook al. De schouwmantel wordt er weggenomen, de gebeeldhouwde vakken worden effen gemaakt, een derde van de gotische vensters worden gestopt, de prachtige eikenbalkezoldering wordt bedekt met overpleisterd latwerk. De Kapel van de Keure wordt verwoest. Hij laat een enorm gat in de muur kappen om een dubbele trap te plaatsen die leidt naar de Troonzaal, een trap die notabene “versierd” werd met Egyptische kolommen. De Troonzaal krijgt ook een beurt met een reeks spiegelvensters tegen de binnenmuur. Dat was de eerste fase van het onbegrijpelijk vandalisme van Pisson.

De 2^e fase volgde 7 jaar later toen Napoleon hier in 1810 opnieuw verscheen, deze keer met Marie-Louise. Nu werden de vensters op de Botermarkt hereschapen tot ingangdeur en er werd een ronde trap vóór gebouwd. Misschien een kleine excuse voor Pisson: iedereen vond het zeer mooi en de pers had lovende woorden voor de “embelissementen” van ons Stadhuis.

In 1869 kreeg Adolphe Pauli de opdracht de enorme schade te herstellen in de vroegere trant. Een opdracht die hij zeer zorgvuldig zou uitvoeren, maar die 20 jaar werk zou vergen.

9 December 1872

Dood van Auguste Van Lokeren.

Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 209 - N^o - pp. 210-211

9 December 1872

De Vismijn brandt af.

9 December 1934

Plechtige opening van het lokaal van de U.F.A.C. op het Van Arteveldeplein. Als ons geheugen ons niet te veel in de steek laat, stond dat voor “Union des Fraternelles de l’Armée de Campagne”.

De originele gevel van de Vismijn die in 1872 afbrandde.

10 December 1460

Dood te Parijs van Guillaume 2, de 56e Abt van de St-Baafsabdij.
Vervulde deze functie van 1418 tot 1454.
Ware naam: Willem Van Bossuyt.
Werd door de Paus afgezet.

10 December 1632

Marie de Médicic komt aan in Gent.
Na haar vlucht uit Frankrijk verbleef zij 5 maanden in het Prinsenhof.

10 December 1796

De Commissarissen van de Republikeinen dringen binnen in het klooster en de kerk der Recolletten. De gelovigen worden uit de kerk gedreven en de kloosterlingen in hun klooster geconsigneerd.

10 December 1798

Du Bosch laat “l'écrasement final” van de boeren te Hasselt vieren.

10 December 1832

Geboorte van Mgr. Stillemans.
Zie “Ghendtsche Tydinghen” - 2009 - N° 6 - p.456

10 December 1838

De pas opgerichte “Société des Concerts du Casino” geeft zijn eerste concert

10 December 1856

Geboortevan Gustaaf Eylenbosch.
Deze typograaf stichtte, samen met Arthur Verhaegen het dagblad “Het Volk”.
Hij woonde in het Huidevetterken en het is daar dat de eerste nummers van “Het Volk” gedrukt werden.
Gemeenteraadslid van 1896 tot 1911, Schepen in 1910, Volksvertegenwoordiger van 1902 tot 1904, Senator in 1922.
Dood op 17 September 1939.

Op 26 Juni 1954 werd een gedenkplaat ter zijner ere onthuld op het Schepen Eylenboschplein.

10 December 1862

Eerste opvoering in Gent van “Rigoletto”.

10 December 1865

Dood van Leopold I.

Zie ook “Ghendtsche Tydinghen” - 2001 - N° 3 - pp. 179-180

10 December 1872

Geboorte van Emiel Andelhof.

Dood op 11 Maart 1942.

Deze folklorist is de auteur van het boek “Galerij van Gentsche Typen”. Hij werd opgevoed door zijn tantes. Lagere school bij de Apostolinen in de St-Pietersnieuwstraat, daarna naar St-Lievens.

Op zijn 17e werd hij leerling behanger en zou 4 jaar in dit vak blijven. Bleef lessen volgen aan de Stadsavondschool waar hij Pol Anri als leraar had.

Werd bediende in het “Volksbelang” en werkte daarna 36 jaar in een lucifers-fabriek.

Gedurende vele jaren was hij schatbewaarder en vaandeldrager van “De Fonteyne”.

10 December 1915

Geboorte van Albert Brysse, anders gezegd “de Man van de Muije”.

Hoeveel voordrachten hij over dit, zijn geliefd onderwerp, gegeven heeft zal wel niet te tellen zijn. Zijn succes bij een dankbaar publiek was steeds verzekerd; hij kon het dan ook op een zeer boeiende manier uitleggen.

Hij was gedurende 44 jaar leraar Frans aan het St-Barbaracollege.

Hij stierf op 19 Oktober 2011, bijna 96 jaar oud. Tot kort voor zijn dood trok hij nog regelmatig naar de St-Baafskathedraal waar hij steeds met veel plezier en enthousiasme uitleg over het Lam Gods verstreekte aan de toeristen.

Albert Brysse. 1915-2011.

10 December 1918

De Gemeenteraad beslist volgende nieuwe straatnamen te geven: Braunplein en Eduard Anseeleplein.

10 December 1950

Inhuldiging door Schepen Verhelst van het op de Hofbouwlaan overgebracht Museum voor de Geschiedenis der Wetenschappen.

Hugo Collumbien

GHENTSCHE TOESTANDEN

Rondje Gent varen... maar niet zonder hindernissen

De langverwachte openlegging van de Reep nadert snel. Bekijken we even hoe de stadsrondvaart in de zeer nabije toekomst zal verlopen. We nodigen je uit voor een klein virtueel tochtje op het nieuwe vaarcircuit voor een ‘rondje Gent varen’, waarbij we van de gelegenheid gebruik maken om een en ander bij te leren over de waterhuishouding van deze stad. Vanzelfsprekend moet in een tijdschrift als dit ook de geschiedenis daarvan aan bod komen. Het waterlopenet waarmee we kennis maken, kwam in essentie immers al rond 1200, en minstens gedeeltelijk nog vroeger, tot stand.

We varen omheen wat sinds de 19de eeuw, vermoedelijk naar Brussels voorbeeld, aangeduid wordt als de ‘Kuip van Gent’, een vertaling van ‘la Cuve de Gand’¹. Die naam spreekt aan, is beeldend, stevig ingeburgerd, maar... onjuist. De zogenaamde ‘kuip’ ligt immers duidelijk hoger dan de zones er rond. Men kan er zich van vergewissen door een wandelingetje te maken over de Hoog(!)poort. Die naam betekent immers ‘hoge stad’². Enkel de Blandijnberg in het zuiden stijgt er boven uit. We houden het liever bij de neutrale aanduiding ‘historische stadskern’.

Twee serieuze hindernissen: de sluizen

Je start (in gedachten) in een bootje aan het Baudelohof, waar je meteen moet versassen in de Sint-Jorissluis om vanuit de Leie in een zone te geraken die op waterpeil van de haven en het zeekanaal staat, gemiddeld 116 cm lager. Je moet dus van 5,61 m boven de ‘zeespiegel’ dalen naar 4,45 m TAW³.

Nadat je met je hele hebben en houden in je bootje ‘gezakt’ bent, volgt meteen de indrukwekkende Sint-Jorisbrug, in de volksmond beter gekend als de ‘Kemelbrug’. Van op het water krijg je een uitstekend idee van de miskende schoonheid van dit bouwwerk. Je herkent er zelfs moeiteloos de art nouveau ‘zweepslagstijl’ in. Het is één van de mooiste en sterkste staaltjes van brugbouwkunde in het Gentse. Jammer is wel dat ze, van op het water gezien, ontsierd wordt door talrijke leidingen vastgemaakt onder de relingen. Dat ze niet in het verlengde van de Steendam ligt is te verklaren doordat de huidige brug eigenlijk een versmelting is van twee bruggen, de Pasbrug en de oude Sint-

Jorisbrug, in 1904 aangelegd halverwege Tussen 't Pas en de Steendam. Bij de aanleg vormde de vreemde positie en 'scheve' ligging van de brug met bochtig wegverloop blijkbaar geen probleem voor de karren en de schaarse auto's.

Even verder vaar je de plek voorbij waar eeuwenlang de grote Rode Torenstuw, alias Passtuw, lag, nu een grote wateroppervlakte die aan het begin van vorige eeuw gecreëerd werd. De naam Portus Ganda, is een commercieel (of toeristisch, als je wil) goed gevonden recente benaming die twee betekenissen heeft: een historische (van een middeleeuwse stad binnen poorten) en een moderne, aan het Frans en het Engels ontleende (van haven, 'port'). In deze laatste betekenis is de naam onhistorisch, maar aardrijkskundig is hij niet foutief, althans niet in de actuele situatie van plezierhavens.

De haven verlaat je via een waterloopje, een versmald overblijfsel van de Nederschelde. Dat dit hier de monding van de Leie in de Schelde (of is het niet eerder omgekeerd?) zou zijn, is een mythe die teruggaat op een toevoeging aan de levensbeschrijving (de Vita) van de heilige Bavo, een soort schriftvervalsing, door de monniken van Sint-Baafs. Het vroegste spoor hiervan duikt op net voor het jaar 1000⁴. Het was een bijzonder succesvolle valsing, want ze werd overgenomen in de latere kronieken en eveneens in de moderne kritisch ingestelde geschiedschrijving en geografie. Die plek ligt dan ook stevig verankerd in het collectieve Gentse geheugen als 'de' monding.

In werkelijkheid was er nooit één enkele samenvloeiing. Zowel in een (steeds veranderende) natuurlijk landschap, als in de door mensenhanden geschapen situatie waren er steeds meerdere Leie- en Scheldearmen en dus meerdere samenvloeiingen. Deze monding aan de Portus Ganda is zonder de minste twijfel kunstmatig. Reeds vroeg waren de Gentenaars er in geslaagd een Scheldeloop te creëren (de Muinkschelde) die de scheepvaart stroomafwaarts tot aan hun prille nederzetting rond de huidige kathedraal leidde.

Een formidabele prestatie was dat alleszins. Terwijl je daarover mediteert, vaar je verder in dat waterloopje onder het kleine Bavo fietsbrugje door om de Scaldissluis aan de Oude Beestenmarkt te bereiken. Als de werken voltooid zijn stijgt je via het splinternieuwe sluisje even verder terug 116 cm naar het Leie-Bovenschede peil (5,61m TAW).

Waarom weer die 116 cm? Dat moet wel want in de Muinkschelde, onderdeel van de Bovenschede, heeft het water hetzelfde niveau als dat van de Leie, waaruit je aan de Baudelohof vertrok. Die twee zijn immers verbonden door de Ketelvaart en er is nauwelijks verval op de Gentse binnenwateren. Sinds de openstelling van de Ringvaart in 1969 hebben die een nagenoeg constant waterpeil, vooral door de grote stuw van Merelbeke en Evergem zorgvuldig geregeld. Alle Gentse rivieren en kanalen staat ofwel op het Leie-

Bovenscheldepeil (5,61 m TAW) of op het haven-zeekanaalpeil (4,45 m). Om en bij 5,61 m TAW is dus de waterstand die in het grootste deel van de Gentse binnenstad te zien is, niet enkel in Leie en Bovenshelde, maar ook in de Coupure, de Lieve, de Verbindingsvaart tot aan de Tolhuissluis en in de Ringvaart tussen de sluizen van Evergem en Merelbeke.

Bruggen bij de vleet

Dan vaar je verder, onder de nieuwste Nieuwbrug⁵ en haar spiegelbeeld, de even nieuwe Wijdenaardbrug, tot voorbij het Geraard de Duivelsteen en dan hopen we dat je je kop intrekt want we vervolgen ons tochtje in een van de twee kokers onder de overwelling van het Lieven Bauwens- annex François Laurentplein. Het waterpeil is er niet meer het historische lagere peil van de Nederschelde, maar dat van de hogere Bovenshelde. Door het wegbreken van de waterversperring aan het Geraard de Duivelsteen, de openlegging van de Nederschelde en verschuiving van de waterscheiding naar de Oude Beestenmarkt wordt de Bovenshelde nog enkele honderden meter langer.

Voorbij de Brabantdam waar eeuwenlang de grote Braamstuw en de Braammolens functioneerden, draai je de Ketelvaart in, passeer je onder de Walpoortbrug en de Ketelbrug om in de Leie te belanden, waar je onder vijf lage, moeizaam beweegbare Leiebruggen vaart. In stroomafwaartse volgorde: de Recolletten-, Predikheren-, Gras-, Vleeshuis-, en Krommewalbrug, met tussendoor ook nog de Zuivelbrug en als pronkstukken de Sint-Michielsbrug (een 'podium' uit 1913) en de mooie eclectische Minnemeersbrug, deze laatste dicht bij het vertrekpunt van het tochtje.

En dan vergeten we nog drie toeleverings- en evacuatiebruggen, twee over de Ketelvaart en een over de Leie bij de Ajuinlei. Dat is samen, als we goed rekenen, 17 stuks, waarbij we nog de overwelling Brabantbrug, François Laurentplein en uitsplitsende verbinding van de Vlaanderenstraat met de Henegouwen- en de Limburgstraat moeten bijtellen. Je hebt ondertussen kennis gemaakt met de meest uiteenlopende brugtypes uit steen, metaal, beton, hout, van alle maten en gewichten, vast, draaiend en zelfs een opklappend exemplaar (aan de Ajuinlei). Met uitzondering van de Krommewalbrug, waarvan de originele versie uit 1876 dateert, en abstractie gemaakt van de dienstbruggen en de Zollikofer - De Vigne overwelling, hebben ze allen een voorgeschiedenis die teruggaat tot in de Middeleeuwen. Slechts één brug verdween of 'ver-smolt' met een andere: de hoger al vermelde Pasbrug. Opmerkelijk is ook nog dat de bruggen van dit 'centrumcircuit' allen gespaard bleven van de dynamisering die zoveel andere Gentse bruggen vernielde in Wereldoorlog II.

Het nieuwe circuit heeft dus hindernissen bij de vleet: twee schutsluizen,

17 bruggen en een complexe overwelling. Dat aantal bruggen is zelfs naar Gentse normen ongelooflijk veel. Anno 2012 telt deze stad, veruit de brugrijkste van het land, er zo'n 130 in totaal⁶. De belangrijkste hindernis vormen echter de schutsluizen. Twee sluizen in eenzelfde vaartraject op enkele honderden meter afstand van elkaar, is in dit vlakke land beslist ongewoon.

Breuk met het verleden, maar niet helemaal

De huidige situatie met de Sint-Joris- en de Scaldissluis verschilt in essentie met vroeger in het feit dat het Neerscheldepeil vervangen werd door dat van het Zeekanaal Gent-Terneuzen. Dit weerspiegelt een breuk met het verleden. Veruit het meeste Leie- en Scheldewater bereikt Gent niet eens meer. Een eerste grote stap naar de huidige situatie toe werd al in het begin van de 17de eeuw genomen door het graven van de Brugse Vaart en in de 19de eeuw met het graven van het Schipdonkkanaal. Twee derden van het Leiewater wordt via beide kanalen rechtstreeks naar het noorden gevoerd.

Het graven van de Ringvaart bracht een nog drastischer verandering teweeg. Sinds 1969 stroomt het water van de Bovenschelde voor het allergrootste deel niet meer door Gent, maar het verdwijnt via Merelbeke rechtstreeks oostwaarts, richting Antwerpen. Een ander deel vloeit via dezelfde Ringvaart naar Evergem noordwaarts. Samen met Leiewater (ook via de Ringvaart) houdt dit het Kanaal Gent - Terneuzen met zoet water op het gewenste peil. Het is op dat peil dat je tijdens je boottochtje dobberde in de Portus Ganda⁷.

Vanuit die Portus Ganda kon je, mocht je gewild hebben, via de Napoleon De Pauw Vertakking en de oude dokken helemaal tot aan de zeesluizen van Terneuzen varen, zonder ook maar een enkele keer te moeten wachten en te manoeuvreren aan een of andere sluis. Je blijft de hele tijd op 4,45 m. TAW, een waterpeil dat strikt vastgelegd werd in Nederlands - Belgische waterverdragen. Sinds de bouw en het in werking stellen van de eerste sluis te Evergem in de Ringvaart (1969) en het verdwijnen van de sluisdeuren van de Kasteelsluis aan de Hagelandkaai, staat het water over het hele traject tussen de immer dichte roldeursluis aan de Heirnis (Gentbrugge) en de Brusselsepoortsluis onder de Keizerbrug tot aan zeesluis in Terneuzen op dit zelfde niveau. Het is nagenoeg gelijk aan de normale hoogwaterstanden in de Westerschelde in die omgeving⁸.

Vandaag ligt het stadscentrum niet meer aan de samenvloeiing van Leie en Schelde. Het Leie- en Scheldewater 'passeert' hier immers niet meer. Waterbouwkundig gezien ligt het Gentse stadscentrum aan de Westerschelde... kan men stellen.

Kunstmatig ‘binnenmeer’

Voor de rest worden de Gentse waterlopen op egaal waterpeil gehouden samen met een rivieren- en kanalenet dat zich uitstrekt over wat de geologen de Vlaamse Vallei noemen. Die (opgevlude) vallei omvat grosso modo Zeeuws-Vlaanderen, de provincie Oost-Vlaanderen benoorden Gent, samen met vingervormige uitlopers onder de vorm van de rivierdalen van de Leie, de Bovenschelde en de Rupel met bijrivieren.

In feite mag men stellen dat door menselijk ingrijpen de afvloeï van Schelde en Leie, rechtstreeks naar het noorden via het Zeekanaal en het noordwesten via het Schipdonkkanaal, terugkeert naar de situatie zoals die bestond tijdens de laatste ijstijd, tot zo'n 20.000 jaar geleden. De opvulling van de Vlaamse Vallei op het einde van die ijstijd en tijdens het Holoceen, maar vooral de vorming van de dekzandrug tussen Maldegem en Stekene, had tot gevolg dat beide rivieren een uitweg moesten zoeken in oostelijke richting. Dat gebeurde via Antwerpen naar de Oosterschelde. De Westerschelde kwam pas heel laat, nog geen duizend jaar geleden, tot stand⁹.

In die Vlaamse Vallei geldt dus, met uitzondering van het Zeekanaal en de Moervaart, hetzelfde waterpeilregime van 5,61 m als in het Gentse stadscentrum. Dit reikt een flink eind ver: op de Leie is dat tot aan de sluisen in Sint-Baafs-Vijve (deelgemeente van Wielsbeke in West-Vlaanderen), op de Bovenschelde tot in Asper (deelgemeente van Gavere) en op de Brugse Vaart tot aan de Dammepoortsluis in Brugge¹⁰.

Het vergt enige inspanning om het zich voor te stellen, maar eigenlijk is dit niets anders dan een wijdvertakt binnenmeer. Het is grotendeels kunstmatig tot stand gekomen door rechtekkingen, bedijkingen en vooral door stuwensbouw.

Die 5,61m (tot op de centimeter...) is overigens een bedrieglijk exact cijfer. Het is een streefhoogte. Bij watersnood kan het daar wel eens flink van afwijken. Zeker de bewoners van bepaalde delen van Sint-Denijs-Westrem, Afsnee en Drongen zullen zich nog wel de winter van 2003 herinneren. Toen bereikte het water in de Assels een hoogte van 7,3 m. Dat is 1,6 tot 1,7 m boven het normale peil¹¹. Die mensen wonen in de winterbedding van de Leie of met andere woorden in een overstromingsgebied. Maar misschien kan het volgende hen een troost wezen: zeker twee derden van de Gentenaars in verleden en heden woonden eeuwenlang en wonen nog steeds in een identiek overstromingsgebied. Vroeger was dat zeker zeer relatief beheersbaar: de laagst gelegen wijken, die in de winter te kampen hadden met wateroverlast, waren niet toevallig de armste. Nu is dat in de hierboven genoemde westelijke deelgemeenten enigszins anders.

Het water van Gent-stad binnen de Ringvaart wordt bij dreigende watersnood, zoals in 2003, afgesloten van dit veel groter gebied door wachtkeersluizen op de Leie (ter hoogte van de Sneppebrug) en op de Brugsevaart (Mariakerke), samen met een kleine schutsluis op de Schelde in Merelbeke (bij het Liedermerspark). Enkel in Gentbrugge in de vroegere Heirnismeersen ter hoogte van het Scheldeoord en de Arbeidsite (Neerscheldekaai) bleef, uitzonderlijk, nog overstromingsgevaar bestaan. Maar sinds de verhoging van de Scheldedijken in Gentbrugge, uitgevoerd in het kader van het Sigmaplan, behoort ook dit (zeer waarschijnlijk) tot het verleden.

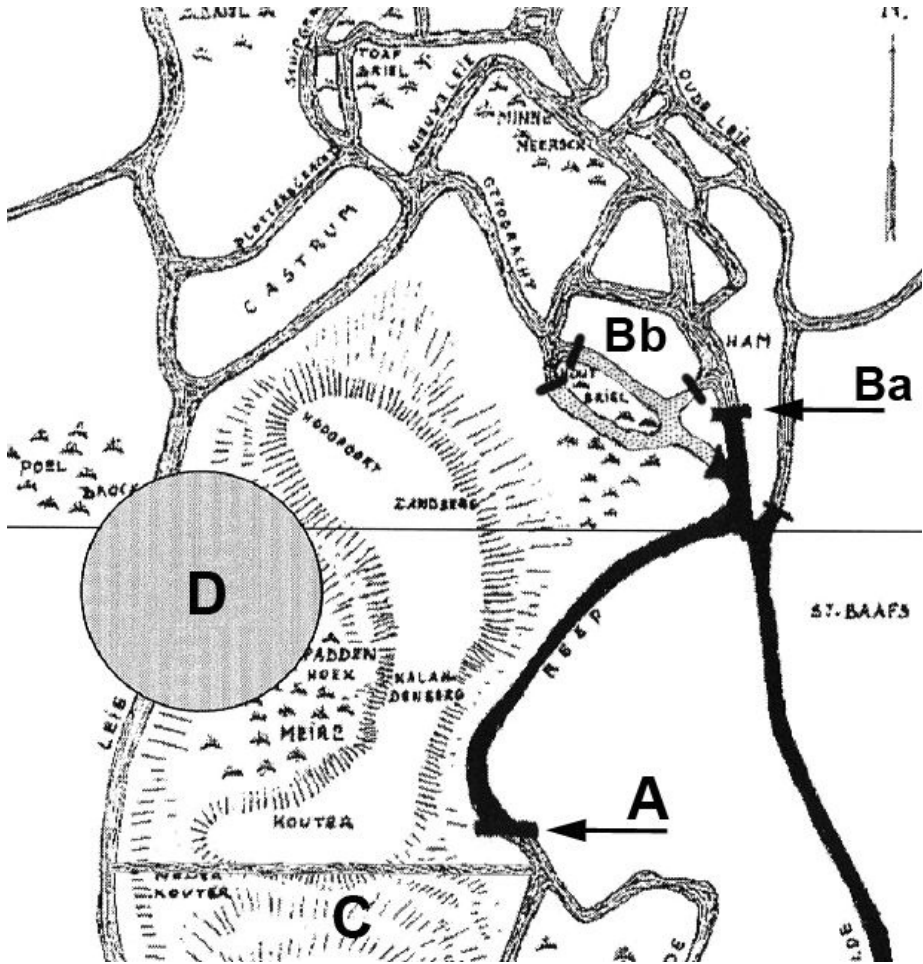
Ondanks de hier beschreven grote veranderingen blijft het meest essentiële van de middeleeuwse situatie bewaard. Om zich daarvan te vergewissen volstaat het de in afb. 1 en 2 gereproduceerde kaartjes en hun onderschriften even met elkaar te vergelijken.

Nu, net als toen, worden er twee waterpeilen in stand gehouden met behulp van stuwen. Naast de Gentse stuwen waren er de grote stuwen van Pamele (Oudenaarde) op de Schelde en Harelbeke op de Leie. Beiden werden in de Middeleeuwen beheerd door de Gentse schippersnering. Vroeger hield men wel nog kunstmatig een lager zomer- en een hoger winterpeil aan. Maar het grote onderscheid tussen toen en nu ligt in het feit dat het Neerscheldepeil in Gent vervangen is door dat van de haven en het zeekanaal.

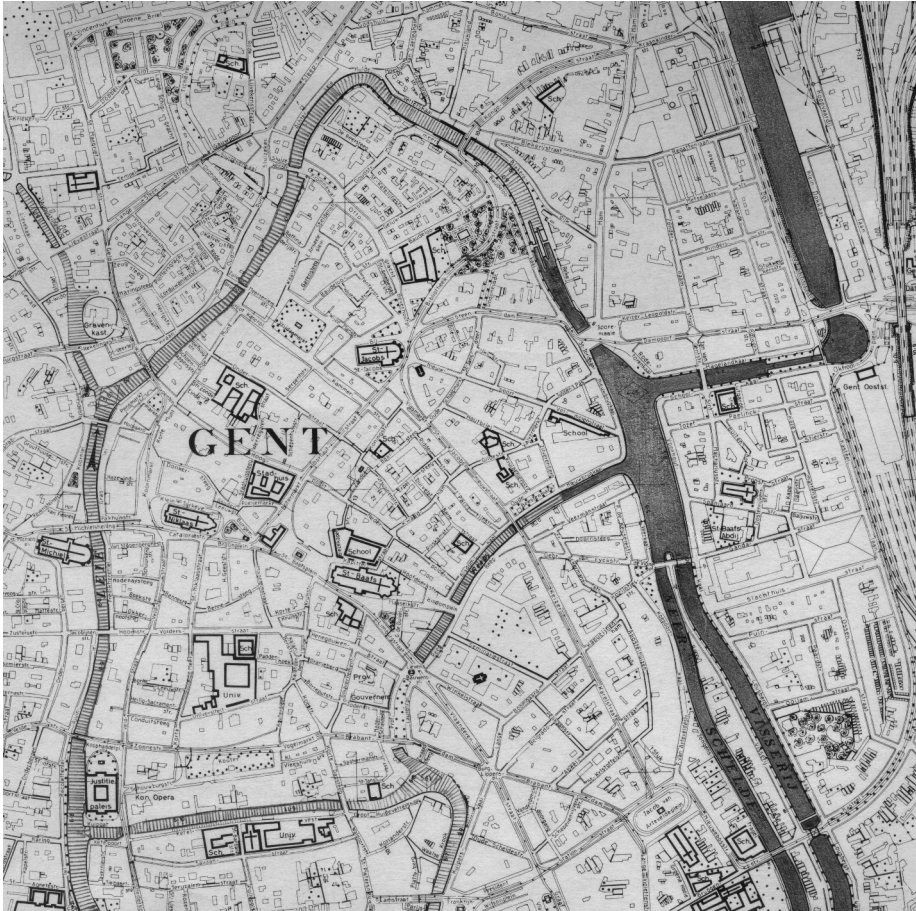
Het recente verhaal

In 1960 werd de Nederschelde aan de Reep gedeeltelijk gedempt en werd een 'stopmuur' in Doornikse steen gebouwd ter hoogte van het Geraard de Duivelsteen. Dat veranderde in feite niets aan de bestaande situatie op gebied van scheepvaart en waterbeheersing. Het effect was (als je de enkele bijgewonnen parkeerplaatsen niet meetelt) louter visueel. De Braamstuw was al eeuwenlang ondoorgankelijk voor schepen en de afbraak ervan, samengaan met de overwelving en de aanleg van het François Laurentplein (1884) in het kader van het Zollikofer-De Vigneplan, veranderde daar niets aan.

In 1999 werd de muur onder de overwelving weggebroken¹². Dit gebeurde in afwachting van de heropenlegging van de Reep en de bouw van de nieuwe Scaldissluis aan de Oude Beestenmarkt. Hiermee won de Bovenschelde dus nog een paar honderd meter aan lengte, maar historisch gezien had de nieuwe sluis aan de Brabantdam moeten liggen. Deze verplaatste sluis volgt daarmee het voorbeeld van de Sint-Jorissluis, opvolger van de Rode Torenstuw, alias de Grote Sint-Baafsspei, alias 't Pas. Zoals hierboven al vermeld, lag deze stuw tot aan de grote werken van 1908-1909 in het verlengde van Tussen

Afb. 1. Het circuit van 'rondje varen' kwam tot stand dank zij zware ingrepen door de Gentenaars uitgevoerd rond de 12de eeuw, hier voorgesteld op een kaart met het Gentse waterloppennet en de voornaamste heuvels omstreeks 1300 (naar Dumont, M.E., Gent. Een stedenaardrijkskundige studie, 1951. Bewerking Louis Gevaert). Zwart: de waterlopen met Neerscheldepeil. Grijs: de waterlopen met Leie-Bovenscheldepeil, waarbij ook de Ketelvaart hoort. Gestippeld: het 'Nieuwpoortsas' (Bb) waarin men, met behulp van bijkomende stuwen het peil kon laten variëren. De twee voornaamste stuwen (A) Braamstuw en (Ba) Rode Torenstuw creëren het Gentse tweewaterpeilenregime. De Ketelvaart (C) leidt de Scheldetrafiek om naar de Leiehaven in de zone 'tussen Bruggen' en de aangrenzende Korenmarkt (D) die daarmee het commerciële hart van Gent wordt.

Afb. 2. Actuele situatie van het vaarcircuit met de twee waterpeilen (detail van de basiskaart 22.1.4 Gent, Ministerie van Openbare werken, 1960. Bewerking Herman Rosseau). Leie-Bovenschede (gearceerd) en Haven-Zeekanaalpeil (donker) in het centrum van elkaar gescheiden door de Sint-Jorissluis en de Scaldissluis.

't Pas.

Hoe dan ook, het openleggen van de Reep is een mooie realisatie die een nieuw hoofdstukje in onze stadsgeschiedenis schrijft. Het is veelzeggend dat het toerisme, actueel zeker niet de minst belangrijke economische sector van de Gentse tewerkstelling, hierin de hoofdrol speelt.

Luc Devriese, Frank Gelaude
Met dank aan Louis Gevaert en Herman Rosseau
(Documentatiecentrum DSMG, Begijnhof, Sint-Amandsberg)

NOTEN

- ¹ Devriese, L., De Kuip van Gent, een mooie, maar volstrekt onlogische benaming. In: *De Heraut*, Gent, 2004, jg. 39 nr. 2, p. 4-5. Idem, De Kuip van Gent: geïmporteerd uit Brabant. In: *De Heraut*, Gent, 2004, jg. 39 nr. 3, p. 13-15. Auguste Voisin introduceerde deze term in de verschillende edities van zijn *Guide de Gand* die in de eerste helft van de 19de eeuw verschenen (eerste uitgave in 1826).
- ² Gysseling, M., Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen, Antwerpen, 1954, p. 49.
- ³ De cijfers geven het aantal meter aan boven het gemiddelde zeeniveau bij laagtij in Oostende, zoals vastgelegd in de zogenaamde Tweede Algemene Waterpassing (TAW). Die 4,45 en 5,61 m zijn streefhoogten. Het waterpeil schommelt voortdurend, maar de verschillen zijn in normale omstandigheden miniem. De waterstanden kunnen van uur tot uur gevolgd worden op het internet (vb. via Google intikken: waterstanden Evergem of Bekken Gentse kanalen). Over de voorgeschiedenis hiervan: Devriese, L., Het eeuwenoude tweewaterpeilenregime in Gent. In: *Gandavum*, 2006, jg. 11 nr.1, p. 5-26. Dit artikel in *Ghendtsche Tydinghen* is grotendeels een bewerking in sterk ingekorte vorm hiervan en van de in tekst geciteerde teksten van de auteurs in het Jaarboek van de Oost-Oudburg.
- ⁴ Devriese, L., Gelaude, F., Leie en Schelde: wie mondt uit in wie en waar? In: *Jaarboek van de Oost-Oudburg*, 2008, jg. 45, p. 261-300; Devriese, L., De Groote, M., Ganda, Gandavum, de Romeinse nederzetting van Destelbergen-Eenbeekeinde en de naam Gentbrugge. In: *Jaarboek van de Oost-Oudburg*, 2011, jg. 48, p. 240-268.
- ⁵ Devriese, L. De Nieuwbrug. Splinternieuw en eeuwenoud. Deel 1 en 2. In: *De Heraut*, jg. 43 (2008) nr. 2, 3-11 en nr. 3, 3-10. Talrijke gegevens over de andere bruggen in de reeks van M. Laby over de Gentse bruggen in *Ghendtsche Tydinghen* verschenen in 1987-1992 en in M.C. Laleman (red.), *7 Bruggen. Historiek en restauratie van zeven Gentse Leiebruggen*, Gent, 1987.
- ⁶ De lijst is gemakkelijk te vinden via internet zoekmachines (intikken Gent bruggen). In de 16de eeuw werd Gent door Guicciardini omschreven als de stad met de 103 bruggen en 26 eilanden. Ondanks alle dempingen van waterlopen is het aantal bruggen dus toegenomen!
- ⁷ Alle richtingen (al of niet via het Schipdonkkanaal, of via de Ringvaart naar het noorden of het oosten) en debieten van het Schelde- en Leiewater worden voortdurend gemoduleerd in

functie van de behoeften.

- ⁸ Om speciaal in verband met Terneuzen misverstanden te vermijden, moet men er zich rekenschap van geven dat de Nederlandse nulhoogte (NAP: Normaal Amsterdams peil) 2,33 m hoger ligt dan de Belgische TAW. Omdat men niet het gemiddelde eb in Oostende, maar het gemiddelde hoogtij van de IJ in Amsterdam als referentiehoogte genomen werd.
- ⁹ De Moor, G., Heyse, I., De morfologische evolutie van de Vlaamse Vallei. In: *De Aardrijkskunde*, 1978, jg. 2 nr. 4, p. 343-375; Gelaude, F., Devriese, L., De Vlaamse vallei en haar rivieren. In: *Jaarboek Oost-Oudburg*, jg. 45, 2008, 249-257.
- ¹⁰ Nationaal Geografisch Instituut, Brussel, *Kaart van de Scheepvaartwegen*, s.d. (2006).
- ¹¹ Vlaamse Gemeenschap. *Afdeling Bovenschelde. Jaarboek 2003*, Gent, 2004, p. p. 9-15.
- ¹² De open gelaten waterplas of vijver bij het Geraard de Duivelsteen was omstreden. In een krantenartikel van 4 december 1960 werd er voor gepleit ook dat gedeelte te dempen: 'Aldus zou het beeld van het monument ongeschonden bewaard blijven en van hygiënisch standpunt uit zou deze maatregel eveneens volkomen verantwoord zijn'. Een artikeltje naar aanleiding van de voltooiing van de demping (20 januari 1961) ving aan met: 'Waarmee door het vroeger stadsbestuur zolang werd gearzeld, is thans gebeurd: de Reep werd gedempt!' (verzameling Schelde in 'Vliegende Bladen', Documentatiecentrum DSMG, Begijnhof, Sint-Amandsberg).
-

KLOOSTERORDEN (vervolg)

Zieken verzorgen en doden begraven hebben de Cellebroeders gedurende eeuwen liefdevol gedaan en zij genoten dan ook van de algemene achting van de Gentse bevolking.

Het kon echter niet beletten dat zij na de Franse invasie hetzelfde lot als de andere kloostergemeenschappen in ons land moesten ondergaan: zij werden uit hun klooster verdreven en de gebouwen dienden gedurende een dertigtal jaren tot gevangenis voor militairen en voor personen aangehouden wegens schulden.

De huisbewaker J.B. de Moerlose aanvaardde echter ook krankzinnigen doch wij kunnen best gissen welk droevig lot hen te wachten stond: “Jean-Baptiste de Moerlose, concierge de la maison des Alexiens, aldus een aankondiging in het “Commerce de Gand” van 26 januari 1807, a l’honneur de prévenir les parents qui auraient dans leurs familles des personnes dont l’esprit serait aliéné, qu’il s’en chargerait moyennant une pension modérée”.

In 1816 verhuisden de krankzinnigen naar het Geraard Duivelsteen, doch in 1828 vervoegden zij opnieuw het voormalige klooster van de Cellebroeders. Op 3 mei 1828 keurde de Gemeenteraad een eerste toelage van 6.000 gulden goed ten einde de lokalen in gereedheid te brengen voor 184 krankzinnigen. Sedert 1816 waren de ongelukkigen toevertrouwd aan de zorgen van de Broeders van Liefde.

Dankzij de onverdroten ijver en actie van Prof. Jozef Guislain werd in 1856 een nieuw gesticht voor geesteszieken opgetrokken dat het Guislaingesticht zou worden geheten. Laten wij nog even een getuige van dat tijdperk, JJ. Steyaert in zijn “Beschrijving van Gent aan het woord:” Gedurende ruim dertig jaren dienden deze gebouwen (voormalig klooster van de Alexianen) tot gevangenis van militairen en van aangehoudenen voor schulden. Maer deze in 1828 naer het Tuchthuis overgebracht zijnde, werd hier het Godshuis van krankzinnige mannen gevestigd.

De ongelukkigen zijn er nu ten getalle van 259, en worden er, onder het gezigt van den zelfden Oppergeneesheer van ‘t vrouwen Zothuis, door de Broeders van Liefde opgepast. De gebouwen zijn daertoe weinig geschikt; maar daerom heeft men het uitmuntend gesticht voor krankzinnigen buiten de Brugsche poort gebouwd; en gelyk men hoopt hetzelfde nog in 1857 zal zyn voltooid, zullen dit jaer de ongelukkigen nog derwaerts worden overgevoerd.

Van 1858 tot 1862 bleven de gebouwen onbewoond en werden slechts af en toe gebruikt door de “Société des Chœurs”.

Op 25 november 1862 verkochten de Gentse Godshuizen gans het ensemble aan Alfred Piers de Raveschoot voor de luttele som van 107.625 goudfrank. De Broeders van de christelijke Scholen kochten kort nadien het complex aan dat in oktober 1863 als onderwijsinstelling door Mgr. Delebecque werd ingewijd en startte met 43 leerlingen.

Prosper Claes heeft over alles en nog wat met betrekking tot de grote en tot de kleine geschiedenis van Gent geschreven en hij heeft het nu eens gemoedelijk dan weer wetenschappelijk, in elk geval steeds uitstekend gedaan; wij allen zijn hem dan ook veel dank verschuldigd en persoonlijk hebben wij voor deze moderne kroniekschrijver die op het einde van de vorige en in het begin van deze eeuw met zoveel talent als volharding het historisch imago van onze stad belichtte en in de kleur zette, een zeer grote sympathie.

Er was echter doorheen zijn omvangrijk oeuvre één onderwerp dat hem telkens het rechte pad van de objectiviteit en van de voor de geschiedenis-schrijver onontbeerlijke zelfstandigheid van geest, heeft doen verlaten: de Jezuiten! Naar het voorbeeld van ridder Diericx, van Adolphe Dubois, van Destanberg en van enkele andere auteurs die in de XIXe eeuw of in het eerste kwart van onze eeuw de geschiedenis van Gent of sommige aspecten en facetten van zijn verleden uit de doeken deden, had Prosper Claeys de pest aan de Jezuiten, zoals aan het ander uiterste van onze geschied- en kroniekschrijvers, een Frans De Potter al wie zijn paternoster niet bad, niet kon luchten!

Dat de Jezuiten – “les bons pères” zoals men ze tot voor enkele jaren nog noemde – voor sommige mensen een doorn in de voet zijn, een nachtmerrie of de incarnatie van het meest hatelijke, is een waarheid als een koe maar tevens het onomstotelijke bewijs dat zij een macht uitmaken die hun tegenstrevers en vijanden schrik inboezemt en voor hen een bestendig gevaar betekent.

De eersten die men ten andere over de grens zette wanneer het antiklerikalisme zegevierde, waren de Jezuiten, de eersten die men terug riep bij een klerikale zwenking, waren diezelfde Jezuiten. Gewoonlijk zijn zij al lang vóór de officiële verblijfsvergunning terug in het land, maar dan in of met een ander pak kleren maken wellicht de man, nooit hebben zij in het bewogen bestaan van de Orde, de Jezuïet gemaakt..

Charles d'Ydewalle die zijn jeugdijaren in een hunner colleges doorbracht, heeft in zijn “Enfances en Flandre” geschreven: “Ces pères ayant accoutumé depuis Joseph II de ne se loger qu’avec un minimum de bagages, veut-on les exiler un matin?”

Ils partiront avant midi sans abandonner un franc cinquante de mobilier derrière eux”.

Zo was het inderdaad na de afschaffing van de Orde in 1773, zo was het gans

de antiklerikale XIXe eeuw door, zo was het nog, kaal, armtierig, luxeloos in de Jezuïetencolleges als bv. St-Barbara, ten tijde van Maurice Maeterlinck (“La cour nue et sans arbre, sombre comme le préau d'une prison mal tenue; tout était recouvert d'une patine noire et gluante”, zo was het enigszins nog toen wij er onze broeken kwamen slijten en in de schabberige banken, met een zakmes gegrift, de namen van vader, oom, indien niet van grootvader ontdekten!

Het Humanisme, het Vaderland, de Kerk waren de thema's die men ons inprentte en deed liefhebben; frisse, luchtige klaslokalen, nette schoolbanken, wat kleur aan de muur, een ontspannen atmosfeer pasten niet, zo dachten de Jezuïeten toen, in de austeriteit, in de vrij Spartaanse aanpak van de Grieks-Latijnse Humaniora.

Vandaag is er al heel wat water door de Ketelvest gevloeid dat een hoop principes van weleer heeft weggespoeld. Ook in de XVIe eeuw, toen de Jezuïeten voor het eerst in onze stad burgerrecht verkregen, hebben zij geen vrede genomen met austeriteit en ascese.

Het was de tijd van de Contrareformatie, van de op het Protestantisme zegevierende, alom triomferende Katholieke Kerk, en de Jezuïeten waren er nu eenmaal de meest enthousiaste en briljante vertegenwoordigers van.

Er is uit de duizenden documenten die op het Rijksarchief te Brussel en te Gent, in ons stadsarchief, in het Archief van de Orde en elders veel meer te halen voor een ernstige en onpartijdige geschiedschrijver dan hetgeen tot op heden, meestal zonder veel objectiviteit – wij maken uitzondering voor de bijdrage van Victor Vander Haeghen “Les Jésuites à Gand au XVIe siècle” in het “Messenger des Sciences historiques” van 1887 en 1888 – werd geschreven.

Twee lijvige boekdelen zouden amper volstaan om ons een breed overzicht te schenken van de geschiedenis van de Jezuïeten te Gent vanaf de intrede van Farnese in de stad tot de dag van heden, en van de rol die zij mochten spelen in het onderwijs, in de cultuur en in het godsdienstig leven.

Wij vragen ons trouwens af hoe het in al die jaren mogelijk is geweest dat in de “Compagnie” nooit iemand werd gevonden om deze geschiedkundige taak op zich te nemen, daar waar heel wat geestelijke orden met bescheiden rol, een historiograaf op de kop mochten tikken. De grote moeilijkheid zal zijn een onpartijdige geschiedschrijver te vinden want zij die vooralsnog een of ander hoofdstuk uit hun bewogen en ingrijpende actie in het Gentse hebben ontleed, waren meestal vooringenomen en partijdig.

Ad majorem Dei gloriam “Tot meerdere ere Gods”! In deze leus van de Sociëteit van Jezus liggen én het ideaal én het programma én de strijdlust van haar stichter Ignatius van Loyola besloten.

Tijdgenoot van Karel V, van Frans I, van Hendrik VIII, maar ook van Alva en

van de toekomstige Filips II, getuige van de opkomst en het succes van Luther en het Protestantisme, van de aanvallen tegen het pausdom en van de Inquisitie, zelf een volbloed Spanjaard, een edelman en een gewezen soldaat, was Ignatius van Loyola een man uit een stuk, een extremist tegen de nieuwe extremisten, een mens die geen enkel compromis kon dulden, ook en vooral niet inzake godsdienst, tucht en onvoorwaardelijke gehoorzaamheid van zijn discipelen: “Perinde ac cadaver”: het kon niet harder en scherper worden uitgedrukt.

In 1540 was de Orde door Paus Paulus III erkend geworden, in 1556 stierf de Loyola, in 1584 kregen de rooms verse Jezuïeten oorlof van Filips II in zijn Rijk en bezettingen goederen te verkrijgen “par achat, don, légat pieux ou autrement, maisons et fonds suffisans pour leurs demeures et collèges” hetzelfde jaar dat Gent waar de Calvinisten gedurende jaren de scepter hebben gezwaaid, zich overgaf aan Farnese, hetzelfde jaar ook dat de nieuwe, katholieke schepenen van Gent, zich tot de Sociëteit van Jezus wendden opdat zij zich in de Arteveldestad zou willen vestigen en er een college openen.

De faam van de Jezuïeten moet dus erg groot zijn geweest opdat het nieuw stadsbestuur van de hoofdstad van Vlaanderen beroep zou doen op een Orde die hier nog nooit gelegenheid had gekregen iets te presteren!

Als sport- of toneelvedetten die men op het podium, het balkon of de avant scène met veel applaus terugroept, gebaarden de Jezuïeten dat ze het verzoekschrift niet ontvangen hadden, want het ware belachelijk geweest zo maar onmiddellijk enkele intellectuele elitetroepen te sturen. Hoe langer wij wachten, des te groter onze eisen zullen kunnen zijn, dachten zij, en ook al in die tijd hadden zij het bij het rechte eind.

De toestand in het land en meer bepaald te Gent was erbarmelijk. Godsdienstoorlogen zijn als burgeroorlogen wreed, moordend: zij laten diepe, zeer moeilijk te helen wonden na De Beeldenstorm had verschrikkelijke verwoestingen aangericht, de geestelijkheid had zware klappen gekregen, was gevlucht of had in de clandestiniteit geleefd. In 1584 waren het een handvol paters en nonnen die hun verwoeste kloosters hadden vervoegd.

Het Calvinisme had de massa, het volk slechts gedeeltelijk kunnen manipuleren doch een groot deel van de intellectuelen, van de handelaars en heel wat jongeren hadden met enthousiasme de nieuwe leerstelsels begroet. De stadsmagistraten wilden, na de val van Hembyze en zijn Calvinistische Republiek, het kwaad uitroeien, de jeugd terugwinnen voor de katholieke godsdienst. Bovendien waren in de maanden die volgden op de overgave van Gent aan Farnese, honderden, indien niet duizenden families, meestal uit de intellectuele en commerciële middens, naar het Protestantse Noorden en naar Engeland gevlucht.

Het waren zoveel redenen voor de stedelijke overheden om dringend beroep te doen op de Jezuïeten, de enige die op intellectueel en religieus vlak voldoende geschoold en gedruild waren om Gent in het domein van geest en van godsdienst zijn vroegere luister terug te schenken.

Gent had in zijn bewogen geschiedenis al heel wat hoogten en laagten gekend, doch nooit was het zo diep in de penarie geraakt als ten tijde van de Beeldenstorm, van Hembyse en na de val van de Calvinistische dictator. Moreel, economisch, geestelijk was de stad letterlijk uitgebloed. Farnese, de veldheer die een beslissende overwinning had behaald en die met de pletrol over zijn vijanden had kunnen gaan maar die een toonbeeld van maat en gezond verstand zou worden, deed zijn intrede in een stad die, in haar beide fracties en facties, haar ziel had verloren. De Katholieken, sedert jaren in oppositie verdrongen, sedert de vernieling van de schatten in hun kerken en kloosters bestendig geterroriseerd, hadden elke veerkracht en geestdrift verloren: men juicht niet in een stad waar alles getuigt van dood en ellende. Van hun kant zagen de Protestanten na de overgave van Gent aan Farnese, dat alle hoop voor hen verzwonden was: de Hervorming zou niet doorbreken, zij hadden het pleit onwederroepelijk verloren, zij wisten dat onze gewesten voor eeuwen de zg. schoot van de Katholieke Kerk terug zouden vervoegen. Anderzijds moesten de overheden, na de massale uittocht van de Calvinisten, de terugkeer van de geestelijken in verwoeste kloosters en leeggeplunderde kerken, en de verschrikkelijke materiële nood, het .hoofd bieden aan haast niet op te lossen problemen: de stadskas was leeg, de bevolking letterlijk uitgehongerd, de economie gans ontredderd, de haat en het fanatisme tot het uiterste gedreven; de omliggende steden en dorpen waren door het oorlogsgeweld vernield of in brand bestoken, te Gent groeide het gras zo hoog in de straten van de stadskuip dat paarden en koeien er kwamen grazen, een derde van de huizen waren te huur of te koop, mensen vielen dood van ontbering en de armen vochten om wat afval en dode honden; handel, nijverheid, kunst, onderwijs waren nog enkel woorden in een stad die een voorsmaak van de Apocalyps had gekregen, en die meer dan twee eeuwen nodig zou hebben om haar verval te boven te komen. Victor Fris heeft het bondig samengevat: “Les dernières années du XVIIe siècle s’écoulèrent ainsi tristement dans la misère, dans les pleurs et dans le sang, affreux présage du sort qui attend la ville durant deux siècles”.

Paradoxaal gaat deze materiële en morele ellende van stad en bevolking gepaard met een massale terugkomst en comeback van geestelijken en kloosterlingen en met een geweldige drang naar weelde en praal bij de restauratie, de bouw of de heropbouw van kerken en kloosters. De kloosterlingen die zich in Gent kwamen vestigen konden zich voor een appel en een ei grond en gebouwen aanschaffen, doch indien zij het arme volk troost en nood kon-

den brengen en de mensen konden aanzetten het rozenhoedje te bidden, zo schoten zij nochtans schromelijk te kort wanneer het erop aankwam de intellectuele middens terug te winnen voor het Katholicisme en de zg. godsdienst van de voorouders. Op deze milieus, vooral dan op de jeugd, gleden hun zalvende woorden zonder enig spoor na te laten. Enkel de discipelen van Ignatius van Loyola zouden het in de gegeven omstandigheden kunnen bolwerken, doch hun eisen lagen liefst aan de hoge kant. Zij waren niet met een aalmoes te paaien ofschoon het er reeds bij het eerste verzoek van de stedelijke overheden vingerdik op lag dat de Jezuïeten zouden aanvaarden zich in de hoofdstad van het voormalig graafschap Vlaanderen te vestigen: het lag in de lijn van hun expansiepolitiek en van hun geleidelijk beslag op het onderwijs in de voornaamste centra van West-Europa: men moest er echter de prijs voor betalen en onze stadsedelen zouden dra ondervinden dat koken met de Jezuïeten moet kosten!

“Neen” hebben zij nooit brutaal geantwoord: zij stuurden immers een kleine voorhoede, vier paters sterk, ten einde het terrein te verkennen. Later zouden zij er in een verzoek tot de Koning, aan herinneren: ghedurende dat die (Gendt) seer gheinfecteert was van ketterije, op ‘t versoeck van het Magistraet, Clergie ende gemeente, aldaer ghecommen zijn vier paters der voor-noemde societyt, om volgens haerlieder vocatie aen de selve behulpsaem te weten.

Vier priesters konden natuurlijk onmogelijk een kwarteeuw vergissingen en dwalingen goedmaken. Het is niet de intrede van een zegevierende generaal die een stad kan bekeren of tot kersverse gevoelens brengen. Bij de Intrede van Parma was het zo dat Gent verloren was én voor de Katholieke godsdienst én voor de koning van Spanje. Later heeft men het allemaal trachten te verdoezelen en heeft men beweerd dat enkel een zeer kleine minderheid de nieuwe leer genegen was en het Spaans regime verguisde.

De 9.000 families die uitweken, de paniekstemming op het stadhuis, het uiterst voorzichtig optreden van Farnese inzake repressie, bewijzen dat Gent wel degelijk, althans in de leidende kringen, voor de Hervorming en tegen Spanje en de Roomse Kerk had geopteerd.

De schepenen weten het en bekennen het ootmoedig wanneer zij op de Jezuïeten beroep doen: “daer duere zy (onze gewesten) ende huerl. ghemeenten respectivelic zyn gheweken ende afghevallen met hoopen vande heleghe kerke ende naervolghende vande obediencie van huerl. natuerlicken prince. Na het vastgesteld te hebben, gaan zij wat verder en dieper in hun betoog: de Jezuïeten alleen kunnen redding brengen: “met predicatiën oock ende leeringhe der joncheyt in schole, zullen tghemeente bewehen tot perfectie van eenen christelicken leven, ter eere Gods, tot meerder ghehoorsaemheyt van zijnen

prince, ende oock tot zijn zelfs zeerder politique gherusticheyt”: blijkbaar worden de leden van de sociëteit van Jezus ontboden én om godsdienstige én om pedagogische én om politieke redenen, zovele factoren die de stad de steun van het centraal gezag, d.i. van de Spaanse bezettingsoverheden zouden toezeggen.

Meer dan een jaar ging voorbij zonder dat de Jezuïeten hun ja-woord hadden gegeven. De Gentse schepenen deden dan ook op 5 december 1585 een nieuwe poging, ditmaal langs de pauselijke nuntius te Keulen om en nu kwamen zij met substantiële voordelen voor de dag, een voorstel dat zij niet rechtstreeks aan de generaal van de orde konden doen. De stadskas was zo leeg als vandaag deze van de Italiaanse Staat, maar het bleek dat na de grote religieuze storm, het effectief van de kloostergemeenschap van de Filledieusen tot twee eenheden was geslonken, een moederoverste en een gewone non!

Ook al in die jaren had een duo niet veel in de pap te brokken en de Gentse schepenen besloten dan ook droogweg alle goederen en renten die aan het klooster van de Filledieusen toebehoorden, aan de twee arme sukkels die ongelijk hadden Beeldenstorm en godsdienstige beroerten te overleven, te ontnemen en af te staan aan de Jezuïeten, indien zij instemden met het voorstel van de Gentse stadsmagistraat zich in Gent te komen vestigen. Men bood hen dan ook deze goederen op een zilveren schaal aan, hetgeen niet mocht beletten dat Diericx in zijn Mémoires beweert dat het de Jezuïeten zelf waren die op de bezittingen van de Filledieusen de hand legden: *ils parvinrent à faire supprimer nos filles de Dieu, afin de se mettre eux-mêmes en possession de leurs biens, et voilà comme les grands poissons avalent les petits*”!

Feit is niettemin dat de discipelen van Loyola nog steeds geen vrede willen nemen met het voor de tijd en gezien de hachelijke toestand van de stad, zeer gunstig aanbod.

De overheden van Gent moesten er nog een aardig schepje op doen vooraleer de definitieve toezegging van de gheleerde godvruchtighe personaigen van den orde van Jesu te bekomen. Het gebeurde ten andere niet in een handomdraai.

Doof gebleven voor de eerste oproep van 1584, even doof voor de oproep van 5 december 1585, begonnen de Jezuïeten pas hardhorig te worden bij een derde smeekschrift van 5 maart 1586 toen de stad beloofde – wij citeren even Frans De Potter – hun, behalve eene goede bidplaats, eenen uitgestreken en aangenamen tuin, eenen behoorlijke woonst en plaats voor hun college te zullen verschaffen, benevens eenen som van 1.000 gulden, boven de 1200 gulden die zij reeds ontvangen hadden”.

En nog haalden onze Jezuïeten de schouders op: de wet van vraag en aanbod speelde hierbij een grote rol: overall was er vraag naar de discipelen van

Loyola maar elders waren de voorwaarden gunstiger dan in het bloed- en geldarme Gent.

De overheden deden een nieuwe en ultieme financiële inspanning daar zij tot elke prijs de Jezuïeten, dit was ook hun onderwijs, hun discipline en hun methodes, intra muros wilden krijgen, evenwel niet rechtstreeks: zij hadden begrepen dat men van hoger uit de paters op de schouders en het geweten moest tikken om iets te kunnen bekomen.

De Gentse geestelijkheid werd er bij betrokken, nadien de nuntius, en uiteindelijk Paus Sixtus V die op 5 augustus 1589 een bul uitvaardigde die een jaar later aan de abt van Baudelo werd medegeedeeld met opdracht ze ten uitvoer te brengen, dwz dat de twee overlevende zusters van de Filledieusen voor het voldongen feit van hun “onteigening” werden gesteld met als lichte zalf op de wonde dat zij een levenslange rente zouden ontvangen en dat vier zg. “bekeerde zondaressen” levenslang onderhoud zouden verkrijgen; voorts dat het voor de Jezuïeten in Gent een aards paradijs zou worden; dwz, dat zij de nodige toelagen en hulp gelden zouden ontvangen.

De voorwaarden wogen zwaar door op het budget van de stad: de schepenen waren tot het uiterste gegaan om de Jezuïeten in hun stad te krijgen. Deze laatsten vestigden zich eerst in de Sint-Pietersabdij waarna het hen gelukte in het stadsmidden een indrukwekkend gebouw aan te kopen dat voor hen een symbool van hun overwinning en het teken van hun zegepraal betekende: het huis van Jan van Hembyse in de Voldersstraat, de dictator die Gent onder het Calvinistisch juk had gebracht!

De aankoop door de Jezuïeten van het voormalig Hof van Hembyse in de Voldersstraat werd het startsein van een grootscheepse actie die zou leiden tot het in bezit nemen van alle eigendommen in het huizenblok tussen Paddenhoek, Voldersstraat, Korte Meer en de huidige Universiteitsstraat. Het ogenblik was biezonder gunstig voor een dergelijke actie daar in die jaren honderden huizen van uitgeweken protestanten leeg stonden en grond en gebouwen dan ook spotgoedkoop waren.

De stedelijke overheden hadden woord gehouden: zij verleenden voor de aankoop van het Hof van Hembyse een subsidie van 1.000 gulden meer, een krediet van 1.600 gulden om het gebouw aan zijn nieuwe bestemming aan te passen. Op 26 april 1591 verkoopt “Cathelyne van Hembiese, filia Jans, douagiere van wijlent d'heere van Hemsrode” het ouderlijk huis in de Voldersstraat met alle afhankelijkheden en o.a. twee huizen in de Korte Meer aan de Jezuïeten voor de prijs van 300 pond grote en een jaarlijkse rente van 17 pond. Nog geen maand later kopen de paters twee huizen achteraan het Hof van Hembyse, in een steegje dat leidt naar de Lange Meer. Zij betalen met enkele renten van de voormalige Filledieusen!

Het Hof van Hembyse was een indrukwekkend gebouwencomplex dat aanvankelijk Hof vander Vere werd geheten en dat zijn eigenaars niet immer geluk heeft bijgebracht: Lieven Pijn die het in de XVIIe eeuw had aangekocht, werd door zijn stadsgenoten valselijk er van beschuldigd de Gentse belangen te hebben verwaarloosd en werd na een schijnproces op het schavot voor het Gravensteen gehalsrecht; Jan van Hembyse onderging op 24 augustus 1584 hetzelfde lot, insgelijks op het Veerleplein en de Jezuïeten, die na zijn dood het Hof aankochten, moesten het in 1773 na de afschaffing van hun Orde, verlaten.

Met de aankopen in 1591 door de Jezuïeten gedaan, waren de moeilijkheden voor de overheden echter niet van de baan, want de paters dachten in de eerste plaats aan de inrichting van hun klooster, het onderwijs zou later volgen wanneer alles qua geestelijke communautiteit in zijn plooiën lag. De stadsmagistraat oordeelde er anders over, vooral na de materiële en financiële offers die hij zich had getroost: eerst de school, daarna het klooster. Op 25 mei 1591 wendt hij zich in een nieuw smeekschrift tot de Generaal van de Orde, hem ootmoedig biddend zo spoedig mogelijk het college in Gent te openen. Maar de paters stellen nieuwe eisen beweerende dat zij voor zeer hoge kosten komen te staan; zij vragen dan ook een toelage van 3 à 4.000 gulden, afwerking op stadskosten van hun gebouwen, vrijstelling van allerhande belastingen en lasten, aankoop door de stad van de meubels, schoolboeken en klederen van de onderwijzers.

Einde augustus 1591, waarschijnlijk na een nieuw verzoek van de Jezuïeten om een jaarlijkse subsidie van 1200 gulden te bekomen met enkele andere voordelen, antwoorden de schepenen dat zij het onmogelijke willen doen maar dat de stad diep in de schulden zit: Op tvertoog ende versouck gedaen by de Paters van de Jesuiten van te hebben eenen toeleg van XIIc guldenen tsaers, item ontlastyng van de rente van XIX lib. gr. tsaers, daermede haerlieder huysen belast es, accommodatie van eenen schole, vridom van alle lasten, mitsgaders zekere gereede somme van pennynge dienende tot incoop van meubelen ende cleederen behouwende voir eenighe religieusen; es geresolveert by beeden de collegien ten opsiene van desen jegenwoirdigen benauden tydt ende de grooten lasten van de stede, de selve stede te excuseren jegens de voirseide Jesuiten van huerlieder voirsiede begeerte met versouck dat sy nog souden illen bliven in termine missionis... te tydt toe dat de voorseide stede gecommen synde tot beter prosperiteit... de voorseyde Paters sulen mogen crighen betere middel tot erectie van de scholen in questien”.

De Jezuïeten moeten sip gekeken hebben, want op 22 november komen de schepenen op hun beslissing terug en beloven een jaarlijks steungeld van 1200

gulden op Voorwaarde nochtans dat “de voorseide scholen openende tusschen dit ende nieudach eerstecommende”.

Ditmaal was de kogel door de kerk. Weliswaar was men niet voor Nieuwjaar klaargekomen, maar in januari 1592 kochten de Jezuiten andermaal een huis aan in de Voldersstraat dat ook in de Paddenhoek uitgaf en op 14 maart 1592 werd de school plechtig ingehuldigd: er waren van meetaf meer dan honderd leerlingen ingeschreven en in september mochten zij de vreugde van een eerste prijsuitreiking smaken.

In de daaropvolgende jaren zouden de Jezuiten één na één alle huizen aankopen gelegen in de grote vierhoek die vandaag bijna volledig wordt ingenomen door de Universiteit en de Universitaire diensten. Deze voortdurende expansie was o.a. noodzakelijk gemaakt door het steeds groter aantal leerlingen: de schepenen hadden juist geraden wanneer zij dachten dat een college van de Jezuiten in hun stad beantwoordde aan een algemeen verlangen van de bevolking.

Al deze aankopen geschiedden grotendeels dankzij de nog steeds kwistig verleende toelagen van het Gents stadsbestuur dat in het door de paters verstrekt onderwijs de beste waarborg zag voor een veilige toekomst, d.i. het grootbrengen van een intellectuele elite in dienst van de godsdienst en van het bestaand staatsbestel.

De Jezuiten waren op het Gents stadhuis, wellicht meer dan in de concurrerende kloosters, in geur van heiligheid en onze edelen stelden alles in het werk om hen, althans financieel, het leven aangenaam te maken. Toen b.v. bleek dat Marie Boonen, de overste van de Filledieusen, die recht had op een jaarlijkse rente van de paters, haar pijp aan Maarten niet wou geven of aanbieden, nam het stadsbestuur de verplichting de rente te betalen op zich: onze schepenen betaalden voortaan elk jaar de 33 pond gr. voor de tafelkosten van suster Marye Boonen, wylent mater van den cloostere van de Filliedieusen”; de gewezen overste blies haar laatste adem pas in 1612 uit!

Toen zij voldoende huizen hadden aangekocht, meestal in zeer gunstige voorwaarden, begonnen de Jezuiten aan de afbraak en aan het optrekken van een klooster, van aangepaste schoollokalen en van een kerk. Aanvankelijk had de ontvangstzaal van wijlen Jan van Hembyse, de Calvinistische dictator, dienst gedaan als bidplaats en kapel doch in 1606 werd met de bouw van een ruime kerk begonnen ; de z.g. Jezuitenstijl was nog niet in de wieg gelegd, zodat de paters opteerden voor een laatgotiek; dertien jaar na de eerste steen, werd in 1619 de laatste steen gelegd en het geheel – op de plaats waar zich thans de Aula van. onze Universiteit verheft – werd toegewijd aan de Heilige Livinus, patroon- en beschermheilig van de stad. Het mocht wel want overheden en

particulieren hadden diep in hun portemonnee gegrabbeld om de paters in hun taak bij te staan. “De groote diensten erkennende door hen aan de gemeente bewezen, schrijft Frans De Potter, stelde de magistraat den 5 December 1605 eenen onderstand van 6.000 pond, Doornikse munt, ter bevordering van den bouw der kerk. De stad zou wekelijks de som van 50 gulden betalen, wat nog gedaan werd in 1610”. Giften en schenkingen van brave zielen lieten de Jezüieten toe, zonder veel kleerscheuren de kerk te voltooiën.

Op een bepaald ogenblik kon de stad nog onmogelijk de zware last van 50 pond in de week dragen: daar zij de “goede Paters die de troetelkinderen waren van de aartshertogen Albrecht en Isabella, hun steun zo maar niet konden ontzeggen, vonden zij er algauw een oplossing voor: men zou nieuwe belastingen heffen, een op elke zak zacht graan te Gent ingevoerd en een andere op elke stoop wijn die Gent binnenkwam, zulks voor een periode van drie jaar; iedere keer dat onze voorouders een glas ledigden of een boterham aten, kwamen zij, langs de belasting om, tussen in de bouw van de Jezüietenkerk.

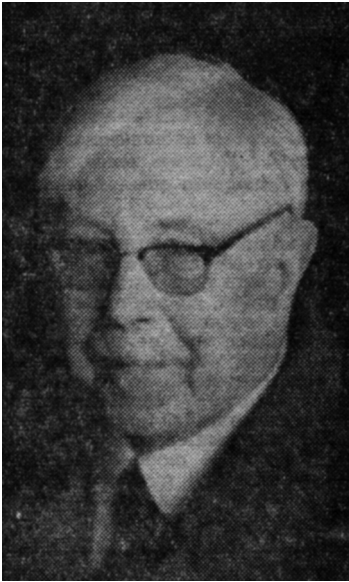
De kerk was af, maar de belastingen bleven; de paters beweerden immers dat zij nog een hoop werken te verrichten hadden: hun klooster optrekken, meer een refter, een bibliotheek, een keuken, een brouwerij schoollokalen en noem maar op.

De belastingen op wijn en bier (deze laatste verving deze op het graan), werden in 1634 voor een nieuwe periode van 6 jaar verlengd. De Gentenaren noemden deze belastingen, niet zonder een snuifje spot “het patersrecht”! Het geluk stond aan de zijde van de Jezüieten want toen er werkelijk uit de lege kas geen cent meer te halen was, kwamen giften, als b.v. deze van 3.000 gulden per jaar van Joris della Faille, de paters een hart onder de gordel steken. Dat de Jezüieten bijna een eeuw lang aardig mochten omspringen met de subsidies van de stad, zal niemand willen of durven ontkennen, doch hun vijanden hebben enkel dat aspect op het voorplan gebracht en zorgvuldig verzwegen dat het onderwijs door de Jezüieten verstrekt het mogelijk heeft gemaakt dat in een tijd van economische recessie toch een intellectuele elite mocht worden gevormd; ook hebben zij verzwegen dat het onderricht geheel kosteloos werd verstrekt en dat zulks wel een inspanning van de overheid waard was.

Pierre Kluyskens
(wordt vervolgd)

GEORGES CHABOT (LEDEBERG 1883 – GENT 1969)

Ontvanger belastingen, kunstschilder, leraar, kunstcriticus.

Georges Chabot werd geboren te Ledeborg in 1883. Zijn vader Léo was bloemist. Hij volgde de lessen aan de Gentse Academie en werd tekenaar en kunstschilder. Hij oefende het beroep uit van ontvanger, later algemeen directeur en hoofdinspecteur van de belastingen voor West-Vlaanderen te Brugge. Van 1919 tot 1948 was hij leraar kunstgeschiedenis (avondlessen) aan de Gentse Academie, waar hij zijn begeesting voor alle vormen van schoonheid aan zijn studenten wist over te brengen.. Hij gaf ook boeiende voordrachten over kunst en esthetica in de Kunst- en Letterkring te Gent en in de Ecole des Hautes Etudes te Brussel. Hij was voorzitter van de Commissie voor de aankopen van kunstwerken voor het Museum voor Schone Kunsten. Medebeheerder, samen met pater Janssens en

Van Thorenburg en uitgever Vyncke, van de Galerij Ars. Met bijdragen over moderne kunst en vooral over de Latemse kolonie werkte hij mee aan de tijdschriften Kunst, Gand Artistique, L'Art et la Vie en de dagbladen Le Bien Public en La Métropole. Van 1920 tot 1940 woonde hij in een landhuis te Sint-Martens-Latem. Hij publiceerde twee belangrijke studies: Herinneringen aan Baron George Minne (1958) en, in samenwerking met Paul Huys, Albert Servaes, een kunstenaarsloopbaan (1961).

Als plastisch kunstenaar schilderde hij slechts af en toe. Landschappen, schemerachtige gezellige interieurs. Hij heeft in zijn leven slechts één keer geëxposeerd.

Georges Chabot is vooral bekend als kunstcriticus, waardoor hij net als Karel van de Woestijne, André De Ridder, Jef Crick, Hubert Devogelaere, Emile Langui, Paul Haesaerts, Achilles Cavens, Paul Gustave Van Hecke, Pierre Kluykens, Gontran Van Severen, Karel Geirlandt, Fons De Vogelaere e.a. een

actieve rol heeft gespeeld en invloed heeft gehad op het artistiek leven in de stad Gent.

Hij schreef over moderne kunst, vooral over de Latemse schilders, die hij allemaal persoonlijk heeft gekend. Op de vraag “Was Latem een school?” antwoordde hij: “Ik meen van niet, talrijk waren de kunstenaars die de lawaaierige stad ontvluchtten en in het dorp vrede en rust kwamen zoeken, een minder gejaagd leven en de schoonheid van de natuurlijke dingen; maar over het algemeen behielden zij hun persoonlijke opvattingen, bewandelden verschillende wegen, en alhoewel ze mekaar een zekere eerbied niet onthielden, keurden ze elkaar niet altijd goed.” Latem was vooral een reeks duidelijk onderscheiden individuen.

Hij schreef ook monografieën en inleidingen in catalogi van Emile Poetou (1925), Emile Claus (1943), Maurice Dupuis (1952), Jules Boulez (1953), De schilderskolonie te Sint-Martens-Latem (1955), Joseph Hoorenbant (1957), George Minne (1958), Gerard Hermans (1960).

In 1950 schreef hij “Het Museum voor Schone Kunsten te Gent”.

Literatuur

Paul Haesarts, Sint-Martens-Latem gezegend oord van de Vlaamse kunst, 1965.

Daniël Van Ryssel

HET KRONIEKJE VAN EEN OUDE GENTENAAR

Vandaag met de U en de V.

Uil: 't Es gîenen uil aan zijn voete: Het is geen dommerik. Daôr zitte of stâon kijke gelijk 'nen uil op ne kluit. Beteuterd zijn.

Uitsuun: Ajuin.

Uitkrâome: Hij ès dâor wa an 't uitkrâome: Hij is dwaze praat aan het vertellen.

Uitschijte: Bespotten.

Uitstâons: Gien uitstâons èn mee iets: Er niets mede te maken hebben.

Uitsteekberd: Uithangbord.

Ulder: Uier.

Uuge: Gîene stront in zijn ûuge èn: Goed zien.

Uurvâoge: oorveeg.

Vâoderlandeke: Een jutezakje gevuld met zand.

Valijnge: Een verkoudheid.

Vandiese: Openbare verkoop.

Vanèstenènde: Van begin tot het einde.

Vantieneneege: Waarschijnlijk. 9 kansen op 10.

Vâone: In zijn vliegende vâone: In zijn hemd.

Vâort: Kanaal.

Varjabol: Veranderlijk.

Vieze: Ne vieze apotheker, ne vieze apostel: meestal negatief: een rare, een zonderling.

Veeterienir: Veearts.

Veinkeur: Overwinnaar.

Veint: Vent, kerel.

Veinstertablette: Vensterbank.

Vâontses: 't Es nâor de vâontses: Het is naar de knoppen, naar de kloten.

Vel: Iemand uit zijn vel doen springen. Iemand erg kwaad maken.

Vert-de-grie: Kopperroest.

Verdèsteleweere: Overhoop halen, in wanorde brengen.

Verklîen: Andere kleren aan doen. Met carnaval: zich vermommen.

Verlîed: 't Es mij verlîed: ik ben het beu. Ik heb er genoeg van.

Vermuusche: Verspillen, bederven, kapot maken.
 Vermassakreere: Verminken, vernielen.
 Verschot: Lumbago.
 Versmûure: Verdrinken. Zijne meulenirre versmûure: Een te grote dosis van iets gebruiken.
 Verste: Ik peize der in de verste verte nie op om da te doen. Ik denk er niet aan om zo iets te doen.
 Vertrek: De W.C.
 Verzendersdag: 1 April.
 Vetluintse: Een vetlampje.
 Vettijngje: Een rammeling.
 Veuruit: Het lokaal van de socialisten.
 Veus: De melodie, het wijsje.
 Veuschûut: Schort.
 Vierendfiel: 100 gram.
 Viezevijsleutel: Een “vis -sans-fin”-sleutel.
 Viggelen: Onhandig snijden.
 Vietisse: Snelheid.
 Vitrine: Uitstalraam.
 Vijf: Alle vijf voete: om de haverklap.
 Vijggekabâos: Een verpakking voor vijgen. Een lelijke vrouwenhoed.
 Virapa: Vera-Paz in Guatemala. België wilde daar een kolonie inrichten en trachtte liefhebbers te rekruteren met mooie beloften, vandaar het liedje:
 Wie gâot er mee nôor Virrapa Dâor moete wij nie wirke Eten in drijnke op ons gemak Sloape gelijk e virke.
 Dit werd gezongen op een melodie uit de Opera “Lucia de Lamermoor”.
 Virve: Verf.
 Vivelamoer: Een oorveeg.
 Vive Marie: Onze Lieve Vrouwhemelvaart.
 Vlegge: Vlag.
 Vleujebak: Bed.
 Vlîes: Vlees, ‘t Es beter vlîes eete op ne vrijdag dan stront op ne zondag.
 Vlîeschèwer: Beenhouwer.
 Vloer: Fluweel.
 Voddeligo: Uitroep van een voddenkoopman.
 Voet: Alle vijf voet: Om de haverklap.
 Voetvolk: Bij het leger de Infanterie.
 Volk: Hèdde volk te verwachte? Gezegd wanneer iemand zijn voorbroek openstaat.
 Volonté: A volonté: zo veel als ge maar wilt.

Vosseklûte: Hij ee vosseklûte geete: Het is een slimmerik.
Vrèwmeins: Een vrouw.
Vrèwvolk: De vrouwen.
Vrolijkse: Een vertelling.
Vurt: Rot.

Hugo Collumbien

BIBLIOGRAFIE

Bij Snoeck verscheen verleden jaar een kanjer van een boek dat, wanneer het niet het resultaat is van monnikenwerk, het resultaat is dat monnikenwerk benadert, nl. **“Kaarten van Gent. Plannen voor Gent”**. Het is van de hand van architect-planoloog André Coene en van Martine De Raedt.

Zoals de titel het aanduidt, gaat het niet alleen over de kaarten die over Gent verschenen zijn, maar ook over de mogelijke plannen voor de toekomst.

Verschillende van deze kaarten zijn gedrukt op twee tegenoverliggende bladzijden, maar voor de meesten moest geopteerd worden voor “deelplannen”, vaak vier deelplannen voor één kaart. En dit was onvermijdelijk. Niettegenstaande de grote afmetingen van deze kanjer (grosso modo 28 x 30 cm.) zou de publicatie op één bladzijde veel te onduidelijk zijn. Dit bezwaar wordt opgevangen door de splitsing in vier delen. Gewapend met een goed vergrootglas is de leesbaarheid van deze kaarten uitstekend. Wij vragen ons af of er kaarten van Gent zouden bestaan die niet in dit boek werden opgenomen.

Dit boek van 484 bladzijden is niet geschikt om gelezen te worden op trein, tram of bus. Wij hebben het niet gewogen, maar kunnen u verzekeren dat het zwaar is, zéér zwaar zelfs. Wij weten wel dat de waarde van een boek niet bepaald wordt door zijn gewicht, maar dit is niet alleen een boek met een groot gewicht, het is ook een gewichtig boek.

Deelplannen meegerekend komen wij op een 200-tal plannen, en buiten andere tekeningen en afbeeldingen, ook nog 150 foto's. Van evenveel belang is de bijgaande verklarende tekst die kan beschouwd worden als deel van een geschiedenisboek over Gent.

Voor de recensie heeft een eerste kennismaking met dit boek ons 10 uren bezig gehouden. Wij denken wel dat de Gentenaar die alles wat in dit boek staat in detail wil bestuderen daar honderden uren zoet mee kan zijn. Dit document kost 79,99 €. Duur ? Wij kunnen natuurlijk niet zeggen “goedkoop”, maar wel “ten volle zijn prijs waard.” Uitgever en auteurs zullen er zeker niet rijk van worden.

André Capiteyn had het uitstekend idee een vertaling te maken van “**Bulles bleues. Souvenirs heureux**”, het laatste boek dat Maeterlick schreef in 1948, één jaar voor zijn dood. Het is geen roman, het zijn losse herinneringen, voor een Gentenaar dubbel interessant omdat de meesten gaan over Gent, Oostakker, Zwijnaarde.

Er zit geen chronologisch verband in, ze werden neergeschreven naarmate ze in zijn geest opdaagden. Ze bestaan voornamelijk uit jeugdherinneringen waarin wij Maeterlick leren kennen als een ondeugende rebelse knaap die wist wat hij wilde en wiens gedrag en ideeën vaak aanleiding gaven tot vaderlijke oorvijgen. Karaktertrekken die wij ook later bij hem terugvinden. Voor velen een ongekend aspect van zijn leven. Voor “velen”? Zeg nu eens rechtuit, veel Gentenaars zullen wel weten dat hij als enige Belg ooit de Nobelprijs ontving voor Letterkunde, maar hoeveel zouden iets van hem gelezen hebben? Wij vrezden: bitter weinig. Deze vertaling is een unieke gelegenheid om deze lacune op te vullen.

Het is vlotte lectuur waarin humor niet ontbreekt. Het geeft ook een, voor velen een totaal onbekend beeld van de mentaliteit en het gedrag van de Gentse bourgeoisie, iets meer dan een eeuw geleden.

Deze bij Lannoo uitgegeven aanrader heeft een formaat van 17 x 24 cm., tel 152 bladzijden en kost 19,99 €.

Bij “Artus” verscheen van de hand van Freek Neyrinck “**Gents Zakwoordenboek**” in het handig formaat van grosso modo 11,5 x 20,5 cm. Op de 252 bladzijden vindt men, alfabetisch geklasseerd, 5.000 woorden, waarvan de meesten typisch Gents zijn, zij het ook dat er tal van woorden in voorkomen die zuiver Nederlands zijn, maar een andere uitspraak hebben in het Gents. De prijs bedraagt €16,95

Bij het Willemsfonds (waar anders?) verscheen “**Jan Frans Willems, een blyspel in beelden**” De beelden zijn een 75-tal foto's van de fotografe Tania Desmet. Zoals de auteurs zeggen gaat het hier niet zo zeer over de betekenis van Willems voor de Vlaamse Beweging, daar bestaat genoeg literatuur over. Het is een zoektocht naar de man zelf: het kind, de adolescent, de echtgenoot,

de vriend, de schrijver, de geletterde.

Men heeft een tocht gedaan langsheen de plaatsen waar hij zeker geweest is om na te gaan of zijn aanwezigheid aldaar iets heeft teweeggebracht. Wat zag en wat deed hij daar, met welke mensen had hij daar contact?

Zo passeerden zij in Boechehout waar hij geboren werd, Lier waar hij studeerde onder de leiding van advocaat Bergmann en waar hij ook muziek en orgelspel studeerde. Hij bespeelde er trouwens het orgel in de St-Gummaruskerk. In Antwerpen waar hij zijn eerste job had: Klerk bij een notaris, later als klerk van de Ontvanger der Registratie en als hulparchivaris van de Stad Antwerpen. Zijn passages in Rotterdam, Amsterdam, Leiden. Zijn ontmoetingen met Tollens, De Vries, Van Lennep, Bilderdijk.

In Eeklo, waar hij niet graag was en natuurlijk Gent waar hij na een tijdje gewoond te hebben in de Geldmunt, in 1837 het huis huurde op de Zandberg waar hij zou overlijden.

Het boek heeft een formaat van 17 x 24 cm. en telt 112 bladzijden.

Zoals het de laatste tijden het geval is, betreuren wij het dat de talrijke foto's niet ondertiteld zijn. Wij begrijpen dat niet. Is dat nu toch zo moeilijk om onder de foto's een regeltje af te drukken met de vermelding van de locatie? Nu blijft men in het ongewisse, wat toch altijd een gevoel van wrevel veroorzaakt.

De prijs bedraagt € 30,00, maar het boek kan ook besteld worden op het Willemsfondssecretariaat op het nummer 09 224 10 75 of via info@willemsfonds.be. Het verschuldigde bedrag van 35 euro (30 euro + verzendingskosten 5 euro)

In het Museum Dr. Guislain loopt nog tot 20 Mei 2012 de tentoonstelling "**Gevaarlijk jong kind in gevaar, kind als gevaar.**" Bij die gelegenheid werd bij Lannoo een boek uitgegeven met dezelfde titel.

Dit boek bevat 9 hoofdstukken, telkens opgesteld door een andere auteur:

- Gevaarlijk jong.
- Laat ze niet schieten.
- Kind zijn als verzet.
- Gevaarlijke kinderen of kinderen in gevaar?
- Iedereen gestoord ?
- Opvoeden vanuit de apothekerskast ?
- Niet voor kinderoogen ?
- Toenemende zorgvraag bij kinderen en jongeren.
- Gevaarlijk jong.

Het is zéér rijkelijk geïllustreerd (een 130-tal foto's).

Het boek heeft een formaat van 21 x 26 cm., telt 191 bladzijden en kost 29,99 € Te bekomen in het Guislaingesticht.

“De Wereld van George Minne & Maurice Maeterlinck” is een uitgave van het Mercatorfonds. Het werd uitgegeven ter gelegenheid van een tentoonstelling in het Museum voor Schone Kunsten over dit onderwerp.

Het gaat over het belang van deze twee stadsgenoten die meer dan 100 jaar geleden succes kenden in de literaire en artistieke wereld.

Zoals de andere uitgaven van het Mercatorfonds is dit een zéér lijvig boek geworden van een formaat van 21 x 26 cm.. Het telt 254 bladzijden en bevat een 220-tal afbeeldingen. De prijs bedraagt € 34,95.

Tenslotte, voor iedere Gentenaar een “must” (ook weer van het Mercatorfonds): **“Edmond Sacré. Portret van een stad.”** Gent 1851-1920. Ook weer ter gelegenheid van een tentoonstelling die plaats heeft in het STAM. Welke Gentse heemkundige koestert de foto's niet van Sacré, als hij er nog aangehaakt?

Precieuze documenten over het Gent van toen. Gelukkig zijn vele van deze oude stadsgezichten bewaard gebleven, opgeslagen in het A.C.L. (K.I.K.) waar zij kunnen gekocht worden.

In dit boek wordt uitgebreid ingegaan op deze figuur en op alle aspecten van zijn beroep en van zijn werkwijze. Wij gaan het u niet vertellen, u moet het zelf maar lezen en daar zult gij niet op een paar uren klaar mee zijn, immers 255 bladzijden van een formaat van 24 x 32 cm. met meer dan 250 kostbare foto's. De prijs bedraagt 39,95 €.

H.C.

DOCUMENTATIECENTRUM

Dank aan de milde schenkers van 2010-2011.

Het bestuur van het Documentatiecentrum dankt van harte de personen en instellingen die in de loop van 2010 en 2011 onze collectie verrijkten met:

- AR:** archief: handgeschreven documenten, alles wat (ook gedrukt) eenmalig is, krantenknipsels, documenten voor een bepaalde gelegenheid, doodsprentjes, doodsbrieven, doopkaartjes, huwelijksaankondigingen, enz.
- AV:** audiovisuele documentatie: foto's, kaarten, affiches, beelden, geluidsbanden, filmen, cd's, platen, enz.
- BK:** boeken, brochures, eenmalige, veelvuldig verspreide uitgaven rond een bepaald onderwerp).
- TS:** tijdschriften (met nadruk op reeksen, jaargangen, nog lopende periodieke uitgaven, enz.).
- UM:** uitrustingsmateriaal van zeer uiteenlopende aard (computers, meubels, eetgerei, enz.).

Deze lijst werd afgesloten op 15 november 2011.

Er waren kleine schenkingen en zeer grote, soms auto's vol. Aan iedereen onze beste dank. Alles wat kan bijdragen tot de kennis van de geschiedenis van onze regio wordt met zorg bewaard en ten dienste gesteld. Dubbels of wat niet in onze collectie thuis hoort hebben wij ofwel aangeboden aan andere instellingen of ten voordele van ons centrum kunnen verkopen tijdens onze grote boekenverkoop in de begijnhofkerk.

Wij danken voor hun zeer interessante schenkingen:

Ackerman Jozef, Oostakker (AR, AV, BK, TS); Baert André, Zaffelare (AR, BK, TS); Baillieul Bea, Gent (BK); Beke Jozef, Sint-Amandsberg (AR); Beyaert-Verbeke Jeanne, Zemst-Elewijk (AR); Bisdome Gent, Bibliotheek Bisschoppelijk Seminarie (AV, BK); Bieseman Koen en Inge, Zaffelare (AR); Boddaert Lucy (zuster O.-L.-Vr. Visitatie), Sint-Amandsberg (TS); Bousard Rachel, Gavere (BK); Braye Henri, Destelbergen (AR); Broeders van Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes, Oostakker (AR, BK); Brysse Adrien, Gent (AR, AV, UM); Buyle-Baes Willy en Agnes, Laarne (AR); Buysse Marina, Wetteren (AR, TS); Buysse-Buyle Palmyre, Wachtebeke (AR, AV, BK, TS);

Buysse-Bousard Ignace en Rein, Moerbeke (AR, TS); Carlier-Praet Luc en Marianne, Zaffelare (AR, AV); Carchon Philippe, Gent (AR); Christiaens L., Gent (BK); Clauwaert J., Destelbergen (AR); Clauwaert Stefan, Destelbergen (TS); Claeys familie, Gent (TS); Clincke mevr., Gent (AR); Collumbien Hugo, Oostakker (AR, AV, TS, BK); CollumbienL., Grimbergen (BK); Coppens Jeanine, Gent (TS); Cornelis (Huis), Sint-Amandsberg (AV, BK); Corrijn-Baert Philippe en Hilde, Mendonk (AR, TS); Cotman Rosette, Sint-Amandsberg (BK, TS); Cultuurplatform Gent-Centrum (AV); Dalschaert Angèle, Oudenaarde (BK); D'haen Paula, Sint-Amandsberg (AR, AV); De Backer Leona en Agnes, Oostakker (AR, AV); De Baets Jos, Mariakerke (TS); Debersaques Lucien, Destelbergen (AR, BK); De Bruycker Zoë, Sint-Amandsberg (AR, BK); De Bruycker Guy, Sint-Amandsberg (AR, BK, TS); Deckers-De Clercq Louis, Gent (AR, AV, TS); De Clercq-Lippens Luc en Gerda, Beervelde (AR, AV, BK, TS); De Cock Adolphine, Gent (AR, AV, BK, TS, UM); De Coen Marie-Louise, Zaffelare (AR); De Corte Paula, Sint-Amandsberg (AR, AV); De Grauwe L., Sint-Amandsberg (TS); De Groot Eric, Beervelde (AR, AV, BK, TS); Dehay Jacqueline, Gent (AR); de Kerchove de Denterghem Renaud graaf, Beervelde (AR, AV); Delcour Yvonne, Gent (AR, BK); Delmoitie Koen, Aalst (BK); De Maeght Lucienne, Sint-Amandsberg (AR, AV, BK); De Meyer-Serraes Herbert en Yvette, Zaffelare (AR); Deneck Martine, Sint-Amandsberg (TS); De Paepe-Van den Abeele, Sint-Amandsberg (AR); De Pauw René, Wachtebeke (BK); De Poorter Adolf, Sint-Amandsberg (AR, AV, BK, TS); De Poorter-Collard John en Gladys, Gent (AR, TS); De Prins Alfons, Eke (AR); Depuydt Johan, Beervelde (AR, BK); De Raedt Martine, Wervik (AV, BK); De Smet André, Destelbergen (AR, AV, BK); De Smet Marie-Jeanne, Sint-Amandsberg (AR, AV, BK, TS); De Staercke-Van Autre Freddy en Monique, Oostakker (AR, AV); De Sy Astrid, Sint-Amandsberg (TS); de Trazegnies Mark, Destelbergen (BK); De Vleeschauwer Patrick, Sint-Amandsberg (AR, AV); De Vos Hubert, Sint-Amandsberg (AV, AR); Devriese-Okerman Luc en Lieve, Gent (BK, TS, UM); Dhaese P. o.p., Sint-Amandsberg (uit nalatenschap pater Aernouts) (BK); Dhont-Nimmegeers Ignace en Rita, Zaffelare (AR, TS); Dierckx Louis Philippe, Sint-Amandsberg (AV, AR, BK, TS); Dierick-Van Goethem André, Eksaarde (AR, BK, TS); Discart Jacques, Sint-Amandsberg (AR, AV, BK, TS); Edugo (De Brug), Lochristi (AR); Eeckman Godelieve (Gowy), Zaffelare (AV); Eenens André, Wetteren (BK); Eggermont Angèle, Gent (AR, AV, BK, TS, UM); Evrard Alexander, Gent (AR, TS); Fit, Gent (AV); Fit-Out, Lochristi (AV); François Elyane, Wetteren (AR, BK); Geert Geers, Gentbrugge (UM); Gemeente Lochristi, Cultuurdienst (AV); Gemeente Lochristi, Reynaertbibliotheek (AV); Gemeente Destelbergen, Gemeentelijk

museum (AR, AV, TS); Gevaert Johan, Oostende (BK); Gevaert Wouter, Destelbergen (BK, AR, UM); Gevaert-De Grootte Louis en Miet, Destelbergen (AR, AV, BK, TS, UM); Gidsenbond, Gent (AR, TS); Goethals Lut, Lochristi (AR, AV, TS); Gyselinck Sonja, Gent (AV, AR, BK, TS); Haeseryn René, Sint-Amundsberg (AR, AV, BK, TS); Hanson Mark, Gent (BK); Heemkunde Vlaanderen, Mechelen (BK); Heemkundige Kring 't Sireentje, Waasmunster (AV); Heemkundige Kring Erpe-Mere (AR); Heemkundige Kring Land van Rode (AR); Heemkundige Kring Wondelgem (AR, TS, BK); Heemkundige Kring Wetteren (AR); Heemkundige Kring Nieuwkerken (AR); Heerman Georges, Destelbergen (AV, BK); Hesters Paul, Moerbeke (AR, AV); Het Koffiehuis, Gent (AV); Heye-Baert Ronny en Mieke, Zaffelare (TS); Heyerick Jammie, Destelbergen (AR); Heymans Luc, Sint-Niklaas (AR); Heyninx Aurélie (BK); Huys-Neven Gerard en Annie, Zeveneken (TS); Jonckx Theo, Tervuren (AR); Jamart Valentin, Gent (AR, TS, BK); Janssens Johanna, Gent (AR, BK); Joye (bakkerij), Sint-Amundsberg (AV); Kadoc, Leuven (BK); Kindts-Gysel Maurice en Truus, Westdorpe (NL) (AR); Lebon-Van Wassenhove Anne-Marie, Sint-Amundsberg (UM); Lekens Luc, Gent (AR, AV); Leeman Marcel, Gent (AR); Lybaert Christiane, Gent (AR, BK); Maes André, Sint-Amundsberg (AR, AV, BK); Maes Claude, Sint-Martens-Latem (AR, AV, BK, TS); Maes-Malfliet Mieke, Gent (AR); Mattens Danny, Sint-Amundsberg (BK, TS); Meersseman Stijn, Sint-Amundsberg (AR, BK, TS); Meganck Christiane, Gent (BK); Mels Lut, Sinaai (AR); Michiels Maurice, Mariakerke (AR, AV, BK, TS); Mineur Guy, Gentbrugge (AR, AV, BK); Mion Albina, Gent (AV, AR); Monteyne Germain, Wenduine (AR); Museum voor de Geschiedenis van de Wetenschappen, Gent (AV, BK); Mussche Hilda, Sint-Amundsberg (AR, TS); Nimmegeers Maria, Zaffelare (AR, TS); Nimmegeers-Van De Velde Daniël en Simonne, Zaffelare (AV); Nimmegeers-Van Loo Leopold en Denise, Lokeren (AR, TS); Ongena-Burms Remi, Sint-Amundsberg (TS); Onthaaldienst Sint-Baafskathedraal, Gent (AV); Onthaaldienst Sint-Niklaaskerk, Gent (AV); Platteau Jean, Lochristi (BK); Poelman Roger, Sint-Amundsberg (AR, AV, BK, TS); Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, Dienst Kunst en Cultuur (BK); Pype Ivan, Gent (AR); Ramon Noël, Sint-Amundsberg (AR); Renson Marc, Gent (BK); Reynebeau-Vandenberghé T., Sint-Amundsberg (TS); Riga Jean-Pol, Hannut (AR, BK); Roels André, Waasmunster (AV); Rosseau Herman, Gent (AR, UM, BK, AV); Rosseel Wilfried, Sint-Amundsberg (BK, TS); Ryckaert Hugo, Destelbergen (TS); Sarens Jozef, Destelbergen (AR); Schelfhout Rosette, Zaffelare (AR); Schepens Lena, Rosa en Edgard, Beervelde (AR); Segers Luc, Gent (AR); Serraes-Van Acker Walter en Maria, Zaffelare (AV); Sonnevillie Paulette, Sint-Amundsberg (AR); Sorgeloose Chantal, Destelbergen (AR); Sorgeloose-

Sybers Denise, Sint-Amandsberg (AR); Stad Gent, Dienst Monumenten (BK); Stad Gent, Dienst Toerisme (AV); Stad Gent, Stadswinkel (AR); Stad Gent, Openbare Bibliotheek Sint-Amandsberg (AV, TS); Standaert-Stadeus Antoon en Janine, Lochristi-Hyfte (BK, TS); Steyaert Maurice, Gent (AV, BK); Sybers-Van Daele Roger en Christiane, Wetteren (AR); Temmerman Clement, Destelbergen (AR, BK, TS); Tency-De Mild Rudy en Magda, Zaffelare (AR, TS); Thibo-Buyle Robert en Laura, Melle (TS); Thys-Rosier Marie-Alberte, Tongeren (BK); Tilquin-Geeroms Monique, Gent (AR, AV); Tollenaere Lieve, Zaffelare (AR, AV); Tollenaere Rudy, Lochristi (AV); Universiteit Gent, Centrale Bibliotheek (BK); Vandaele André o.p., Sint-Amandsberg (AR, TS); Van Daele-Hzwigga Estère, Sint-Amandsberg (AR); Van Damme Caroline, Sint-Amandsberg (AR); Van Damme Marcel, Merelbeke (UM); Van Damme Oscar (†), Sint-Amandsberg (AV); Van den Berghe Jan, Sint-Amandsberg (AR, BK); Van den Bossche Willy, Sint-Amandsberg (BK); van den broeck Philomena, Oostende (BK); Vandenbroecke Roos, Sint-Amandsberg (AR, UM); Van der Hoeven-Rooms Jacqueline, Lokeren (AR); Vander Straeten Marcel (†), Gent (AR, AV, BK, TS); Vanderstraeten Frederik, Sint-Amandsberg (AR, AV, BK); Van de Rostijne Liévin, Gent (BK); Van de Walle-De Decker Daniel (†), Gentbrugge (AR, AV, BK, TS, UM); Van de Walle-Roegiers To en Ingeborg (kapsalon), Wachtebeke (AR, AV); Vandiest-Pittoors mevr., Borgerhout (BK); Van Duffel-Maes Taf en Rita, Zaffelare (AR, AV, BK, TS, UM); Van Elslande Rudy, Gent (BK); Van Haecke R., Gent (BK); Vanhaelewijn Mariette, Gent (AR); Van Hecke Jo en Trees, Zeveneken (AR); Van hee André, Sint-Amandsberg (AR, BK, TS); Van Herreweghe Regina-Theo De Beule, Evergem-Doornzele (AR); Van Hoecke Antoinette, Destelbergen (TS); Van Hoorebeke Georges, Gent (AR); Van Hooreweghe Henri, Zaffelare (TS); Van Hooreweghe Wouter, Destelbergen (AV); Vanhoutteghem Marc, Gent (BK); Van Hove Christine, Zaffelare (AR, BK, TS); Van Laecken Jacqueline, Destelbergen (AR, BK, TS); Van Lancker Patricia, Sint-Amandsberg (TS); Van Lancker fam., Sint-Amandsberg (BK); Van Mossevelde Eddy, Gent (TS); Vanooteghem Cecile, Sint-Amandsberg (AR, BK); Van Peteghem Julien, Mendonk (AR, BK); Van Renterghem-Verheedt Norbert en Jeanine, Zaffelare (AR, TS); Van Rysselberghe-De Craene Rudy en Nicole, Zeveneken (AR, AV, TS); Van Waesberge Lorette, Oostakker (AR, AV, BK); Van Wassenhove Raymond o.p., Sint-Amandsberg (AR, AV, BK, TS); Van Winckel Christiane, Gent (AR, BK); Van Zeveren Antoine, Sint-Amandsberg (AR); Vens Marcel, Gent (UM); Verbeke André, Gent (AR, AV, BK, TS, UM); Verbond voor Heemkunde Oost-Vlaanderen, Wichelen (AV); Verdonck Marleen, Gent (BK); Verdonck-Naudts Maria, Lochristi (AR, TS, BK); Vermeulen-Vervaet Etienne en Rita,

Moerbeke (AR, TS); Verschraege Edmond, Stekene-Klein-Sinaai (AR); Vervaeet Els, Antwerpen (AR, TS); Vervaeet Geert, Lokeren (AR); Vervaeet Veerle, Antwerpen (TS); Vervaeet Willy, Zaffelare (AR); Vervaeet Marc-De Wilde Francine, Zaffelare (AR); Vervaeet Norbert-Poppe Andrea, Zaffelare (AR, AV); Vervaeet-De Wilde Steven en Leen, Zwijndrecht (BK); Vervaeet-Nimmegeers Bert en Agnes, Zaffelare (AR, AV, BK, TS, UM); Vervaeet-Van Acker Eric en Marie-Christine, Lokeren (AR, TS); Viaene Patrick, Sint-Amansberg (TS); Vincent-Speeckaert Johan en Annie, Sint-Amansberg (AR, AV); Vinck Hugo, Destelbergen (AR, AV, BK); Volcke Rachel, Oostende (BK); VVF-Centrum voor Familiegeschiedenis, Melle (TS); Waeytens Josepha, Oostakker (AR, AV, TS); Walraedt Jean, Gent (TS); Wautier Kristel, De Baere Monique, Lochristi (AR, AV, BK, TS, UM); Wylleman Marie-Agnes, Sint-Amansberg (BK); Williame Patrick, Destelbergen (AR, BK); Ysveld Jenny, Bottelare (AR, TS); Zusters van de heilige Vincentius a Paulo van Wachtebeke (BK, TS).

Bert Vervaeet

VRAAG EN ANTWOORD

De heer **Julien Vangansbeke** is een artikel aan het voorbereiden over “Gentse Biljartlokalen gedurende de vorige eeuw.”

Zelf al 50 jaar een verwoede biljarter, zoekt hij daarbij de hulp van andere biljarters van zijn generatie. Wie heeft er destijds ook nog - zoals hij het zegt “ge-caramboleerd”? Laat het ons weten.

Antwoord van de heer **Erik Dekeyser** op de vraag van de heer **Frans De Bleecker** (Gh.tyd. 2011 - N° 5 - p. 475).

Ik denk aan de oude vlasspinnerij en lijnwaadweverij van REY-AINÉ. Deze fabriek verschijnt daar aan de Scheldebocht omstreeks 1830. Henri-Joseph Rey (1795-1870) was een industrieel afkomstig uit Ruisbroek als marchand met garen. Hij richtte twee fabrieken op, een vlasafdeling en een weverij. Hij verschaftte werk aan 800 personen. Na de afbraak verschijnt daar in 1958 het UCO-gebouw waar zich in 1959 de eerste diensten vestigen. Rey blijft verder bestaan in een straatnaam aldaar.

Ook de heer **Jean Hebbelinck** is deze mening toegedaan.

Vraag van de heer **Luc Laget**.

Met veel aandacht heb ik de bijdrage over betoging tegen de rechttrekking van de Leie gelezen. Aan het einde wordt de straat Aan de Bocht vermeld. Als bewoner van die straat ben ik dubbel geïnteresseerd in de houten huisjes eertijds aan de Gordunakaai, in het verdwijnen van het oud Patijntje en in de Patijntjesstraat. Maar wanneer werd die rechttrekking uitgevoerd en van wanneer dateert de Albertbrug?

Antwoord van de heer **Luc Devriese**:

Nog vóór de betoging in 1911 was er inderdaad al een ‘rechttrekking’ (eigenlijk ‘afsnijding’) van een Leiebocht gebeurd, stroomafwaarts van de Koning Albertbrug tussen de huidige Gordunakaai en de Neermeerskaai. Ze werd gepland, in 1909 aangevat en uitgevoerd samen met de bouw van de brug (begonnen in 1908, ‘ingereden’ in 1911 en op 23 mei 1940 volledig verwoest). De heropbouw van de huidige Albertbrug werd begonnen eind 1952 en was voltooid in 1954. Zo lezen we in een aflevering van de imposante reeks over de geschiedenis van de Gentse bruggen van M. Labyn (Ghendtsche Tydingen, jg. 19, 1990, p. 153-159).

De houten huisjes (barakken, noodwoningen) kwamen er na de Eerste Wereld-

Antwoord op de vraag van de heer Frans De Bleeckere. (G.T. 2011- N° 5 - p. 475)

oorlog. Aan hun geschiedenis hopen we een van de volgende ‘Ghendtsche Toestanden’ te besteden.

Een heel interessant, met mooie plannen geïllustreerd verhaal over de urbanisering van de hele zone en van een geplande (maar gelukkig niet volgens de originele plannen uitgevoerde) grote verbinding met het Gentse stadscentrum, van de hand van Guido Deseyn, verscheen in het tijdschrift *Stadsarcheologie*, jg. 16 nr. 3 (1992), p. 8-20. Daaruit blijkt dat het rechtgetrokken gedeelte van de Leie (en dus ook de Patijntjesstraat) ongeveer het tracé volgt van een oude weg naar Deinze: de Deynse straete.

Een foto van het oude Patijntje (destijds rechtover de Bocht) verscheen in ons tijdschrift (jg. 32 (2003) nr. 4, p. 276) in de reeks ‘Dit bestaat niet meer’. Het onderschrift vermeldt dat er al in 1832 sprake was van een guinguette ‘Het Patijntje’ buiten de Kortrijkse Poort. Dit verdween rond 1930. Het nieuwe Patijntje op de hoek van de Afsneelaan kwam er in 1935. Daar kan nog aan toegevoegd worden dat de naam al ouder is. In het Gentse stadsarchief (reeks 533 nr. 228) zit een documentje uit 1709 dat handelt over ‘den meers achter het Pateynsen’.

Vraag van de heer **Guy Beyaert**:

Graag volgende vraag aan uw lezers in verband met de bevrijding van Gent. Ik woonde in de Smidsestraat sinds 1931 en heb de bevrijding van onze stad intens meegeleefd. maar er blijft voor mij in de buurt een geheim: het gebouw onder de heuvel kant Leopoldlaan in het Citadelpark. Ik denk dat dit rond de jaren 1930 gebouwd geworden is en door het Belgisch leger als communicatiecentrum gebruikt werd. Gedurende de oorlog werd het door de bezetter gebruikt, als wat? Gedurende de septemberdagen is er daar een ontploffing gebeurd want de Leopoldlaan lag vol actieve patronen. Als jonge gast heb ik er heel wat opgeraapt, daar werd dan de kogel van afgehaald en het kruit gebruikt om vuurwerk te maken. Ik heb zelf nu nog een paar hulzen liggen daar staat op aan de onder kant: P1.31-40-X Vt 17 40. Kan iemand mij zeggen waarvoor het complex nu gebruikt wordt en of het kan bezocht worden. Mogelijks was er nog een uitgang beneden het openluchttheater kant de Kerchovenlaan.

Dit theater ligt er nu erg vervallen bij. Met dank, G. Beyaert lid van bij het begin, verschillende artikels in de Tydinghen onder de naam Gwijde van Gent!

Antwoord van de heer **Georges Antheunis**.

Het Citadelpark, bij veel Gentenaars bekend als het ‘groot park’, herbergt naast zeldzame planten- en boomsoorten, ook beeldengroepen en monumen-

ten en enkele bijzondere resten van verdedigingsstructuren, zoals de vroegere Hollandse Citadel, een ondergrondse bunker uit het interbellum en een schuilplaats uit de Tweede Wereldoorlog.

De Hollandse Citadel

De Hollandse Citadel, in fasen gebouwd tussen 1822 en 1831 naar de plannen van de Nederlandse kapitein Gey van Pittius, was een onderdeel van Wellingtons verdedigingsstelsel tegen Frankrijk. Het verdedigingsstelsel van Wellington of de Wellingtonbarrière zijn een reeks versterkingen die na de slag van Waterloo onder impuls van de Hertog van Wellington tussen 1815 en 1830 gebouwd werden in het zuiden van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden als buffer tegen agressie vanuit Frankrijk. Negentien steden, waaronder Gent, werden daarvoor tot echte vestingen uitgebouwd.

De Citadel werd gebouwd op de plaats van het vroegere Fort van Monterey (1671-1782), en was een enorm bouwwerk, hoofdzakelijk opgetrokken uit bakstenen metselwerk. De Gentse Citadel ging door voor één van de sterkste en meest indrukwekkende vestingen van Europa en had een oppervlakte van 43 ha. Er was plaats voor 6000 militairen, honderdvijftig paarden, magazijnen, munitiedepots en een hospitaal. Rond deze gebouwen was er een stoere wal opgetrokken met vijf bastions of uitspringende bolwerken. Tussen de bastions was er een courtine of verdedigingsmuur, met telkens een toegangspoort. Eén van de toegangspoorten bleef bewaard.

In de Gustaaf Den Duytsdreef treft men een monumentaal neoclassicistisch toeganggebouw van 1826 aan. Aan beide zijden van de centrale doorgang waren er wachtposten. In het versierde fronton boven de rondbogige doorgang is de volgende tekst te lezen: *Nemo me impune lacesset* (Niemand zal me ongestraft tarten) en *Anno XI post proelium ad Waterloo* (In het elfde jaar na de slag bij Waterloo). Na de Belgische omwenteling van 1830 werd het Nederlandse wapenschild vervangen door de leuze *L'Union fait la force*. Dit poortgebouw was een onderdeel van courtine 1-2 of van de courtine tussen de bastions 1 en 2.

Aan de rozentuin, meer bepaald bij de zogenoemde 'Zwitserse vallei', vindt men enkele kazematten of bomvrije ruimten voor geschut, manschappen en voorraden. Oorspronkelijk waren ze een onderdeel van bastion en courtine 5-1. Deze bakstenen kazematten hebben alle een rechthoekige plattegrond en zijn rondbogig afgedekt. Rondboogdoorgangen verbinden ze onderling. Oorspronkelijk bevatten ze personeelskamers, keukens en een sluippoort. Ze zijn nu in gebruik als technische ruimte voor de Groendienst van de Stad Gent. In één van de kazematten werd bij bouwarcheologisch onderzoek door de Dienst

Stadsarcheologie een doorgang ontdekt die via een stenen trap toegang gaf tot een ondergrondse kamer.

In de Louis Minarddreef bevinden zich rotsgewelven die in 1879-1880 omheen bastion 5 werden aangelegd. In 1870 was de Citadel immers grotendeels verkocht aan de Stad Gent. Vanaf 1875 gaf de Stad opdracht tot het slopen van de buitenste fortificatiedelen. Op de vrijgekomen gronden werden nieuwe straten aangelegd en werden de gronden voor woningbouw verkaveld. Het resterende middendeel van 22 ha, waaronder de kazematten, werden bestemd voor de aanleg van een park *à l'anglaise*. De gebouwen werden echter nog tijdelijk behouden voor de infanterie tot die in 1908 kon verhuizen naar de nabijgelegen Leopoldskazerne. Vanaf dan en in het vooruitzicht van de Wereldtentoonstelling van 1913 ging de sloop van de Citadel verder.

Delen van bastion 5 werden bezet met natuursteen, beton en cement en kregen zo het uitzicht van een rotspartij. Een grote doorgang en twee kleine doorgangen werden in 1944 ingericht en gebruikt als schuilplaats tegen bombardementen. In de westelijke doorgang zit een zogenaamde 'mysterieuze grot', oorspronkelijk een munitiedepot van bastion 5.

De bunker

Aan de oostzijde van het Théodore Canneelpad, tussen de Koning Leopold II-laan en de Norbert Rosseaudreef, bevindt zich een commandobunker. De structuur bestaat uit een bovengronds gebouw, waar tot 1995 de administratie en een leslokaal van de Provinciale commandopost van de Civiele Bescherming waren gevestigd. Aan de noordelijke en de oostelijke zijden, dus op de plaats van de ondergrondse bunker, zijn er diverse luchtschachten en een zendmast zichtbaar. Dit gebouw werd in september 1944 door brand zwaar beschadigd en in 1947 grotendeels herbouwd. De daaronder liggende commandobunker bestaat uit drie delen: de eigenlijke bunkerstructuur uit gewapend beton en twee overwelfde bakstenen ruimten, waarvan er één als machiniekamer dienst deed voor het opwekken van elektriciteit. Oorspronkelijk waren dit kazematten van ravelijn 5 van de Hollandse Citadel. Een ravelijn was een versterkt eilandje in een vestinggracht, ter verdediging van een achtergelegen vestingwal. Voorts heeft de bunker nog twee nooduitgangen die aan de oostzijde van de heuvel en het talud te vinden zijn.

Aan het eind van de jaren 1930 kregen de Belgische provinciesteden de opdracht commandoposten in ondergrondse bunkers in te richten. In 1938 besloot het Algemeen Commissariaat van de Passieve Luchtbescherming een commandopost in het Citadelpark in te richten. Na een plaatsbezoek opteerde men voor een vrij terrein in het Citadelpark, ten zuiden van het Chalet Suisse

dat in 1885 gebouwd was als wachthuis voor de inspecteur van de stedelijke plantsoenen. Vanaf de late 19de eeuw was er een restaurant-café gevestigd, bekend onder de naam Chalet Suisse. Na een openbare aanbesteding in 1938, werden de bouwwerkzaamheden voor de commandopost toegewezen aan het aannemersbedrijf L.L. & N. De Meyer uit Zelzate. In 1938 werden de bouwwerkzaamheden opgeleverd en begon de technische inrichting. De totale bezetting was voorzien voor vijftig personen, verspreid over zeven kamers. Vreemd genoeg waren er geen sanitaire voorzieningen. Eind december 1939 gaf men de opdracht om bovengronds een *abri pour wc* en een *garage pour vélos du personnel* toe te voegen. Bovengronds was er oorspronkelijk alleen een bakstenen toegangsgebouw gepland. Net vóór de Tweede Wereldoorlog werd de provinciale commandopost in gebruik genomen door de Passieve Luchtbescherming, de voorloper van de bestaande Civiele Bescherming. Na de capitulatie van mei 1940 werd de bunker in gebruik genomen door de *10. Komp. Luftnachrichten von Belgien und Nord-Frankreich*, en dit eveneens in het kader van luchtbescherming. Kort daarna werden een deel van de nabijgelegen Leopoldskazerne en de bunker gebruikt door een Fluchwachtkommando (het Fluko 10/B.N. Gent). Begin 1944 kwam het opleidingscentrum van de *1. Marine Funkmessabteilung* zich hier vestigen. Vanaf 1941-1942 werden er allerlei bijkomende versterkingen aangelegd zoals bunkers, munitiemagazijnen en toegangen tot schuilplaatsen. De kazematten onder ravelijn 5 van de Hollandse Citadel werden met de communicatiebunker verbonden en ingericht als schuilplaats tegen geallieerde bombardementen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog bevonden er zich verscheidene constructies op en in de flanken van de kunstmatige heuvel aan de Adolf Samueldreef, achter de scène van het Openluchttheater en in de heuvelflank ter hoogte van de Filips van Marnixstraat. Vanaf 1947 nam de Passieve Luchtbescherming opnieuw haar intrek in de bunker van het Citadelpark. De herinrichting van de lokalen en de technische voorzieningen waren bedoeld om de structuur te laten fungeren als een commandopost voor het burgerlijke detectienet voor radioactiviteit. Begin de jaren 1990 verloor de commandopost zijn functie. De Stad Gent nam het gebouw in 1993 over en stelde het ter beschikking van de Groendienst.

Georges Antheunis
Dienst Stadsarcheologie

NOTEN:

ANTHEUNIS, G., *Charles de Kerchovelaan, Citadelpark*, in: *Archeologisch onderzoek in Gent 1997-2008*, (Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2 nr.2), Gent, 2008, p. 18-23.

ANTHEUNIS, G., *Gent. Oorlogserfgoed in het Citadelpark*, (Erfgoedmemo, nr. 24), Gent, 2008.

ANTHEUNIS, G. & LALEMAN, M.C., *Materiële oorlogsbronnen in Gent*, in: CHARLES, L. (red.), *Buskruit en Sauerkraut. Oorlogsbronnen in De Zwarte Doos (20ste eeuw)*, Gent, 2007, p. 103-166.

VAN PITTIUS, G., *Description de la nouvelle citadelle de Gand*, Breda, 1843.

LEZERS SCHRIJVEN ONS

Jacob van Zevecote

(Aanvullende informatie)

Van de heer **Arthur De Decker**:

Met veel interesse las ik in G.T. 2011 - Nr 24 - pp. 367-368 het artikel van Daniël Van Ryssel over Jacob van Zeve(n)cotte.

Volgens een noot van de Redactie kreeg de huidige Vrouwebroerstraat in 1942 die naam om een onbekende reden.

Welnu ik kan u mededelen dat in het rapport over die straatnaamwijzigingen van 1942, p.31 het volgende vermeld staat in het hoofdstuk "Namen van bekende Gentenaars": "Om verwarring of dubbel gebruik te vermijden wordt nogmaals beroep gedaan op namen der talloze Gentenaars die eer verwerven in wetenschappen, letterkunde, de schoone kunsten, enz." Jacob van Zevecote (Gent 1596 - Harderwyck 1642). Schreef Latijnse treurspelen en Vlaamsche stichtelijke werken. Naam gegeven wegens dubbel gebruik aan de Ledeganckstraat te Gentbrugge.

In de officiële papieren van de Stad Gent, 1e Bureel, met mededeling van de wijzigingen, staat bij Gentbrugge inderdaad vermeld dat de Karel Ledeganckstraat wordt vervangen door Jacob van Zevecotestraat en bij Gent staat vermeld dat de Kuipersstraat wordt gewijzigd in Vrouwebroerstraat. Deze documenten zijn aanwezig in het Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis in het dossier dat handelt over de straatnamen in het nieuwe Groot Gent.

Uit een krantenartikel uit 1942 blijkt echter dat uiteindelijk deze aldus voorgestelde wijziging alsnog werd gewijzigd en de Kuipersstraat in Gent inderdaad Jacob van Zevecotestraat werd. Blijkbaar dus wegens dubbel gebruik. Mysterie opgelost?

Blijft de vraag wanneer dan wel de huidige benaming Vrouwebroersstraat officieel werd toegekend. Volgens Victor Fris in "De oude straatnamen van Gent" (1925), p.118 werd het straatje dat loopt van de Plottersgracht tot de Lange Steenstraat reeds in de Stadsrekening van 1330 Kuyperssteghe of Kuypersstraat genoemd. Volgens M. Gysseling in "Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen" (1954), p. 56 is er daar zelfs reeds in 1291 sprake van "in die Cuperstrate in sborgravengerechte van Ghent en verwijst dit naar de ambachtsnaam kuiper". Volgens Victor Fris in zijn voornoemd werk van 1925, p.214 was Vrouwenbroederstraat de naam van het **tegenwoordige** Kuiperstraatje, zo genoemd omdat de Vrouwenbroeders, of

Carmers, aldaar hun kerk en klooster hadden.

In bijlage bezorg ik u een fotokopie van enige bladzijden uit het tijdschrift "Gentsch Museum" van 1895 waarvan ook reeds sprake in G.T. Daar staat niet alleen een tekst over Jacob van Zevecote, doch ook enige fragmenten van Zevecote's naieve en gevoelsvolle "Oorlof aen Gent" (oorlof hier in de betekenis van "afscheid"). Van dit mooie gedicht is merkwaardig genoeg geen sprake in het boek "Voor den duivel geen stap achteruit. Beelden van Gent in de literatuur." (1992) en ik nodig u derhalve hierbij uit om dit wèl te publiceren in G.T.

Als uitsmijter nog dit:

1) Volgens Victor Fris in zijn voornoemd boek van 1925, p.187 noemde men de teerling huizen dichtbij het water staande en van de Appelbrug tot de Hoofdbrug "SEVECOTE". Als bronvermelding: Diericx, "Mémoires sur la ville de Gand", deel II, blz. 48 en 609.

2) In St-Martens-Latem heet er nu nog een straat "Zevecotestraat", volgens het Toponymisch woordenboek van M. Gysseling een plaatsnaam die reeds in 1101 daar voorkwam:

Tot slot nog dit: "Het oorlofdicht aen Gent" dat gepubliceerd werd in het "Gentsch Museum" is slechts een gedeeltelijke weergave. Ook Paul De Keyser in "Gent in de literatuur en in de folklore" publiceert slechts gedeeltelijk het lange gedicht, doch wel reeds meer dan het Gentsch Museum.

Bij Philip Blommaert "Nederduitsche schrijvers van Gent" 1861 staat wel het volledig gedicht.

Arthur De Decker.

Oorlof-Dicht aen Gent.

*Den winter is gedaen,
't Is tijt om voort te gaen,
't Is tijt om te vertrecken;
Vaert wel, soet Vaderlant,
Dat dickwils mijn verstant
Tot schryven pleegt te wecken.
Vaert wel, mijn lieve stat,
Daer ick heb vreugt gehat
Nu tweemael negen jaren,
En denckt niet dat ick voort
Van u sal sijn gehoort,*

*Yet klagen op mijn snaren.
De Tiberinsche vloet,
Die 't moedig Roomen groet,
Sal voorts my hooren spelen,
Of wert daer mynen sin
Ontsteken van de min,
Yet van mijn liefste quelen.
Vaert wel, Oostackers velt,
Dat als ick was gequelt
Met sorgen of met pynen,
Hebt met uw' jeudig gras,
En altijd groen gewas,
Mijn droefheyd doen verdwynen.
De Nimphen, die ick daer
Wiert menichmael gewaer,
En sal ick niet meer vinden;
Of noôn my totten dans,
Of met een bloemen-krans
Mijn jeudig hair ombinden.
Thaumantis, die gewont
My hielt tot in den gront,
En liet de liefde proeven,
En sal door haer gelaet,
Dat schoon is, maer te quaet,
Mijn hert niet meer bedroeven.
Haer oogen vol fenijn,
Gescheyden van de mijn
Meer dan dry hondert mylen,
En sullen niet meer voen
De sorgen, die my doen
Afnemen alle wylen.
Ick sal haer wreet gemoet,
Lang met mijn pijn gevoet,
Versmaden en verachten;
Ick sal gansch van haer min
Aftrecken mynen sin,
Afscheyden mijn gedachten.
De soete Gentsche locht,
Die my heeft voortgebracht,
De waters en de kercken,*

*De vesten vol genucht,
De velden vol van vrucht,
En sal ick niet meer mercken.
Naer Drongen mette schuyt
Te varen heeft nu uyt,
Rontom de groene weyen,
Daer d'ossen, die het lant
Van Denemarcken sant,
Haer vetten en vermeyen.
Vaert wel! 't is tijt om gaen,
Ick moet de enge baen
Opklemmen van de rotsen,
Die metten steyle kop,
Daer altijd snee ligt op,
Den hoogen hemel trotsen.
Daer sal ick sien het lant
Daer noyt de son en brant,
Daer noyt sijn somers dagen,
Dat Bacchus noyt en sag,
Daer geen Pomona mag
Of Ceres vruchten dragen.
Als ick dan voorder ry,
Twee dagen ofte dry,
Ick kom in Lombardyen,
Daer wast den soeten wijn
Die trotsen kan den Rhijn,
In yemant te verblyen.
Daer sal ick eerstmael sien,
Veel onberade lien
In 't groot Milanen leven,
Die tegen haren danck
Sijn slaven over lanck,
En onder Spaignen beven.
Een dag en half daer naer,
Werd' ick den Po gewaer,
Voor de Placentsche mueren:
Wil ick wat voorder gaen,
Ick kan sien Parma staen
In tien of ellef ueren.
Is 't dat ick wel dan ga,*

*Ick sal tot Modena
In eenen dag geraecken:
En 's anderdaegs voor noen,
Is 't dat ick 't wille doen,
Het vet Boloignen naecken.
Dan volgt den Apennijn,
Daer vrees ick weerom pijn
Voor mijn vermoeyde voeten:
Maer naer een dag of twee
Sal ick, verlost van wee,
Het schoon Florencen groeten.
Tien ueren gaende voort,
Sal ick de oude poort
Van Sena mogen mercken:
Soo veel tijts weer gegaen,
Sal ick van 't lant sien staen
De leste bollewercken.
Dan reys ick wederom,
Tot dat ick 's avonts kom
Ontrent tien vlaemsche mylen,
Daer is den besten wijn,
Die in het lant kan sijn,
Om sorgen af te vlyen.
Dan sal ick in een pleyn,
Door menige fonteyn,
Viterbi sien gepresen:
Maer 's anderdaegs heel laet,
Is 't dat mijn peert wel gaet,
Sal ick te Roomen wesen.
Vaert wel! dan, soete stat,
Die my lanck hebt gehat
En opgevoet in lusten,
't Is tijt van u te vlien,
Om Roomen te gaen sien,
Niet eer en mag ick rusten.*

Literatuur

http://www.dbnl.org/tekst/zeve001phbl01_01/zeve001phbl01_01_0016.php (op 9/1/2011)